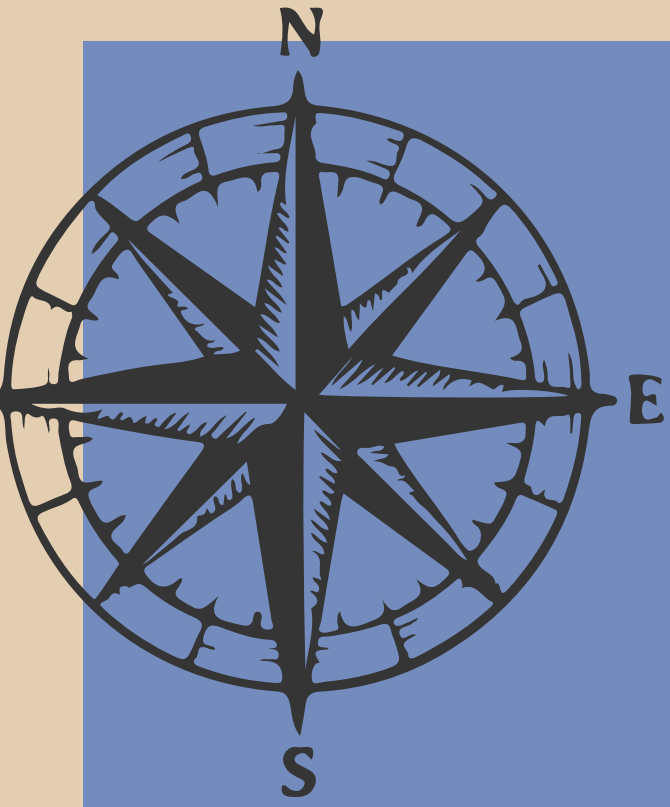
LELKIPÁSZTOR

·EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT·

11

KODÁCSY-SIMON ESZTER – SEBEN GLÓRIA
Személyes fejlődés és proszociális értékek. Az evangélikus hit- és erkölcstanoktatás percepciója hittanárok narratíváiban

SCHRANZ AMBRUS
Társadalmi értékstruktúra az evangélikus hittanórán

BALOGNÉ VINCZE KATALIN
„Hitből jövő" elkötelezettséggel a gyermekekért. Megfontolások a hitoktatás motivációiról, gyakorlatáról és hatásairól a valláspedagógiai kézikönyv kiemelt gondolatai alapján

101. évfolyam • 2026/11.

Nyitány

Amikor azt énekeljük, hogy „sötétségből vágyódom a világosságra", talán bele sem gondolunk, hogy tulajdonképpen a novemberi hónap egyik himnuszát szólaltatjuk meg. Ha van időszak az évben, amikor leginkább szembesülünk a sötétséggel és benne saját személyes sötétségeinkkel, az éppen az utolsó előtti, tizenegyedik naptári hónapunk. Az egyházi év utolsó három vasárnapja nagyon élesen tol minket a végek felé, hogy aztán annál nagyobb legyen a katarzis, amidőn eljő a fényes új ádvent, és a hónap utolsó vasárnapján kész fellobbanni ez első gyertya a koszorún. Rövidülnek a nappalok és hosszabbodnak az éjjelek, mintha minden arra késztetne minket, hogy végiggondoljuk végességünket, csakúgy, mint kezdeteinket, a keresztségtől elindulva, folytatva az első lépéseinket az ártatlannak tűnő gyermeki hit útján. Ahol minden érzékeny lépésnek tétje van, mert minden apró részlet számít. Milyen felemelő rácsodálkozni arra, amikor hitoktató és hittanos együtt tapasztalják meg a tanítványságot és azt, hogy közös vallási, felekezeti identitásuk felszabadultságot és összetartozást jelent. Ilyenkor megtörténhet a csoda, hogy a hit- és erkölcstan útján vándorló kisebb nagyobb zarándokcsoportok szavakkal vagy szavak nélkül átélik, hogy bizony ugyanannak a szent, egyszeri és megismételhetetlen isteni, jézusi, lelkes történetnek integráns részei. Akik nemcsak a világosságból élnek, de annak továbbadói is. Mint a Mártonnapi lampionos felvonulás sokatmondó hagyománya, ahol a szent és a profán úgy találkozik egymással, hogy abból egyszerre születhet egyéni és közösségi spirituális élmény. Amolyan szavak nélküli, nonverbális hittan ez, amikor úgy tanítunk, hogy abban a szó és a tett, a gesztus és az irgalmas cselekedet is benne rejtőzik, nemcsak a sorok között, de a vonuló tömeg dinamikájában is. Felelősek lettünk, felelősek vagyunk, felelőssé váltunk azáltal, hogy nem illúziónk, de valóságunk maga a világosság. Gyermekei, fiai és lányai vagyunk, akik nem félnek a sötétben, de a sötéttől sem. A sötétségtől sem – legyen az legbelül vagy éppen a körön kívül. Sőt, a temetőket járva, mécseseket gyújtva, előrement szeretteinkre emlékezve se rettegünk a nihiltől, a seoltól vagy attól, hogy esélytelenek, kiszolgáltatottak vagyunk. A fény ugyanis nem az alagút végén van. Hanem jelenvalóság. Az örök élet szikrája bennünk.

Gáncs Tamás

Novemberi számunk szerzői

Balogné Vincze Katalin tudományos munkatárs – Budapest
Kodácsy-Simon Eszter egyetemi tanár – Dunakeszi
Menyesné Uram Zsuzsanna lelkész – Lovászpatona-Vanyola
Ördög Endre lelkész – Orosháza
Pfeifer-Dömők Krisztina lelkész – Sopron
Ponicsán Erzsébet lelkész – Budapest
Sánta József lelkész – Monor
Schranz Ambrus doktorandusz – Budapest
Seben Glória lelkész, egyetemi adjunktus – Gyoma-Mezőtúr
Szeverényi János nyugalmazott lelkész – Budapest
Szomju Tamás lelkész – Celldömölk
Tamásy Tamás nyugalmazott lelkész – Budapest
Veres József lelkész – Surd

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Gáncs Tamás
Rovatszerkesztő: Szakács Tamás
OJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese
Szerkesztőbizottsági titkár: Angyal-Cseke Csaba

A szerkesztőbizottság tagjai
Csáky-Pallavicini Zsófia
Fabiny Tamás
Johann Gyula
Kodácsy-Simon Eszter
Kondor Péter
Korányi András
Kőszeghy Miklós
László Virgil
Pángyánszky Ágnes
Percze Sándor
Szabó B. András
Varga Gyöngyi

Szerkesztőség
1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.
Tel.: 469-1050, e-mail: lelkipasztor@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor
Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit
Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
www.lutherkiado.hu
1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu
Felelős kiadó: Antal Bálint
Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.
Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt) évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés
Virtuóz Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)
ISSN 2786-2585 (online)

A megbékélés eszköze

Ézs 2,4

SÁNTA JÓZSEF

Az egyházi évben, főleg ahogyan azt most a november hónap keretezi, érdekes forgatókönyv rajzolódik ki. A hónap első napjára, éppen vasárnapra esik mindenszentek ünnepe. Így a temetőkben és a templomokban a gyász fájdalmából, esetenként összetört és szétesett élethelyzetekből a vigasztalódás felé mozdulva gyújtunk gyertyákat a gyülekezettel. Ebben a szomorú helyzetben, az élet utolsó állomásánál még elidőzve rendeli Isten maga elé a gyülekezetet. Ha úgy tetszik, az ő országának előszobájából enged betekintést, hogy együtt elmélkedjünk bölcs rendjéről: ítéletről, reménységről, örök életről. Feltárul a hívő előtt, hogy meg kell állnia Isten színe előtt, de azt is meglátja, hogy a földön élő egyház a „halálban nyereséget" találó közösséggel együtt ujjong. Isten országa a helyreállítás és az új rend ígéretét hozza a közösségnek, amely az *Agenda* szerint is „célegyenest igyekszik elhívása felé". Végül pedig a hónap utolsó vasárnapján advent első gyertyáját gyújtjuk meg, emlékezve arra, hogy még élünk, mert Isten is úgy akarja. Hogy hatalma még mindig elér a mi sóhajtozó világunkba.

Nem véletlen, hogy ebben az időszakban úgy érezzük, a prófétai szónak nagyobb mélységei tárulnak fel, és sokkal inkább elevenünkbe vág. Hiszen ha csak részben is, de abban osztozunk Ézsaiással, hogy mi is várományosai vagyunk az eljövendőnek. Olyan látomások tárulnak fel a múló világra nézve, amelyek a pánikot keltő folyamatokat a hit szemén keresztül látják. Olyan látomás ez, amelyben a történelem kétségbeejtő sorai között maga Isten tárja föl magát. De hogyan és miért is?

Ézsaiás látomásában, a fejezet elején a különböző halmokon isteneiket tisztelők meglátják, hogy egy magaslat emelkedik majd ki a sok közül. A hatalmas halmokon bálványok konkurenciája és még inkább az ember azokkal folytatott elkeseredett küzdelme zajlik. Itt igyekeznek valahogy befolyásuk alá vonni az általuk természetfelettinek gondolt hatalmat, hol önös érdekből, hol pedig kétségbeesett helyzetük okán. Mintha csak Csokonai hiábavaló szerelmi világának szembesülése visszhangozna: „Kit teremt magának / A boldogtalan, / S mint védangyalának, / Bókol úntalan." De végül ezek felszámolás alá kerülnek, amikor egy új magaslat, az Úr halma emelkedik ki mindegyik közül. Itt Isten gyűjti egybe a népeket, hogy saját maga tanítsa őket, és ítéletet is tartson felettük. Nem lesz többé olyan, aki a maga „halmára" hajtja az embereket. Jóllehet a jeruzsálemi magaslat és rajta a salamoni templom bőven nem a legmagasabb pont a környéken. De nem is a látványosság vonzza majd oda az embereket, hanem Isten személye. Ez nem önkényuralom vagy valamifajta erőszakos egybeterelés. Ide maguktól zarándokolnak a népek. Ez a helyreállítás része, amelyben annak reménye rajzolódik ki, hogy a széthúzó emberi közösségeket végre valaki talán egyben tudja tartani.

Ézsaiás szerint Isten az, és nem is lehet más, aki a népek közötti megbékélést előmozdítja. A folyamat leírásának másik fontos eleme az a költői kép, amikor az emberek a különféle fegyvereiket kézi szerszámokká alakítják át. Számtalanszor volt példa arra, hogy az ember megpróbált birodalmakat, országokat egyben tartani, és fegyvert készített, hogy konfliktusok kirobbantásával, erőszakos elnyomással érje el a világ viszonylagos rendjét. És az így előállt rendet még békének is nevezte. Az ember „békehadjáratai" azonban soha nem jártak tartós sikerrel. Teljes megbékélést nem tudott teremteni, sokkal inkább megbélyegzettséget, keserűséget és kudarcot, majd hosszú távon válságot idézett elő. Ézsaiás prófétánál Isten véget vet az emberek közötti konfliktusoknak, és fegyvereiket értelmetlenné teszi. Haszontalannak bizonyultak, és nincs már szerepük az ember életében, ezért új tárgyak születnek belőlük. De talán ennél több is történik. Mintha ezzel megint egy új teremtés jönne létre. A szerszámok, amelyek eddig életeket oltottak ki, most ismét meghatározott feladatot látnak el a teremtésben, a művelés és őrzés eszközeivé válnak, egymás és felebarátunk javára Isten rendje szerint. Ézsaiás is látja népének borús sorsát, de látja a nemzetek folytonos konfliktusát is, amelybe belekeveredve csak egy határozott erő tud változást hozni. Határozott megnyilvánulásra, a népek közötti közbenjárásra van szükség, amely példát mutat arra, hogyan lehet az erőszakos fegyvereket a béke és a teremtés eszközeivé formálni.

Eszközeink szembesítenek bennünket, hogy az idézett Csokonai-vers nyomán mi is lássuk, milyen világot teremtünk magunknak, és milyennek bókolunk untalan. Látjuk, miként emelkednek ki a hatalmas informatikai cégóriások, hogy mindent átformálva újraírják életünk alapjait. Néhányak optimizmusa és víziója odáig is elmerészkedik, hogy a mesterséges intelligenciával az emberiség új, ki tudja, talán végső korszakát kiáltják ki. Eközben elektronikai eszközök özöne vesz körül bennünket, programok tömkelege fut párhuzamosan, és agyunk minden neuronját újra- és újrahuzalozza. Az intimitásunkat, a kreativitásunkat, az emberi kapcsolatainkat pedig naponta sebzi meg újra és újra. Már belső körökből fejezik ki folyamatosan aggodalmukat a mesterséges intelligencia kapcsán, miközben a piac továbbra is igyekszik az optimizmus látszatát kelteni és minél magasabbra emelkedni. Mintha a történelem megint azzal szembesítene, hogy kicsúszik a kezünkből az irányítás. Mintha a fenntartható növekedés határait feszegetnénk, és eközben újabb és újabb halmokat építünk. Harari örök érvényű igazsága jut eszembe: „Miért követtek el az emberek ilyen végzetes számítási hibát? Ugyanazért, amiért az ember az egész történelem során hibásan számolt. Képtelenek voltak teljes mértékben felfogni döntéseik következményeit." (Harari 2025, 88. o.)

Nem vagyunk igazán előrelátók, vagy ha mégis, akkor a saját jóslatainknak sem hiszünk igazán. Jézus helyesen mutat rá, hogy az évszakok és az időjárás változásait megfejtjük, de Isten országának eljövetelére vakok vagyunk. Ahogyan az is elmondható, tudjuk, hogy a kés vajazásra és nem vagdalkozásra való, és mégis… Isten mégis a segítségünkre siet, és ami titkot lehet, feltár nekünk már ebben a világban. Amit a próféciákban meg lehetett fejteni, az számunkra már nyilvánvalóvá vált Jézus Krisztusban. Minden halom közül kiemelkedett a Golgota hegye, és alapjaiban írta át a világ történelmét. Isten ehhez a magaslathoz, az ő szent hegyéhez hívott valamennyi népet és nemzetet, hogy ott tanuljanak nála. Lássák, ahogyan a két gerendából álló vesztőhelyből az újjáteremtés állomása lesz. A kereszt lesz az Istennel és emberrel való megbékélés eszköze.

Hivatkozott mű

Harari, Yuval Noah 2025. *Sapiens. Az emberiség rövid története.* Ford. Torma Péter. Animus Kiadó, Budapest.

Személyes fejlődés és proszociális értékek

Az evangélikus hit- és erkölcstanoktatás percepciója hittanárok narratíváiban

KODÁCSY-SIMON ESZTER
Evangélikus Hittudományi Egyetem
rektorhelyettes, tanszékvezető egyetemi tanár
E-mail: eszter.simon@lutheran.hu

SEBEN GLÓRIA
Evangélikus Hittudományi Egyetem
egyetemi adjunktus
E-mail: gloriaseben@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.11.1

A tanulmány a magyarországi állami iskolákban felekezeti, evangélikus hit- és erkölcstant tanítók tapasztalatait és tantárgyértelmezését vizsgálja egy 2026-ban végzett, 201 fős kérdőíves kutatás alapján. A tanárok a tantárgy sajátos értékét annak többdimenziós szerepében érzékelik: a tanulók személyes fejlődésének támogatása mellett a proszociális értékek elsajátításában látják a tantárgyban rejlő fő lehetőségeket. Kevésbé tapasztalják a közvetlen vallási szocializációt és a gyülekezeti integrációt, ami az iskolai és gyülekezeti célok differenciálását, valamint a szakmai szerepek tisztázását indokolja.

Kulcsszavak: hit- és erkölcstan / állami iskola / tanárok narratívái / empirikus kutatás

Nemzetközi és hazai kutatási háttér

Magyarországon a 2011. évi CXC. törvény alapján 2013 szeptemberétől, felmenő rendszerben vált az állami iskolák 1–8. évfolyamán a kötelező tanórai foglalkozások részévé az erkölcstan – 2019-től etika –, illetve az e helyett választható, valamely bevett egyház által megszervezett hit- és erkölcstan. A magyar szabályozás az európai konfesszionális hitoktatási modellek egyik sajátos változataként értelmezhető. Több elemében párhuzamot mutat többek között Ausztria, Belgium, Horvátország, Lengyelország, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország és Szlovákia gyakorlatával, noha az állam és az egyház közötti feladatmegosztás országonként eltérő formát ölt (Franken 2018; Horowski 2022; Tuna 2020; Zozulakova–Zozulak 2010). E modellek közös jellemzője, hogy felekezetileg meghatározott vallásoktatás valósul meg az állami iskola intézményi keretei között, vagyis egy konfesszionális tantárgy kap helyet a világnézetileg és vallásilag heterogén tanulói közegben.

A hitoktatással foglalkozó nemzetközi kutatások egyik visszatérő kérdése, hogy milyen értéket képviselhet a hitoktatás a tanulók számára a szűken értelmezett vallási ismeretátadáson és vallási szo-

cializáción túl. Ez a kérdés a nem felekezeti (non-denominational) hitoktatási mintát követő országokban[1] viszonylag gyakran jelenik meg a szakirodalomban. Jelen tanulmány azonban elsősorban azokra az országokra összpontosít, amelyek hitoktatási rendszere több ponton párhuzamba állítható a magyarországi szabályozással. E kontextusban viszont kifejezetten kevés olyan empirikus kutatás található, amely közvetlenül a hitoktatás résztvevőinek – különösen a tanároknak vagy a diákoknak – a tapasztalatait és értelmezéseit vizsgálja. A német és osztrák példák mellett más országokból csak elszórtan állnak rendelkezésre empirikus eredmények, ezek azonban több ponton egymással összecsengő megállapításokra jutnak.

Egy spanyolországi vizsgálatban, amely ötvenhét középiskolai vallástanár tapasztalatait elemezte, a hitoktatás értéke a keresztény hit és kultúra közvetítésén túl több, tágabb pedagógiai dimenzióban is megjelent. A válaszadók hangsúlyozták az érték- és jellemformálást, a személyes érés és identitáskeresés támogatását, a kritikai gondolkodás és a döntéshozatali képességek fejlesztését, valamint a társas, családi és spirituális kompetenciák erősítését (Oviedo et al. 2025). Szlovák (Niklová–Hanesová 2024) és lengyel (Horowski 2022) kutatók vizsgálatai szintén arra mutatnak rá, hogy a tantárgy jelentősége nem korlátozódik a kateketikai vagy ismeretátadó funkciókra, hanem tágabb személyiség- és értékformáló szerepet is betölthet. Horvátországi kutatók arra az eredményre jutottak, hogy a hitoktatók a konfesszionális vallásoktatás feladatait nem kizárólag a saját vallási hagyomány közvetítésében látják, hanem fontosnak tartják a más vallásokkal és világnézetekkel szembeni tisztelet erősítését, a tolerancia fejlesztését, az előítéletek csökkentését és az interkulturális párbeszéd támogatását is (Razum–Jurišić 2022; Filipović–Jurišić 2024). Egy német empirikus vizsgálat arra hívja fel a figyelmet, hogy a felekezeti identitás megőrzése és a más felekezetekkel való találkozás nem szükségszerűen egymást kizáró célok, de ezek összehangolása tudatos pedagógiai megközelítést igényel (Schweitzer–Boschki 2004). A pozitív lehetőségek mellett a nemzetközi kutatások az állami iskolákban megvalósuló felekezeti hitoktatás több visszatérő kihívására is rámutatnak. Ezek közé tartozik a tantárgy iskolai státuszának kérdése, a tanulók eltérő vallási hátteréből és motivációjából fakadó heterogenitás, az egyházi és iskolai célok összehangolásának nehézsége, a hitoktatók szakmai felkészültsége és intézményi helyzete, valamint az iskolai hitoktatás és a gyülekezeti katekézis kapcsolatának tisztázása (Zozulakova–Zozulak 2010; Barić–Burušić 2015; Makosa 2016; Franken 2018; Tuna 2020; Silhol 2024; Oviedo et al. 2025). A rendelkezésre álló empirikus vizsgálatok ugyanakkor nem rajzolnak ki egységes képet: eltérő felekezeti és nemzeti kontextusokat vizsgálnak, és csak nagyon kevés kutatás tárja fel közvetlenül, hogy a tanárok miként értelmezik saját tantárgyuk értékét, lehetőségeit és korlátait.

Jelen kutatás ehhez a magyarországi állami iskolákban evangélikus hit- és erkölcstant tanító hitoktatók perspektíváját vizsgálja. A több mint egy évtizede működő rendszer értékeinek, lehetőségeinek és korlátainak feltárásához elsődlegesen azok tapasztalatai kínálnak empirikus kiindulópontot, akik mindennapi gyakorlatukban közvetlenül részt vesznek a hitoktatás megvalósításában. A vizsgálat feltáró jellegű, és a hitoktatói tapasztalatok rendszerezésével kíván hozzájárulni a magyarországi felekezeti hitoktatás működésének jobb megértéséhez, valamint további kutatási kérdések megfogalmazásához.

[1] Észak- és Nyugat-Európa legtöbb országában nem felekezeti (non-denominational) vallásoktatás kap helyet az iskolai tárgyak között, amely alapvetően eltér a 2011-ben bevezetett magyarországi gyakorlattól.

A kutatás bemutatása

Kutatási cél és kérdés

Kutatásunk célja annak feltárása, hogy az evangélikus hit- és erkölcstant tanító tanárok miként értelmezik saját tantárgyuk működését az állami iskolai környezetben. Célunk a hitoktatói tapasztalatok és értelmezések rendszerezett bemutatása, valamint olyan további kutatási kérdések kijelölése, amelyek a későbbi vizsgálatok számára is irányt adhatnak.

Arra keressük a választ, hogy a tanárok milyen tapasztalatokat szereznek a tantárgy megszervezése és tanítása során, hogyan értékelik a tantárgyat összességében, mely területeken érzékelik a diákokra gyakorolt hatását, illetve miben látják a hit- és erkölcstanoktatás lehetőségeit és korlátait. Az így feltárt tanári perspektíva egyfelől lehetővé teszi a magyarországi gyakorlat sajátosságainak leírását, másfelől összevethető azokkal a nemzetközi dilemmákkal, amelyek a felekezeti hitoktatás vallási és általános pedagógiai céljai, az iskolai és egyházi kontextus találkozása, valamint a tantárgy lehetőségei és korlátai körül rajzolódnak ki.

A kutatás felépítése

A kutatás adatfelviteli eszköze egy online kérdőív volt, melyet a válaszadók 2026 júniusa és júliusa során tölthettek ki. A kérdőív első tizenegy tétele a résztvevők háttérjellemzőire vonatkozott. A kérdőív középső részében tizenhat kérdés vizsgálta a hit- és erkölcstan tanításával kapcsolatos tapasztalatokat; jelen tanulmány elemzése ezen kérdések felére fókuszál. A kérdőív utolsó részében az evangélikus hitoktatás más aspektusaira vonatkozó kérdések kaptak helyet, amelyek feldolgozására későbbi elemzésekben kerül sor. A vizsgált kérdések között egyaránt szerepeltek hét-, illetve kilencfokú Likert-skálán megválaszolható kvantitatív tételek, valamint nyitott kérdések, amelyek lehetőséget adtak arra, hogy a résztvevők saját megfogalmazásukban fejtsék ki tapasztalataikat, és a kutatói állításoktól eltérő véleményeiket is megfogalmazhassák előzetes befolyásolás nélkül.

A kvalitatív kérdések tartalomelemzését két kódoló végezte folyamatos konzultációkkal, a kódok többszöri felülvizsgálatával és csoportosításával. A kvantitatív elemzés során leíró statisztikákat, a háttérváltozókkal való összefüggések vizsgálatára Pearson-féle χ^2-próbát, kis elemszámoknál Fisher-féle egzakt, illetve többkategóriás változók esetén Fisher–Freeman–Halton-féle egzakt próbát alkalmaztunk. A több párhuzamos statisztikai vizsgálatból adódó téves szignifikáns eredmények kockázatának csökkentésére Holm-féle korrekciót alkalmaztunk, és a korrigált $p < 0{,}05$ értékeket tekintettük statisztikailag szignifikánsnak. A kvantitatív változók együttjárását Pearson-féle korrelációs együtthatóval vizsgáltuk.

A minta bemutatása

A kérdőívet a Magyarországi Evangélikus Egyház valamennyi, hitoktatással bármilyen státuszban foglalkozó munkatársa megkapta. A 212 kitöltő közül 201 válaszadó adatait vontuk be az elemzésbe;

a hit- és erkölcstant nem tanítók vagy nem evangélikus hit- és erkölcstant tanítók válaszait a jelen elemzés nem tartalmazza.

A 201 fős minta főbb jellemzői az alábbiak voltak:

- 155 nő és 45 férfi vett részt a kutatásban; egy fő nem válaszolt erre a kérdésre.
- A válaszadók közül 122 fő a hittanár-életpályamodellben (hém) főállású hitoktatóként dolgozott, ami a 138 fős teljes hém-állomány 88,4%-a. A lelkészi életpályamodellben (lém) foglalkoztatott 241 lelkész közül 45 fő vett részt a kutatásban (18,7%), míg a 110 óraadó hitoktató közül 32 fő (29,1%). Két fő nem jelölte meg foglalkoztatási státuszát. A kutatás mintája a főállású és az óraadó hitoktatókra tekintve reprezentatív, a lelkészek csoportján a minta nem reprezentatív, de kellően heterogén ahhoz, hogy a feltáró jelleg érvényesüljön.
- A válaszadók hittanár MA, teológus-lelkész MA, katekéta BA, levelező hitoktatói végzettséggel rendelkeztek. Tíz hatvan év feletti résztvevőnek nem volt szakterületi felsőfokú végzettsége.
- 72-en Budapesten vagy Pest vármegyében, 59-en megyeszékhelyen vagy nagyvárosban, 70-en kisvárosban vagy kistelepülésen dolgoztak.
- A válaszadók legnagyobb csoportja (33,3%) összesen 31–50 tanulót tanított a 2025/26-os tanévben; 100 főnél több diákot 11 tanár (5,5%) oktatott.
- A válaszadók 89,5%-a tanított legalább egy egy- vagy kétfős csoportot; mintegy egyharmaduknak három-öt fős kis létszámú csoportja volt.
- A válaszadók 74,1%-a legalább heti 11 órában tanított hittant.

Az elemzésben végzettségtől és foglalkoztatási státusztól függetlenül valamennyi válaszadóra tanárként hivatkozunk, mivel mindannyian ugyanazt a tanári szerepet töltik be a hit- és erkölcstan tanítása során.

Eredmények

A kérdőív először a kvalitatív kérdéseken keresztül a tanárok saját szavaival megfogalmazott tapasztalatait és véleményét kérdezte meg, ezáltal mélyebb betekintést engedve a hit- és erkölcstant tanítók megélésébe. Tanulmányunk ennek megfelelően először a kvalitatív eredményeket mutatja be, majd a zárt, kvantitatív kérdések elemzésére tér át.

A hit- és erkölcstan lehetőségei a tanárok narratívái alapján

A kérdőív 18. kérdése így szólt: „Szerinted mi az a három legfontosabb érték, amit a hit- és erkölcstan ad a diákoknak?" A válaszadók karakterkorlát nélkül, szabadon fogalmazhatták meg válaszaikat. Ennek eredményeként 25 fő (12,4%) háromnál több, 5 fő (2,5%) pedig háromnál kevesebb értéket sorolt fel; olyan kitöltő nem volt, aki egyetlen választ sem adott volna.

A tartalomelemzés során a válaszokat hat fő kategóriába soroltuk, amelyeken belül további alkategóriákat különítettünk el (lásd *1. táblázat*).

A válaszadók legnagyobb része, több mint kétharmada (70,6%) említett legalább egy, a személyes fejlődéshez, lelki jólléthez vagy érzelmi biztonsághoz kapcsolódó értéket. Mivel ezek a válaszok úgy említik a személyes fejlődés és lelki jóllét dimenzióit, hogy nem jelenik meg mellette

a felekezeti jelleg vagy a vallásos kontextus, ezért úgy tűnik, hogy a hit- és erkölcstantanítás értékei között a személyes fejlődés szempontja megelőzi a vallásos jellegű pozitívumokat – még akkor is, ha a gyakorlati megvalósítás során ezek nyilvánvalóan összekapcsolódnak. A válaszok alapján a tanárok tehát leginkább a személyes fejlődés és a lelki jóllét támogatásában látják a hit- és erkölcstanórák erősségeit. A kategórián belül több alkategória különült el. Az elfogadottság, szeretethetőség és személyes értékesség megtapasztalását minden negyedik-ötödik válaszadó említette; ez a tanári narratívák második leggyakoribb alkategóriája volt. Minden nyolcadik kitöltő az életkérdésekkel és életcélokkal való foglalkozást emelte ki. További visszatérő szempontként jelent meg a lelki támasz, a spirituális nyitottság, az önismeret, a megküzdés és az érzelmi jóllét, valamint a bizalom és biztonság megtapasztalása.

A válaszok második legnagyobb csoportját a proszociális értékekhez és erkölcsi alapokhoz kapcsolódó megfogalmazások alkották. Ezen belül alakult ki a legnagyobb alkategória (40,3%), amelyben a válaszadók a társadalmi együttélést támogató konkrét értékeket emeltek ki. Leggyakrabban a szeretet, az elfogadás, az odafigyelés és a tisztelet jelent meg, míg mások általánosabban a bibliai vagy egyetemes erkölcsi alapok és értékrend jelentőségét hangsúlyozták.

A tanárok 58,7%-a említett a személyes hit kialakulásához vagy megerősödéséhez kapcsolódó értéket, ez alkotta a harmadik válaszkategóriát. Egyes válaszadók általánosságban a hit formálódását vagy a hitgyakorlatokat hangsúlyozták, mások az Istennel megélt személyes kapcsolatot emelték ki. A válaszadók közel tizede olyan, jellegzetesen spirituális tartalmú fogalmakat is megnevezett – például remény, vigasztalás, megbocsátás, hála vagy békesség –, amelyek lelki erőforrásként szolgálhatnak a diákok számára.

A válaszadók fele (51,7%) az ismeretátadást is a hit- és erkölcstan fontos értékének tekintette, nem kapcsolva azt valamilyen személyes vallási elköteleződéshez. Ez az általános ismeretszerzés, a vallási műveltség, a biblia- és egyházismeret említéseiben egyaránt megjelent. Különösen jól kirajzolódott ez az Isten megismerésére vonatkozó válaszokban: míg az előző kategória a személyes és elköteleződő istenkapcsolatot hangsúlyozta, ide olyan megfogalmazások kerültek, mint az „Isten szeretetéről kapott információ" vagy az „információ Istenről".

A tanárok több mint harmada (40,3%) említette értékként a közösséghez tartozást, akár általános értelemben, akár kifejezetten gyülekezeti közösségi kontextusban. Néhány válaszadó kiemelte a hitoktató és a diákok közötti személyes kapcsolat megerősítő szerepét, valamint a tantárgy családi és kortárs kapcsolatokra gyakorolt kedvező hatását.

Végül körülbelül minden hetedik válaszadó (13,9%) említett olyan értéket, amely a gondolkodás és szemlélet formálásának csoportjába tartozhat. Voltak, akik a gondolkodási készségek fejlesztéséről írtak, mások pedig világnézeti, szemléleti változást fogalmaztak meg, de a személyes elköteleződés említése nélkül.

A válaszok tartalmilag és megfogalmazásukban is nagy változatosságot mutattak. Mindössze 28 kitöltőnél (13,9%) került két megnevezett érték ugyanabba az alkategóriába, és csak egyetlen válaszadónál soroltuk mindhárom megfogalmazott értéket azonos alkategóriába. Ez arra utal, hogy a tanárok a hit- és erkölcstan értékét több, egymással párhuzamos dimenzióban érzékelik, és narratíváik alapján az nem szűkíthető egyetlen domináns fókuszra.

1. táblázat. A 18. kérdésre adott válaszok kategorizálása (Szerinted mi az a három legfontosabb érték, amit a hit-és erkölcstan ad a diákoknak?)

Kategória (Válaszadók száma, aránya)	Alkategória (Válaszadók száma, aránya)	A válaszok jellemző példái
1. Személyes fejlődés, lelki jóllét (142, 70,6%)	Értékesség és elfogadottság megtapasztalása (46, 22,9%)	„személyes odafigyelés”,„az az érzés és tudás, hogy elfogadható, szeretnivaló”,„értékes vagy!”,„empatikus meghallgatás”,„a meghallgatás öröme”, „személyes fókusz”,„személyes beszélgetések”,„meghallgatva lenni”, „szeretve van érzés”
	Életértelem és életkérdések keresése (25, 12,4%)	„életkérdések átgondolása”,„nyílt beszélgetési lehetőség az őket foglalkoztató dolgokról”,„jövőkép”,„élet-értelem”,„életcél”
	Megküzdés és érzelmi jóllét (17, 8,5%)	„megtanítja a jó dolgokat észrevenni az életben”,„kapaszkodó a nehéz időkre”,„érzelmi intelligencia erősödése”,„empátia”,„személyes értékek megtalálása”,„életöröm”
	Bizalom és kötődés (15, 7,5%)	„személyes bizalom és kötődés”,„bizalom erősítése”,„bizalmi légkör”
	Biztonság és stabilitás (12, 6,0%)	„biztonságérzetet ad”,„van egy óra az iskolában, ahol biztonságban érezhetik magukat”,„nyugalom”,„biztos pont”,„biztonságos tér a megnyílásra, az »önmagamban« való létre”
	Lelki támogatás (10, 5,0%)	„lelkiség”,„lelki megújulás”,„lelki megnyugvás”,„lelki támasz”,„személyes lelkigondozás”,„lelki vívódásait megoszthatja”
	Önismeret és önreflexió (9, 4,5%)	„megismerhetik önmagukat”,„identitás”,„önismeret”,„az ÉN értékét egy együtt lüktető közösségen belül”,„belső értékek felismerése”
	Nyitottság a lelki kérdésekre (8, 4,0%)	„nyitottság a transzcendenciára mint perspektívára”,„egészséges spiritualitás”,„lelki nyitottság megtapasztalása”,„spirituális önismeret”
2. Proszociális értékek, erkölcsi alapok (126, 62,7%)	Kapcsolati és proszociális értékek összesen (81, 40,3%)	„felelősségvállalás”,„szavahihetőség”,„egymás segítésére nevel”,„emberség”,„tolerancia”,„türelem”,„törődés”,„megértés” „nyitottság”,„megbecsülés”,„becsület”,„őszinteség”
	Kapcsolati és proszociális értékeken belül: szeretet (26, 12,9%)	„szeretet”,„a szeretet fontossága”,„szeretetre nevelés”,„szeretettel fordulni mások felé”,„szeretetközpontúság”
	Kapcsolati és proszociális értékeken belül: elfogadás (20, 10,0%)	„egymás elfogadása”,„a másik ember megértése, elfogadása”,„egymás iránti elfogadás fejlesztése”
	Kapcsolati és proszociális értékeken belül: odafigyelés (9, 4,5%)	„odafigyelés a másikra”,„egymásra figyelés”
	Kapcsolati és proszociális értékeken belül: tisztelet (7, 3,5%)	„tisztelet”,„tisztelet önmagunk, mások és a teremtett világ iránt”,„az élet, benne a személyes élet tisztelete”
	Általános erkölcsi tájékozódás (24, 11,9%)	„felelős erkölcsi gondolkodás”,„erkölcsi iránytű”,„alapértékek”,„etikai mérlegelés”,„erkölcsi érzék”,„ha nem is tartja be, de legalább tud az alap erkölcsi értékekről”
	Bibliai-keresztény erkölcsi alapok és normák (21, 10,4%)	„keresztény értékek”,„egyetemes és keresztény értékrend”,„bibliai erkölcs”,„keresztény etika ismerete”,„jézusi értékrend”,„jó és rossz közötti különbségtétel”,„Tízparancsolat”,„aranyszabály”

3. Személyes hit és vallásgyakorlat (118, 58,7%)	Hitformálódás (41, 20,4%)	„hit”,„hitre nevelés”,„hit erősítése”,„hit megtapasztalása”„hitbeli fejlődés”
	Személyes istenkapcsolatban élés (31, 15,4%)	„Isten szeretetének megélése”,„Szentlélekkel közösség”,„bizalom Isten iránt”,„az Istenre való ráhagyatkozás”
	Személyes találkozás lehetősége Istennel (19, 9,5%)	„Istennel való kapcsolat lehetősége”,„Jézussal való találkozás”
	Vallásos lelki erőforrások (19, 9,5%)	„remény”,„reménység”,„vigasztalás”,„megbocsátás”,„hála”,„békesség”
	A személyes vallásgyakorlat lehetősége (8, 4,0%)	„személyes imádság megtapasztalása”,„személyes hitgyakorlás lehetőségei”
4. Műveltség és vallási ismeretszerzés (104, 51,7%)	Bibliaismeret (31, 15,4%)	„bibliaismeret”,„a Szentírás ismerete”,„megismerteti a diákokkal a Biblia alaptörténeteit”,„tájékozódás a Bibliában”,„ismeretcseppek a Biblia történeteiről”
	Istenismeret és evangéliumismeret (29, 14,4%)	„istenismeret”,„az evangélium megismerése”,„Istenről beszélni természetes”,„istenkép”,„istenkutatás”,„Isten szeretetéről kapott információ”,„információ Istenről”,„hitismeretek”
	Egyházismeret (19, 9,5%)	„egyházismeret”,„tárgyi tudás az egyházról”,„egyházunk megismerése”,„kereszténység alapjainak megismerése”
	Általános ismeretszerzés (13, 6,5%)	„tudás”,„ismeret”,„új ismeretek”,„ismeretszerzés”
	Vallási és kulturális műveltség (12, 6,0%)	„műveltségi kitekintés”,„vallási hagyományok megismerése”,„kultúrtörténeti adalékok”,„ünnepek értelme és magyarázata”,„általános alapműveltség: művelődéstörténet olyan szemszögből, amit nem tanítanak az iskolában”,„kulturális felzárkóztatás”
5. Közösségi kapcsolódás (81, 40,3%)	Közösséghez tartozás általánosságban (39, 19,4%)	„közösség”,„közösséghez tartozás”,„hozzájárul a gyermek kapcsolati hálójához”,„csoporthoz tartozás”,„közösségi élmény”
	Egyházi közösséghez tartozás (26, 12,9%)	„kapcsolódás a gyülekezethez”,„gyülekezet közössége”,„egyházi közösség”,„van gyülekezeti közösség, ahova várják”
	Hitoktatói-lelkészi személyes kapcsolat (12, 6,0%)	„személyes találkozás, beszélgetés, példamutatás”,„személyes kapcsolódás”,„elé élés”
	Családi és kortárs kapcsolatok (4, 2,0%)	„családi kötődések megerősítése”,„olyan kapcsolat alakul ki a gyerekek között, ami más órákon nem”
6. Szemlélet- és gondolkodásformálás (28, 13,9%)	Gondolkodási készségek fejlesztése (13, 6,5%)	„absztrahált gondolkodás képessége”,„közös gondolkodás”,„problémamegoldás”,„összefüggésekben gondolkodás”,„szimbolikus gondolkodás”,„vitakultúra kialakítása”,„véleményformálás fejlesztése”,„játékosság”
	Találkozás egy új szemlélettel (8, 4,0%)	„a világ működésének tágabb perspektívába helyezése”,„új szemléletmód”,„spirituális világértelmezés”,„egy másfajta közösségi kép meglátása”,„egy másik látószög”
	Találkozás a bibliai-keresztény szemlélettel (7, 3,5%)	„vallásos világszemlélet megismerése”,„keresztény értékszemlélet és gondolkodás”,„a bibliai történetek friss, kreatív nézőpontja”

A tanárok válaszainak háttérváltozók szerinti elemzése

Megvizsgáltuk, hogy a 18. kérdés válaszkategóriáinak és az ezekből képzett tartalmi kategóriacsoportoknak az előfordulása összefügg-e a háttérváltozókkal (lásd *2. táblázat*). A kategóriacsoportok közül egy esetben mutatkozott szignifikáns kapcsolat: a férfiak gyakrabban említettek az ismeretszerzéshez és műveltséghez kapcsolódó értékeket. A részletes alkategóriák szintjén hat szignifikáns összefüggést találtunk. Az egyházismeret említése gyakoribb volt a lémben foglalkoztatott lelkészek és az óraadó hitoktatók körében, míg a bibliaismeretet inkább a férfiak és a nappali teológus-lelkész képzésben végzettek említették. Az önismeret és önreflexió a kisvárosban vagy kistelepülésen dolgozóknál, a lelki kérdések iránti nyitottság pedig a lelkészek és az óraadók körében jelent meg gyakrabban; utóbbi a hémben főállású hitoktatóknál egyáltalán nem fordult elő.

2. táblázat. A 18. kérdés válaszkódjai és tartalmi kódcsoportjai esetében kimutatott, Holm-korrekció után is szignifikáns különbségek

Kategória vagy kategóriacsoport	Próba	Holm-korrigált p (< 0,05)	Eltérés iránya
Ismeretszerzés és műveltség	χ^2	0,0346	Férfiak 60,0%-a, nők 34,8%-a
Egyházismeret	Fisher–Freeman–Halton	0,0013	A lémben foglalkoztatottak 25,6%-a, az óraadó hitoktatók 13,8%-a, a hémben foglalkoztatottak 3,3%-a
Bibliaismeret	χ^2	0,0395	Férfiak 28,9%-a, nők 11,0%-a
	χ^2	0,0027	Nappali teológus-lelkész szakon végzettek között 30,9%, nélküle 9,6%
Önismeret és önreflexió	Fisher–Freeman–Halton	0,0118	Kisvárosban/kistelepülésen dolgozók 11,4%-a; Budapesten és Pest megyében dolgozók között 0%; nagyvárosban tanítók 1,7%-a
Nyitottság a lelki kérdésekre	Fisher–Freeman–Halton	0,0112	Óraadó hitoktatók 10,3%-a, lémben foglalkoztatottak 9,3%-a, hémben foglalkoztatottak 0%-a
	Fisher-egzakt	0,0075	Nappali teológus-lelkész szakon végzettek között 12,7%, nélküle 9,6%

A hit- és erkölcstan korlátai a tanárok narratívái alapján

A kérdőív 19. és 20. kérdése a hit- és erkölcstan észlelt korlátait vizsgálta. A 19. kérdés így hangzott: „Szerinted vannak-e a hit- és erkölcstan tantárgynak negatív hozadékai? Legfeljebb hármat sorolj föl!"

A válaszadók legnagyobb csoportja, 61 fő (30,3%) nem tulajdonított negatív hozadékot a tantárgynak. Válaszaik az egyértelmű tagadástól („nincs", „szerintem egyáltalán nincsenek ilyenek") a feltételesebb megfogalmazásokig terjedtek, amelyek a hitoktató munkájának minőségét és a tanár–diák kapcsolatot hangsúlyozták: „nincs, amennyiben valóban hittanórát tartanak a kollégák", „nagyon igyekszem, hogy ne legyen", „én nem tapasztaltam ilyet", „még nem fedeztem fel ilyet", „ha jó a hittanár és a diákcsoport emberi és »szakmai« kapcsolata, akkor nincs". Tizenegy tanár nem válaszolt, vagy „nem tudom" választ adott.

A további válaszokban négy jól elkülöníthető nézőpont jelent meg: a diákok, a hitoktatók, a gyülekezet és egyház, valamint az iskola szempontjából megfogalmazott nehézségek.

A negatívumok legnagyobb csoportját a gyülekezeti kapcsolódás hiánya alkotta. A tanárok majdnem negyede (47 fő, 23,4%) írta azt, hogy a hit- és erkölcstan negatívuma az, hogy „sok családnál ezzel kimerül az egyházzal való kapcsolat", „elvesznek a gyerekek a gyülekezet számára", „elszakadnak a gyülekezettől", „sokszor a gyülekezeti kapcsolódás kiváltására szolgál a hittan," „sok család

ezzel »kipipálja« a hitbeli nevelést". Ezt a problémát közel kétszer annyian említették negatívumként, mint ahányan az előző kérdésnél a gyülekezeti kapcsolódást pozitív értékként nevezték meg (26 fő), ugyanakkor így is csak a válaszadók mintegy negyede fogalmazta meg kritikaként. A negatív hozadékok között a gyülekezeti-egyházi szempont két további formában is megjelent. Tizenegy fő (5,5%) említette azt, hogy az állami iskolában megszervezett hittanóra „nagy feladatot ró a lelkészekre", és „hihetetlen erőforrásokat visz el a gyülekezettől, ha nincs hitoktatója a gyülekezetnek". Tizenhárman (6,5%) pedig azt fogalmazták meg, hogy nagy a felelősség a hitoktató személyiségén, mert ha nem jól végzi a munkáját, s nem hiteles, akkor „az egész egyházra rossz fényt vet az iskola dolgozói és tanulói szemében".

A diákok szempontjából megfogalmazott negatívumok öt alcsoportba rendeződtek, amelyek közül egyiket sem említette 19 főnél (9,5%) több válaszadó. Megjelentek az osztályközösségi helyzetből fakadó nehézségek: „diákok számára: a párhuzamosan tartott etikaórán beszélik meg az osztály fontosabb kérdéseit, így a hittanosok lemaradnak róla", „nem mennek ki annyit az udvarra, mint az etikások", „kiközösítés, kigúnyolás". Voltak, akik a felekezeti széttagoltságot emelték ki: „elszigetel egymástól azonos korú és felekezetű gyerekeket csak azért, mert másik iskolába járnak." Mások úgy látták, hogy a hit kérdéseit így tantárgyi szintre sorolják be a diákok, és „az óra kötelező jellege rányomja a bélyegét a gyerekek motivációjára". A válaszok között megjelent az eltérő családi értékrendekből vagy a tanulók különböző háttéréből fakadó feszültségek szempontja is: „ahol kifejezetten vallásellenes az egyik szülő, ott a gyereknek ez nehéz lehet", „a tanulók különböző vallási, kulturális vagy világnézeti háttérrel érkeznek, ebből feszültség alakulhat ki". Végül heten (3,4%) említették, hogy nagy a diákok óraterhelése, s ez nehézséget okoz a gyerekeknek.

A tanári perspektívából megfogalmazott negatívumok két fő területre koncentrálódtak. A válaszadók 10,4%-a az iskolai környezetből fakadó nehézségeket emelte ki: „tudtunkon kívül elmaradó órák, amiről nem szólnak", „teremhiány", „sok hittanóra a folyosón kerül megtartásra", „az óra körülményei néha lehetetlenek", „nincs pedagógusközösségünk, ami magányos munkavégzést jelent", „vannak pedagógusok, akik lenézik a hitoktatókat", „a jelenlegi körülmények nem igazán kedveznek a spirituális tevékenységnek". További 9,4% a tantárgy tartalmi és módszertani kihívásaira hívta fel a figyelmet, köztük a kötelező osztályozásra, a fegyelmezési és motivációs nehézségekre, valamint az egyháztörténeti és dogmatikai témák tanítására.

Tíz válaszadó (4,9%) az iskolai szempont percepciójának is hangot adott: a hit- és erkölcstan megvalósítása „túlmunkát ró az iskolákra", „egyes iskolákban konfliktus forrása", „az iskolavezetésnek sokszor nyűg vagyunk".

A 20. kérdés a hit- és erkölcstan korlátait más nézőpontból vizsgálta: „Van-e olyasmi, amit te szívesen átadnál a diákjaidnak a hit- és erkölcstan keretei között, de úgy érzed, nem sikerül? Legfeljebb hármat sorolj föl!"

A legtöbb válasz a személyes hit kialakulásának és megélésének korlátaihoz kapcsolódott. A válaszadók 36,3%-a úgy érezte, hogy nem sikerül kellően közvetítenie a „személyes hit fontosságát", az „Istennel megélt személyes kapcsolat mélységét és áldását", olyan hitbeli fogalmak szerepét, mint megbocsátás, kegyelem, hit, remény, bizalom, illetve a személyes hitgyakorlat mindennapi formáit, mint „a Biblia olvasásának szeretetét" vagy „az imádság csendjét" és bensőségességét. Hasonlóan hangsúlyosan jelent meg a gyülekezeti közösséghez tartozás nehézsége: a válaszadók 32,3%-a említette, hogy szeretné, de nem tudja felkelteni a „templomba járás örömét", a „gyülekezethez tartozás fontosságát", a „gyülekezeti közösségi élményt".

Jóval kevesebben említették azt, hogy szívesen adnának át több vagy mélyebben tárgyalt tananyagot (8,9%), nem látják megvalósulni a keresztény értékeket (8,4%), többet szeretnének énekelni a diákokkal (4,5%), és szeretnének több csendet, nyugalmat megélni velük (3,9%), de erre az iskolai keretek között nincs lehetőség. Számos olyan aspektus volt, amelyet csak egy-két válaszadó említett, mint amit nem tudnak megélni a diákjaikkal: „igazi csoportélmény", „elegendő beszélgetés", „párbeszéd más felekezetű vagy vallású diákokkal", „kritikus gondolkodás", „vitakészség", „módszertani sokszínűség (időhiány miatt)", „sok játék", „önismeret", „önelfogadás", „keresztény illem", „egyházi etikett", „közös kirándulás", „a közélet megvitatása", „kézbe adható könyvek".

A válaszadók több mint negyede (26,4%) semmilyen példát nem mondott: 6 fő nem adott választ erre a kérdésre, 47 tanár (23,4%) pedig úgy nyilatkozott, hogy nincs olyan tartalom vagy tapasztalat, amelyet szeretne, de nem tud átadni. Ez utóbbi csoportnak jelentős része azt írta, hogy „nem tudok ilyenről", „nem jut eszembe ilyen", „nincs ilyen", de néhányan megfogalmaztak magyarázatot is: „amit szeretnék átadni, azt legtöbbször sikerül is"; „szerintem szépen haladunk"; „nem tudok ilyet, mert szerencsére rugalmas tananyagszervezést enged ez a tantárgy"; „nagyon alap dolgokat szeretnék átadni, remélem, sikerül"; „van annyi szabad mozgásterünk, hogy legfeljebb a saját korlátaim szabnak határt".

A tanárok válaszainak háttérváltozók szerinti elemzése

A 19. és 20. kérdésre adott válaszoknál is megvizsgáltuk, hogy egyes válaszkategóriák előfordulása összefügg-e a háttérváltozókkal. Szignifikáns eltérés csak a 19. kérdés egyik kategóriájánál mutatkozott: a nappali teológus-lelkész képzésben végzettek, a lémben foglalkoztatottak és a férfiak gyakrabban említették, hogy a hit- és erkölcstan megszervezése jelentős erőforrást von el a gyülekezettől.

3. táblázat. A 19. és 20. kérdés válaszkódjai esetében kimutatott, Holm-korrekció után is szignifikáns különbségek

Kategória vagy kategóriacsoport	Próba	Holm-korrigált p (< 0,05)	Eltérés iránya
Sok erőforrást visz el a gyülekezettől/lelkésztől	Fisher-egzakt	0,0236	Nappali teológus-lelkész szakon végzettek között 14,5%, nélküle: 2,1%
	Fisher–Freeman–Halton	0,0272	A lémben foglalkoztatottak 16,3%-a, az óraadó hitoktatók 3,4%-a, a hémben foglalkoztatott hittanárok 1,7%-a
	Fisher-egzakt	0,0369	Férfiak 15,6%-a, nők 2,6%-a

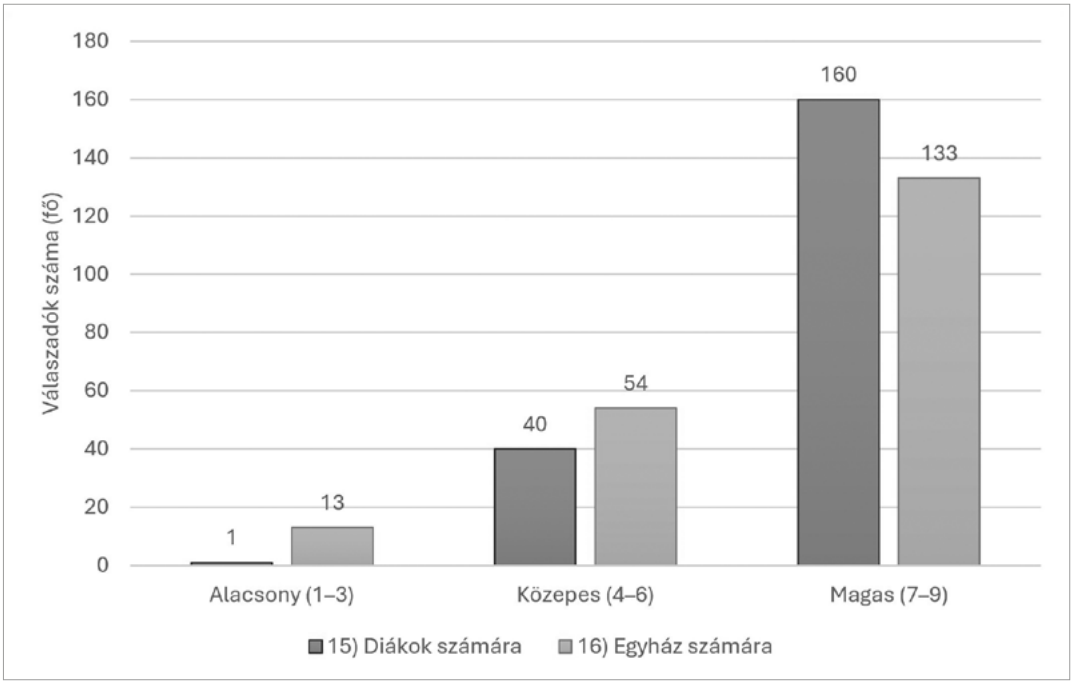
A hit- és erkölcstan tanárok általi értékelése előre megfogalmazott tételek alapján

A diákok és az egyház szempontja szerinti megítélés

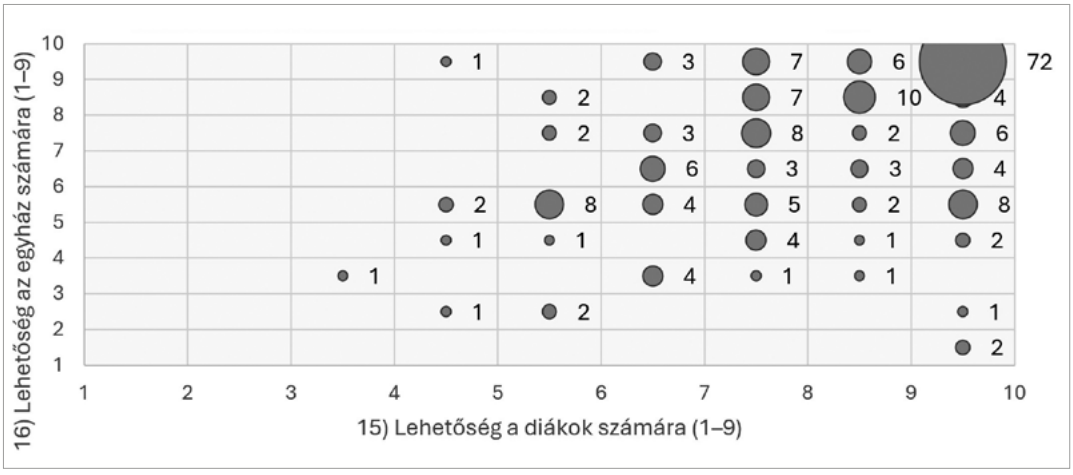
A 15. és 16. kérdés kilencfokozatú Likert-skálán mérte a tanárok válaszait: „Összességében mekkora lehetőség a hit- és erkölcstan a diákok/az egyház számára?"

A diákok szempontjából a válaszadók jelentős többsége (160 fő) magas, legalább 7-es értéket adott, míg a közepes és alacsony értékelési csoportba lényegesen kevesebb válasz érkezett; az átlag $M = 7{,}77$ ($SD = 1{,}49$) volt (lásd *1. diagram*). Az egyház számára észlelt lehetőséget mérsékeltebben értékelték: 133 fő adott magas, 54 közepes, 13 pedig alacsony értéket; az átlag $M = 7{,}20$ ($SD = 2{,}09$) volt. Összességében tehát a tanárok a hit- és erkölcstant nagyobb lehetőségnek tekintették a diákok, mint az egyház szempontjából, de az utóbbi esetében a nagyobb szórás arra utal, hogy a válaszadók véleménye az egyház számára jelentett lehetőség megítélésében heterogénebb volt.

1. diagram. A 15. és 16. kérdés válaszainak megoszlása („A hit- és erkölcstan összességében mekkora lehetőség a diákok/az egyház számára?")

2. diagram. A 15. és 16. kérdések kapcsolata. A buborék mérete a válaszadók számával arányos.

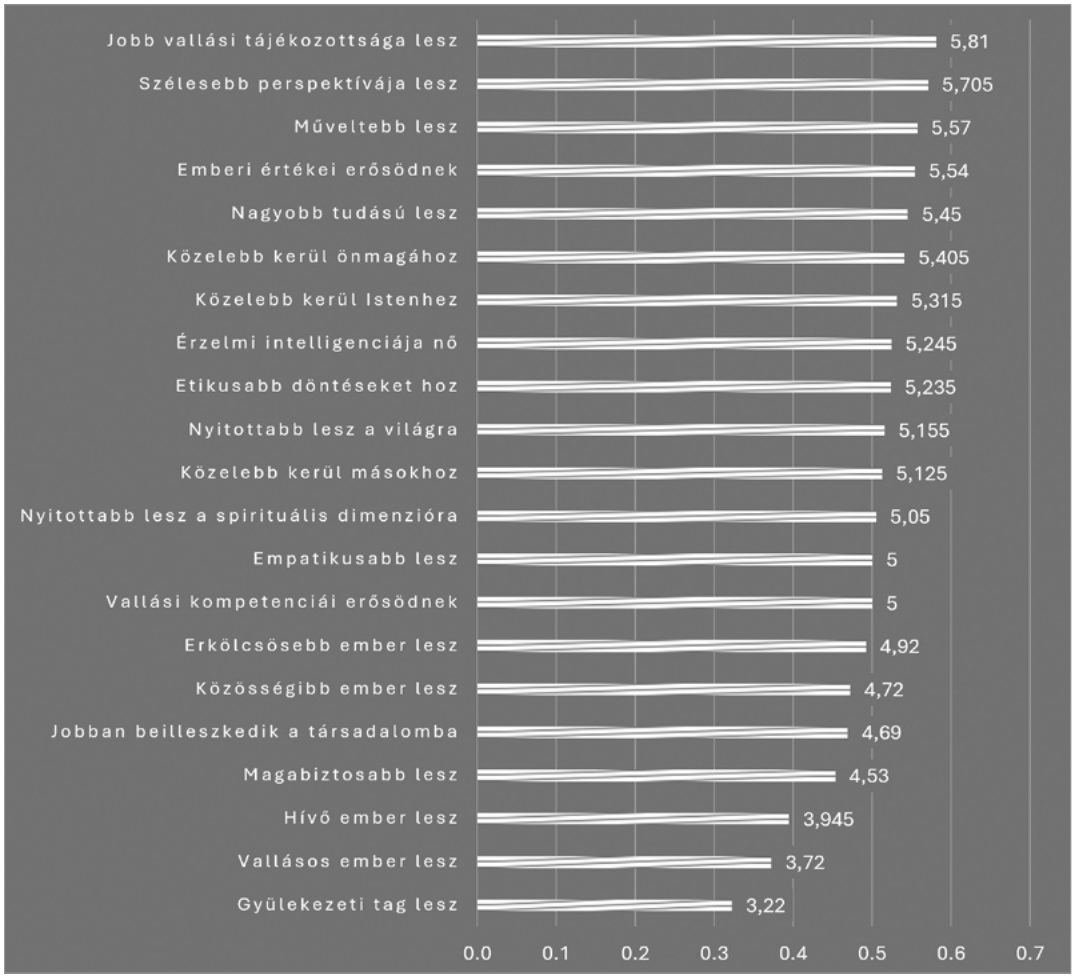
Megvizsgáltuk, hogy a két értékelés milyen mértékben mozog együtt: akik a diákok számára nagy lehetőségnek tartják a tantárgyat, vajon az egyház számára is hasonlóan kedvezően ítélik-e meg. Ez lehetővé tette annak elkülönítését, hogy az egyéni válaszok elsősorban a tantárgy általános megítélését tükrözik-e, vagy a két érintetti szempont között eltérő értékelési mintázatok rajzolódnak ki.

Az egy válaszadó által adott két értékelés között közepes erősségű pozitív korreláció mutatkozott (r = 0,502). A válaszadók közül 122 fő mind a diákok, mind az egyház szempontjából magasra értékelte a hit- és erkölcstanban rejlő lehetőséget (7–9 pont), közülük 72-en mindkét kérdésre a maximális, 9-es értéket adták. Noha a két válasz sokszor együtt mozgott, figyelemre méltó egy 37 fős csoport, amelynek tagjai a diákok szempontjából magas (7–9) skálaértéket választottak, ugyanakkor az egyház szempontjából alacsony vagy legfeljebb közepes értéket (1–6) adtak.

A hit- és erkölcstan megítélése előre megfogalmazott tételek alapján

A 21. kérdésben a tanárok huszonegy, a tanulókra gyakorolt lehetséges hatásra vonatkozó állítást értékeltek hétfokú Likert-skálán.

3. diagram. A 21. kérdés („Mennyire értesz egyet azzal, hogy az állami iskolában zajló hit- és erkölcstan hatására a diák…?") állításainak átlaga csökkenő sorrendben (*SD:* 1,21–1,48)

A válaszadók legerősebben a tanuló személyes növekedésére vonatkozó, kognitív és szemléletformáló hatásokkal értettek egyet. A legmagasabb átlagot a vallási tájékozottság javulása érte el (M = 5,81), ennél a tételnél a 7-es érték volt a leggyakoribb válasz (78 fő). Ezt követte a szélesebb perspektíva (M = 5,71), a műveltség növekedése (M = 5,57) és a nagyobb tudás (M = 5,45). Az emberi értékek erősödése szintén a legmagasabban értékelt hatások közé tartozott (M = 5,54), ami arra utal, hogy a tanárok a hit- és erkölcstanhoz nemcsak ismeretátadó, hanem értékformáló hatást is társítanak.

A vallási elköteleződésre vonatkozó várakozások jól elkülönülnek a vallási tájékozottság és a személyes spirituális fejlődés megítélésétől. Miközben a vallási tájékozottság javulása kapta a legmagasabb átlagértéket (M = 5,81), jóval alacsonyabb értékek társultak ahhoz, hogy a tanuló hívővé, vallásossá vagy gyülekezeti taggá válik. Ez arra utal, hogy a tanárok az iskolai hitoktatás lehetőségeit elsősorban a vallási műveltség és tájékozódás, kevésbé a közvetlen vallási szocializáció területén látják.

Hasonló különbség rajzolódik ki a személyes és spirituális fejlődés esetében is. A válaszadók viszonylag magasra értékelték annak lehetőségét, hogy a diák közelebb kerül önmagához (M = 5,41) és Istenhez (M = 5,32), illetve nyitottabbá válik a spirituális dimenzióra (M = 5,05). Úgy tűnik, hogy a tanárok elképzelhetőnek tartanak valamilyen lelki-spirituális hatást anélkül, hogy ebből automatikusan vallásos identitásra vagy gyülekezeti kötődésre következtetnének.

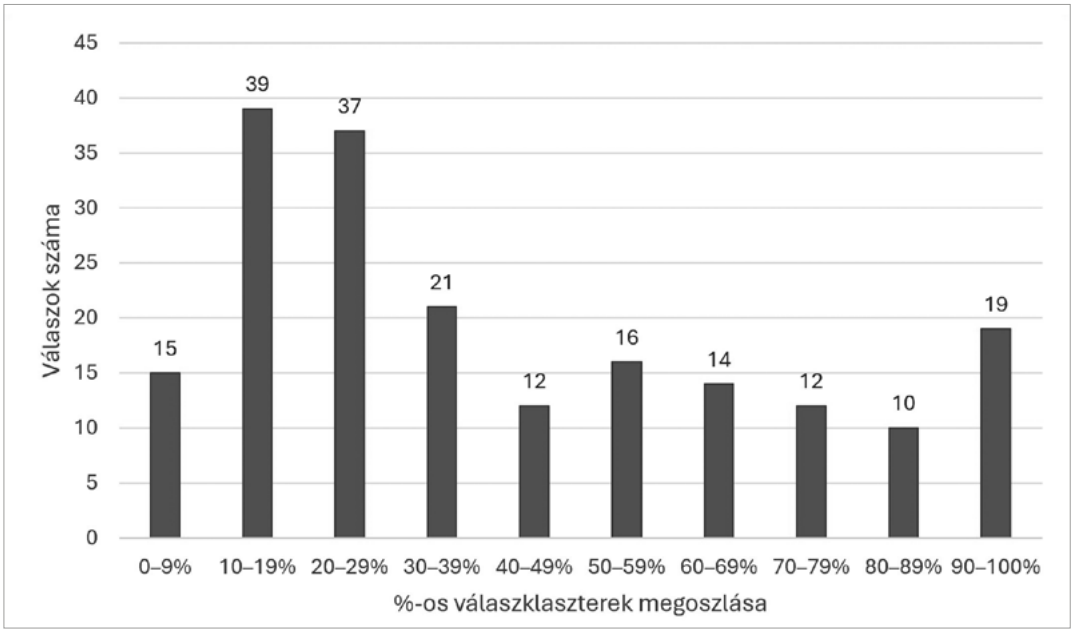
A tanárok a három, vallási elköteleződéshez kapcsolódó állítással értettek egyet a legkevésbé: azzal, hogy a diák a hit- és erkölcstan hatására hívő emberré válik (M = 3,95), vallásos ember lesz (M = 3,72), illetve gyülekezeti taggá válik (M = 3,22). Ez utóbbi kapta a legalacsonyabb értékelést a 21 tétel közül; a válaszadók több mint háromnegyede (162 fő) legfeljebb 4-es értéket adott rá.

A hit- és erkölcstan a gyülekezeti kapcsolatok tükrében

A 23. kérdésben a tanárokat arra kértük, becsüljék meg, hogy iskolai tanítványaik mekkora hányadával állnak kapcsolatban gyülekezeti közegben is. Összesen 195 értékelhető válasz érkezett (lásd *4. diagram*).

A válaszadók több mint fele (112 fő) 40% alattira becsülte azon tanítványai arányát, akikkel gyülekezeti közegben is kapcsolatban áll. Bár a két szélső tartományban (10% alatt, illetve 90% felett) hasonló számú válasz érkezett, az eloszlás összességében az alacsonyabb arányok felé tolódott. Ugyanakkor a válaszadók mintegy tizede arról számolt be, hogy tanítványai legalább 90%-ával a gyülekezetben is kapcsolatban van. Ez arra utal, hogy bizonyos iskola–gyülekezet kontextusokban az iskolai hit- és erkölcstanhoz erős gyülekezeti kapcsolódás társulhat. Annak feltárásához, hogy ezt milyen tényezők segítik elő, a kérdőív további adatainak elemzése szükséges.

4. diagram. A 23. kérdés („Tanítványaid hány százalékával van kapcsolatod a gyülekezetben is?") eloszlása ($n = 195$, $M = 38{,}8$)

Konklúziók, limitációk és továbbvezető kutatási kérdések

A tanulmány az állami iskolai felekezeti, evangélikus hit- és erkölcstant tanítók tapasztalatait és értelmezéseit vizsgálja. E perspektíva közvetlen empirikus feltárása a nemzetközi szakirodalomban mindeddig viszonylag kevés figyelmet kapott. A nyitott kérdésekre adott válaszok tartalmi gazdagsága és részletessége arra utal, hogy a résztvevők számára fontos volt saját tapasztalataik és szakmai reflexióik megfogalmazásának lehetősége, és hogy érdemben reflektáltak saját szakmai tapasztalataikra. Az eredmények így részletes képet adnak az evangélikus hitoktatók szakmai percepcióiról, és hozzájárulnak az állami iskolai felekezeti hitoktatás magyarországi működésének empirikus megértéséhez.

Eredményeink szerint a tanárok az állami iskolai hit- és erkölcstant összességében jelentős lehetőségnek tekintik, ezt azonban egyértelműbben érzékelik a diákok, mint az egyház szempontjából. A diákokra vonatkozó értékelések nemcsak magasabb átlagot mutattak, hanem egységesebbek is voltak, míg az egyház számára észlelt lehetőség megítélése nagyobb szórást mutatott. Ezt a megállapítást a további eredmények is alátámasztják: a 21 vizsgált lehetséges hatás közül a gyülekezeti tagság kialakulása kapta a legalacsonyabb értékelést, a tantárgy korlátaira vonatkozó kérdésekben pedig a válaszadók mintegy negyede-harmada említette a gyülekezeti kapcsolódás hiányát. A tanárok több mint fele emellett tanítványai kevesebb mint 30%-ával találkozik gyülekezeti közegben is. Mindez arra utal, hogy a tanárok az állami iskolai hit- és erkölcstan elsődleges hozadékát kevésbé az intézményes egyház közvetlen gyarapodásában, inkább a diákok számára nyújtott pedagógiai és személyes támogatásban látják.

Ezzel összhangban az eredmények azt mutatják, hogy az állami iskolai evangélikus hit- és erkölcstan a tanárok szemében nagy lehetőség, de nem feltétlenül abban az értelemben, ahogyan a hagyo-

mányos gyülekezeti katekézistől várnánk, hanem a hit- és erkölcstan tanárok által észlelt értéke jóval túlmutat a vallási szocializáció vagy a vallási ismeretszerzés funkcióján. A kvalitatív eredmények nagyon világosan mutatják ezt a többdimenziós tantárgyképet. A válaszokban a személyes fejlődéshez kapcsolódó értékek jelentek meg a leggyakrabban, ezt követték a proszociális értékek, majd a személyes hit és vallásgyakorlás, illetve az általános és vallási ismeretszerzés. Az egyes válaszadók jellemzően több dimenzióból is megneveztek értékeket, ami a tantárgy többfunkciós értelmezésére utal. Ezt a kvantitatív eredmények is megerősítik: a vallási tájékozottság mellett magas értékelést kapott a perspektíva tágulása, a műveltség, az emberi értékek erősödése, a tudás és a diák önmagához való közelebb kerülésének lehetősége is. A tanári percepciókban tehát a konfesszionális karakter és az általános pedagógiai érték nem egymást kizáró, hanem egymással párhuzamosan érvényesülő dimenzióként jelenik meg. A hit- és erkölcstan értékét a tanárok számára éppen az adja, hogy vallási tartalmának megőrzése mellett személyes, erkölcsi, kulturális és társas fejlődési lehetőségeket is kínálhat. Ez összhangban áll azokkal a nemzetközi kutatásokkal, amelyek a konfesszionális vallásoktatás szerepét a szűken értelmezett kateketikai funkción túl személyiség-, érték- és kompetenciafejlesztő feladatokkal is összekapcsolják (Oviedo et al. 2025; Horowski 2022; Niklová–Hanesová 2024; Razum–Jurišić 2022; Filipović–Jurišić 2024).

A kutatás több eredménye arra utal, hogy a hitoktató szakmai szerepe és háttere érdemben befolyásolhatja a tantárgyról alkotott képet. Egyrészt a válaszadók maguk is hangsúlyozták a hitoktató személyes és szakmai hitelességének jelentőségét, amely megítélésük szerint nemcsak a tantárgyra, hanem az egyház iskolai megítélésére is hatással lehet.

Másrészt a legtöbb kérdésnél a háttérváltozók elemzése rámutatott arra, hogy a lelkészi foglalkoztatottságú válaszadók, akik óraadó szerepben tanítanak hittant, sajátos elvárású és megtapasztalású csoportot képeznek: például gyakrabban említették a hitoktatás gyülekezeti erőforrásigényét, valamint bizonyos ismereti és spirituális szempontokat. Fontos észrevenni, hogy a lelkészi és hitoktatói szerep eltérő munkakörnyezetet, erőforrásokat és tapasztalatokat jelenthet. Mindez indokolja, hogy az egyház és a kapcsolódó intézmények a hitoktatást önálló szakmai területként, a képzett és megfelelően támogatott hitoktatót pedig a rendszer egyik meghatározó erőforrásaként kezeljék. Ezt a nemzetközi kutatások is alátámasztják, amelyek a tanári felkészültség, a szakmai identitás, az intézményi státusz és a támogatás jelentőségét hangsúlyozzák (Tuna 2020; Mąkosa 2016; Silhol 2024; Franken 2018; Zozulakova–Zozulak 2010). A tanári szerep értelmezése során fontos azt is észrevenni, hogy a hittanárok között nincsenek lényegi különbségek: meglepően széles közös alap látszik a különböző hátterű hittanárok között a tantárgyról alkotott képük során.

Mindezek az állami iskolai hit- és erkölcstanoktatás céljainak pontosabb szakmai differenciálását indokolják. Érdemes elkülöníteni az iskolai kontextusban reálisan elérhető célokat – például a vallási tájékozottság, az életkérdésekkel való foglalkozás, a személyes figyelem, az erkölcsi orientáció és a spirituális nyitottság támogatása – azoktól, amelyek megvalósítása tartósabb gyülekezeti és közösségi közeget igényel. Ezt a kvalitatív és kvantitatív eredmények egyaránt alátámasztják: a válaszadók 36,3%-a a személyes hit megélésének, 32,3%-a pedig a gyülekezethez tartozás élményének közvetítését érezte kevéssé sikeresnek, miközben más meg nem valósuló célok lényegesen ritkábban jelentek meg. Ugyanezt tükrözi a 21. kérdés értékelési mintázata is, amelyben a vallási tájékozottság magas, a gyülekezeti tagság kialakulása pedig alacsony értéket kapott. Fel kell tennünk azokat a kérdéseket, amelyek gyakran a legnagyobb dilemmát okozzák a hitoktatással foglalkozóknak: Mit várunk s mit várhatunk el az állami iskolai hit- és erkölcstantól? Miként építünk azokra az eredményekre, amelyek

értékként jelennek meg a tanárok megtapasztalásai szerint? Az általuk említett nehézségek és korlátok pedig maradhatnak-e elsődleges vagy minimális célok között a nyolcadik évfolyam végére? A célok tisztázásának szükségessége a hasonló helyzetű hitoktatási rendszerrel foglalkozó kutatók egyik fő következtetése is volt (Barić–Burušić 2015; Horowski 2022; Mąkosa 2016; Silhol 2024) amellett, hogy hangsúlyozzák mindazokat a személyes és társadalmi értékeket, amelyeket ez a tantárgy képes felkínálni a diákok számára. A célok folyamatos tisztázása nemcsak szükséges, hanem valóban pozitív hatással lehet a tantárgyra. Ugyanis a gyülekezeti közösséghez való tartozás mint cél sok valós és vélt terhet rakhat a tanulási folyamat minden résztvevőjére, így a tanárra, diákra, de még egy gyülekezetre is. Egészen más lehet egy iskolai hit- és erkölcstanóra légköre, ha a gyülekezeti kapcsolódásra nem célként, hanem lehetséges és örömteli következményként gondol a hitoktatást szervező közösség, amely az érintettek iskolai kontextuson kívüli szabad, egyéni döntése (Kodácsy-Simon 2025).

A kutatás eredményeinek értelmezésekor több korlátot, limitációt is figyelembe kell vennünk. A vizsgálat egyetlen felekezet, a Magyarországi Evangélikus Egyház hit- és erkölcstant tanító szereplőire terjedt ki, ezért az eredmények más felekezetek gyakorlatára nézve nem általánosíthatók közvetlenül. Az evangélikus hitoktatás sajátosságai, köztük a gyakori kis létszámú csoportok az észlelt pedagógiai lehetőségeket is befolyásolhatják. További lényeges korlát, hogy kutatásunk a tanárok által észlelt tanulói hatásokat vizsgálta, nem pedig a diákok tényleges változását, így az eredményekből oksági következtetések nem vonhatók le. Végül a diákok és szülők saját percepciói nem jelennek meg a vizsgálatban, ezért a következő kutatási lépés egyik legfontosabb iránya e szereplők bevonása.

A tanári percepciók alapján az állami iskolai hit- és erkölcstanról összességében magasra értékelt, ugyanakkor belső kihívásokkal működő modell képe rajzolódik ki. A rendszer kihívásai valósak, de az eredmények alapján nem dominálják a tanárok tantárgyról alkotott képét. Fontos feladat ezért ezeknek a feszültségeknek a tisztázása: a felekezeti célok és az általános pedagógiai célkitűzések összehangolása, az iskolai hitoktatás és a gyülekezeti katekézis funkcióinak elkülönítése, a vallási tájékozódás és elköteleződés kapcsolatának pontosabb értelmezése, valamint a hitoktatói és lelkészi szerepek differenciálása. Mindezen feladatok mellett fontos látnunk, hogy az állami iskolai felekezeti hit- és erkölcstan ereje nem e kettősségek megszüntetésében, hanem tudatos és szakmailag reflektált kezelésében rejlik.

Personal Development and Prosocial Values

Perceptions of Lutheran Religious Education in teacher narratives

▶ **This study examines the experiences and subject interpretations of denominational Lutheran Religious Education teachers in Hungarian state schools, based on a questionnaire survey completed by 201 respondents conducted in 2026. Teachers perceive the subject's specific value in its multidimensional role: alongside supporting their students' personal development, they see the subject's main potential in the acquisition of prosocial values. However, teachers are less likely to experience religious socialisation, which justifies the differentiation between school and church objectives, as well as the clarification of their professional roles.**

Keywords: religious education / state schools / teacher narratives / empirical research

Hivatkozott művek

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. (N. d.). 2024. május 20. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv#.

Barić, Denis – Burušić, Josip 2014. Quality of religious education in Croatia assessed from teachers' perspective. *British Journal of Religious Education,* 37. évf. 3. sz. 293–310. o. https://doi.org/10.1080/01416200.2014.923375.

Filipović, Ana Thea – Jurišić, Maria 2024. Intercultural Sensitivity of Religious Education Teachers in Croatia: The Relationship between Knowledge, Experience, and Behaviour. *Religions,* 15. évf. 2. sz. 176. o. https://doi.org/10.3390/rel15020176.

Franken, Leni 2018. Islamic Religious Education in Belgian State Schools. A Post-secular Perspective. *Journal of Beliefs and Values,* 39. évf. 2. sz. 132–143. o. https://doi.org/10.1080/13617672.2018.1451602.

Horowski, Jarosław 2022. Religion Lesson in Schools in Poland. The Subject of Dispute and the Unused Potential. *British Journal of Religious Education,* 44. évf. 3. sz. 238–245. o. https://doi.org/10.1080/01416200.2021.2024341.

Kodácsy-Simon Eszter 2025. Mi a hittanóra célja? Az egyházba tanítástól a vallásból tanulásig. In: Kodácsy-Simon Eszter – Siba Balázs (szerk.): *Hitből jövő. Valláspedagógiai kézikönyv.* Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest. 39–62. o.

Mąkosa, Paweł 2016. Challenges for Teachers of Religious Education in Catholic and State Schools in Poland. A Comparative Study. *International Studies in Catholic Education,* 8. évf. 2. sz. 168–178. o. https://doi.org/10.1080/19422539.2016.1206399.

Niklová, Miriam – Hanesová, Dana 2024. Religious Education as a Platform for Pupils' Social Development and Prevention of Internet Addiction. The Case of Slovakia. *Religions,* 15. évf. 5. sz. 585. o. https://doi.org/10.3390/rel15050585.

Oviedo, Lluis – Torralba, Josefa – Ruiz, José – Seryczyńska, Berenika 2024. Teaching Religion in Secondary Schools. Does it Still Make Sense? *British Journal of Religious Education,* 47. évf. 4. sz. 597–608. o. https://doi.org/10.1080/01416200.2024.2439900.

Razum, Ružica – Jurišić, Marija 2022. Methodical Approaches to Intercultural Education in Confessional Religious Education in the Republic of Croatia. *Religions,* 13. évf. 11. sz. 1112. o. https://doi.org/10.3390/rel13111112.

Schweitzer, Friedrich – Boschki, Reinhold 2004. What Children Need. Cooperative Religious Education in German Schools – Results from an Empirical Study. *British Journal of Religious Education,* 26. évf. 1. sz. 33–44. o. https://doi.org/10.1080/0141620032000149908.

Silhol, Guillaume 2024. Contested Professionalism and Spiritual Legitimization. Catholic Religious Education Teachers and the Theme of Spirituality in Contemporary Italian Schools. *Religions,* 15. évf. 1. sz. 130. o. https://doi.org/10.3390/rel15010130.

Tuna, Mehmet H. 2020. Islamic Religious Education in Contemporary Austrian Society: Muslim Teachers Dealing with Controversial Contemporary Topics. *Religions,* 11. évf. 8. sz. 392. o. https://doi.org/10.3390/rel11080392.

Zozulakova, Viera – Zozuľak, Jan 2010. Religious Education in Slovakia. The New Challenges. *DergiPark (Istanbul University).* https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijers/issue/8489/105629.

Társadalmi értékstruktúra az evangélikus hittanórán

SCHRANZ AMBRUS

Evangélikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: schranz.ambrus@fasori.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.11.2

Evangélikus hittanóráinknak számos releváns célkitűzése lehet a diákok hitre vezetésétől kezdve a Biblia szerinti keresztény teológia megismerésén át egészen a lelki egészséggel, személyiséggel való foglalkozásig. A szerző egy további, ugyanakkor a felsorolt valláspedagógiai területekhez akár a tananyag, akár a rejtett tanterv szintjén kapcsolódó célrendszert igyekszik tanulmányában felvázolni: arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen társadalmi értékeket közvetíthet s ezen keresztül milyen szociális készségek fejlesztésére lehet alkalmas az evangélikus hittanóra. Elsősorban olyan értékekre és attitűdökre fókuszál, melyeket egy plurális társadalomban akár vallásos, akár szekuláris megközelítésben fontosnak tarthatunk – hiszen meghatározó pillérei egy polgári erényeken nyugvó demokratikus közösségnek –, mint az empátia, a kritikai attitűd, a felelősségvállalás vagy a vitakészség.

A tanulmány a modern nyugati civilizáció társadalmi értékei mögött rejlő zsidó-keresztény kódrendszerre, e két terület gondolati kapcsolódásaira világít rá, majd empirikus alapú vallásszociológiai kutatások eredményeit összegzi főként hittanórai perspektívából. E két szempont alapján vázolja azokat a készségeket és értékeket, amelyek fejlesztése és megjelenítése szerves részét képezheti a felekezeti alapú hittanoktatásnak is.

Kulcsszavak: felekezeti hittanóra / empátia / kritikai attitűd / vitakészség / felelősségvállalás

Bevezetés

Az egyéni szabadságjogokon, demokratikus intézményrendszeren és plurális társadalmi berendezkedésen alapuló államokban számos olyan viselkedésmintát közös értéknek tekintünk, amelyek egyéni megvalósítása erősítheti a közösség kohézióját: ilyen lehet a törvények elfogadása és mások szabadságjogainak tiszteletben tartása vagy a demokratikus folyamatokban való aktív részvétel és az önkéntesség gyakorlása is. Ezen attitűdök mögött olyan készségeknek kell állniuk, melyeket az állam mint elsajátítandó kompetenciákat elvár a polgáraitól; többek között az iskolarendszer elé is azt a feladatot állítja, hogy olyan képességek kialakításában segítse a tanulókat, mint a felelősségvállalás vagy a kritikai gondolkodásmód. Meglátásom szerint a közös értéknek tekintett (pro)szociális viselkedésminták fejlesztésére nem csupán az ezen területekhez klasszikusan kapcsolódó humán-társadalomtudományos tantárgyak kínálhatnak megfelelő terepet. Tanulmányomban arra kívánok rámutatni, hogy a konfesszionális hitoktatásnak számos releváns célkitűzése mellett – mint a személyes hit keresése, erkölcsi dilemmák vallásközpontú átgondolása, ünnepeink és kultúránk megismerése – arra is lehetősége kínálkozik, hogy a tananyagon – a biblikus, egyháztörténeti és teológiai-etikai ismeretrendszeren – keresztül társadalmi értékeket közvetítsen, s módszertanában, munkaformáiban szociális kompetenciák fejlesztésére ösztönözze (akár provokálja) a diákokat.

A polgári erények vallástörténeti háttere

A nyugati kultúrkörben zajló szekularizációs folyamat és a vallásszociológia által megállapított individualizáció és pluralizáció (Bognár 2026) következményeként a politikai diskurzusban fennáll az az álláspont, hogy a hitéleti kérdéseket – akár financiális, intézményi vagy szimbolikus szempontból – a magánszféra tereibe kellene zárni, mivel a modernizálódó civilizáció alapvető értékeit már nem a kereszténység biztosítja. Ezzel viszont szembehelyezkedik az a klasszikus szekularizációs elméletet kritizáló álláspont, mely szerint a felvilágosodás és a polgárosodás nyomán kialakuló társadalmi-politikai struktúra hiába az akkori egyházzal való viták és konfliktusok nyomán jött létre, mégis csak a zsidó-keresztény vallásos gyökérzetből nőtt ki (Joas 2015).

A polgári erények vallásos háttere, keresztény kulturális kódrendszerrel való kapcsolata számos ponton tetten érhető, s vizsgálható akár történelmi, szociológiai vagy politológiai perspektívából is. Nemcsak diszciplináris, hanem földrajzi-kulturális szempontból is sokszínű az a paletta, amelyen felfedezhetjük a keresztény hatásból kinövő, s ma már profán keretezésben látott társadalmi értékeket. A továbbiak során három példán keresztül, mozaikszerűen, de a teológiai sokszínűség igényével szeretném bemutatni, hogy miként találhatjuk meg a biblikus gondolkodásmód hatástörténeti szálait a világ különböző területein.

Az *Amerikai Egyesült Államok* kapcsán közkeletű ténynek tekinthető, hogy jóval nagyobb a vallásos emberek aránya, mint ami Európában tapasztalható és jellemző. Hiába az óceánon túl is a csökkenést mutató tendenciák, még mindig jelentős a vallási jelenlét a társadalmon belül: a legutóbbi mérések alapján az amerikai lakosság 80 százaléka hisz Istenben, és 62 százaléka keresztény. Kifejezetten magas számnak tekinthető, hogy a 300 milliós populáció 33 százaléka jár rendszeresen istentiszteletre.[1] A modernizációs folyamatok ellenére meglévő igen magas számok mögött mély történelmi hagyományok állnak. A szociológia egyik atyja, Max Weber híres tétele a kezdetekhez, az első bevándorlási hullámok és a brit gyarmatok létrejöttének idejére vezeti vissza az USA társadalmi struktúrája mögött húzódó vallásos tényezőket: az alapvetően kálvinista, de általánosságban főként protestáns bevándorlók – puritánok, presbiteriánusok, baptisták, hugenották, kvékerek, német pietisták – hitükből, politikai tapasztalataikból fakadóan olyan munkamorált hoztak magukkal az Újvilágba, amely megalapozta az észak-amerikai kapitalizmus kibontakozását (Weber 2020). Mindez nemcsak a gazdaság, de a politika és a kultúra szöveteit is áthatotta a létrejövő Egyesült Államokban; a közéleti protestantizmus, amely az amerikai nemzettudat kultikus elemévé vált, a vallásos szférán túlmenően a társadalom profán területeire is hatással van a mai napig (Pintér 2026): a szabad vallásgyakorlat kezdettől meglévő alkotmányos igénye az egyéni szabadságjogokba és a demokratikus berendezkedésbe vetett hitet erősítheti; az elterjedő arminianizmus[2] az egyéni felelősségvállalást, az önkéntesség jelentőségét növelheti; a puritán szellemiség és az üdvbizonyosság a szorgalmas munka iránti tiszteletet alakíthatja ki.

Szintén protestáns, de ebben az esetben lutheránus hagyományokra vezethető vissza az *észak-európai országok* vallásszociológiai szerkezete. A kora újkori vallásháborúk és térítések következtében a mai Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország és Izland területén is az Ágostai hitvallás tanai terjedtek el, ami nagy hatást gyakorolt az északi államok berendezkedésére. Ez olyannyira igaz, hogy a régió

[1] Az adatok a Pew Research felméréseit mutatják, melyeket a bibliográfiában is jelölt Pintér Károly-féle monográfia alapján közlök.

[2] A predestináció elvének szabadabb értelmezése, mely szerint az egyéni döntéshozatalnak komoly szerepe van a megtérésben.

több országában a mai napig fennáll a népegyházi jogi státusz.[3] Az evangélikus egyház és annak teológiai értékvilága a reformáció idejétől fogva egészen mostanáig komoly kölcsönhatásban mozog az észak-európai térséggel: a lutheránus felekezet eleinte a teokratikus királyságokat támogatta teológiai-ideológiai bástyaként, majd a modernizáció során – jelentős alkalmazkodóképességet felmutatva – a 19. században terjedő nacionalizmus és polgári nemzeteszme, manapság pedig a népszuverenitás, a demokratikus berendezkedés és a befogadó szellemiségű társadalom szövetségeseként jelent, jelenik meg (Ihalainen 2019). A változásokkal együtt élő evangélikus egyház maga is formált az északi országok nemzeti identitásán és közösségtudatán: sok más – földrajzi-klimatikus, társadalmi, történeti – tényező mellett még a 20. században kibontakozó nagy skandináv szociáldemokrata korszakok mögött is jelen lehet a – sok esetben csak szekularizálódott formában fennálló – lutheránus örökség, amely sajátos protestáns etikájából fakadóan megerősíthette a társadalom szolidaritástudatát és igazságérzetét.

Harmadik illusztrációm eltávolodik a protestáns vallási hagyományoktól: az alapvetően római katolikus hátterű felszabadításteológia gondolatvilága *Latin-Amerikában* bontakozott ki az 1960-as, '70-es években az emancipáció és a szociális röghöz kötöttségből való kitörés jelszavai mentén. A vallásos mozgalom az előző példákhoz hasonlóan kölcsönösen hatott arra a szociokulturális környezetre, melyben létrejött: a latin-amerikai, posztkoloniális társadalomnak – amely elvben kivívta függetlenségét korábbi gyarmatosítóitól – továbbra is komoly kihívásokkal (nagyhatalmak gazdasági befolyása, belső politikai elnyomás, mélyszegénység) kellett szembenéznie. Ebben a felállásban reményt keltő hívószó tudott lenni a *felszabadítás paradigmája.* Sajátos filozófiai találkozásként említhető, hogy az irányzat egyes képviselői a keresztény szabadság dogmáját a marxista kritikai elmélettel próbálják szintetizálni: ez az összefüggés hatja át a neves oktatásfilozófus, Paulo Freire munkásságát is, aki létrehozta az *elnyomottak pedagógiáját:* szemlélete szembehelyezkedik az ún. bankszemléletű – a tanuló a bankbetét, melynek tulajdonosa a tanár – oktatási modellel; ehelyett abban hisz, hogy a párbeszéd, a dialógus, a lezáratlan problémafelvetések létrehozhatnak egy kétirányú pedagógiai és gondolkodási teret (Freire 2024). Az ember Freire számára olyan lény, aki képes „alkotni és újraalkotni, teremteni és újrateremteni" (uo. 107. o.). Izgalmas végiggondolni, hogy ez az alapvetően antropológiai-pedagógiai szabadságeszme hogyan kapcsolódik a helyi, kontextuális keresztény teológiai látásmódhoz.

A három különböző régiót és teológiai hagyományt felvillantó vázlatomban arra kívántam rámutatni, hogy a demokráciában gondolkodó plurális társadalmak olyan profán alapeszményei és értékei, mint a hivatástudat, az önkéntesség, az egyéni jogok, a szolidaritás, a társadalmi igazságosság vagy a szabadság, visszavezethető szakrális eredőkkel is bírnak. A történeti-kulturális áttekintés után vallásszociológiai, empirikus alapú kutatásokkal szeretném bővíteni a képet.

Polgári erények és vallásos meggyőződés – Van összefüggés?

A vallás, az állampolgári attitűd, a civil-polgári értékrendszer és a demokrácia viszonyrendszere hosszú ideje a tudományos diskurzus tárgyát képezi (Unser 2021a). A társadalomtudomány, a vallásszociológia empirikus megközelítésű kutatásokkal is igyekszik a felsorolt fogalmak kapcsolatát vizsgálni. Az alábbiakban ilyen tanulmányok eredményeinek ismertetésével, illetve a kutatásokból

[3] Svédországban 2000-ben, Norvégiában 2017-ben szűnt meg az állami népegyházi státusz. Dániában, Finnországban és Izlandon a mai napig államilag szabályozott különleges jogállással bír a lutheránus felekezet.

levonható tanulságok szintetizálása által szeretnék felállítani egyfajta értékstruktúrát, amely a vallásgyakorlat és a társadalmi jelenlét határterületén fedezhető fel, s a valláspedagógiában is érvényesíthető. Ebben elsősorban egy nemzetközi kutatók által készített tanulmánykötet, az Alexander Unser által szerkesztett *Religion, Citizenship and Democracy* című könyv lesz segítségemre, amely mellett Bognár Bulcsu szociológus magyar nyelvű, témához kapcsolódó monográfiájának vonatkozó megállapításait is segítségül hívom.

A Würzburgi Egyetem gyakorlati teológusa, Hans-Georg Ziebertz arra a kérdésre volt kíváncsi körülbelül ezerfős mintán végzett, 14–89 év közötti, német személyekkel készített kérdőíves kutatásában, hogy van-e különbség a vallásos és nem vallásos emberek demokráciával, állampolgári öntudattal kapcsolatos attitűdje között. A kérdőívben hitéletükben elhatárolható csoportok – vallásos, kevésbé vallásos és explicit nem vallásos személyek – válaszaira volt kíváncsi, mely kategóriákat a hitgyakorlat és az istenhit szempontjai mentén állította fel. A kutatás eredményeiből az a következtetés vonható le, hogy az erősen vallásos, Istenben hívő emberek erősebb bizalmat táplálnak a demokratikus rendszer és annak politikai intézményei irányában, és a társadalmi kohézió aktív fenntartása is fontosabb számukra. Emellett ezen csoport tagjainak mind a nemzeti, mint a transznacionális szintű állampolgári identitása is erősebb volt, mint a kevésbé és nem vallásos csoport tagjaié. Ziebertz reprezentatív mérése szerint megállapítható, hogy Németországban a vallásos emberek elkötelezettek a demokratikus rend és a társadalmi felelősségvállalás iránt (Ziebertz 2021).

Hasonló szempontokra volt kíváncsi Clement Fumbo és Alexander Unser, akik egészen más szociokulturális közegben, Tanzániában végeztek kérdőíves kutatást 17–25 év közötti fiatalok körében, 1252 fős mintán – a vizsgálódás során a nemi és felekezeti hátteret, valamint az édesapa foglalkozását is figyelembe vették. Elsősorban az érdekelte őket, hogy a politikailag érdeklődő fiatalok körében a kritikus és felelős állampolgári attitűd kialakulásának lehet-e indikátora a vallásos háttér. Bár Tanzánia államformáját tekintve alkotmányos köztársaság, a különböző mérési indexek alapján inkább tekinthető hibrid rezsimnek, melyben az emberi jogok és a szabad választások korlátozva vannak. Ezért is izgalmas kérdés, van-e forrásszerepe egy ilyen struktúrában a vallásosságnak a kritikai gondolkodásmód megképződésében. Az eredményeket vizsgálva két olyan indikátort lehet kiemelni, amely felerősíti a tanzániai fiatalok körében az állampolgári tudatosságot és kritikai hajlamot: egyrészt az édesapa iskolázottságának magasabb szintje, másrészt a vallásos háttér erőssége. Fumbo és Unser szerint kijelenthető, hogy a vallásos meggyőződés – és az ezzel járó morális tanításokba vetett hit, érzékenység az igazságtalanságokkal, hatalmi visszaélésekkel szemben – elősegíti a fent említett attitűdöket (Fumbo–Unser 2021). Izgalmas észrevétel tehát, hogy két egészen eltérő politikai-társadalmi háttéren végzett kutatás hasonló eredményeket hoz a keresztény vallásos tudat és a demokrácia, állampolgári felelősségvállalás kapcsolatrendszerében.

Friedrich Schweitzer német valláspedagógus hasonló fogalmak kapcsolatát, de az eddigiektől eltérő módszertannal, fókuszált területen vizsgálta: hipotézise szerint a kereszténység és az állampolgári tudatosság között nemcsak hipotetikus, de a hitoktatáson keresztül létrejövő formális kapcsolatot is meg lehet állapítani. Mindezt igen komoly mintán, kilenc ország – Németország, Ausztria, Svájc, Dánia, Norvégia, Finnország, Svédország, Lengyelország és Magyarország – protestáns felekezeteiben konfirmációs tanulási folyamatban részt vevő kb. 28 ezer fiatallal készített kétrészes, kérdőíves interjúk alapján próbálták bizonyítani a kutatók.[4] A serdülők között végzett vizsgálódás eredményei alap-

[4] A kilenc felsorolt országban mintegy ötszázezer konfirmandus szokott lenni évente, így a kutatás reprezentatívnak tekinthető.

ján kijelenthető, hogy Schweitzer hipotézise megtartható: a konfirmációs képzés nyomán a fiatalok körében felerősödött az önkéntességre, proszociális viselkedésre való igény a motiváció és a gyakorlati felelősségvállalás szintjén egyaránt. Ezt a fajta civil tudatosságot a kutatók tágabb perspektívában, a demokratikus társadalmi elkötelezettség kontextusában is relevánsnak látják (Schweitzer 2021).

Ezzel az altémával összefüggő szempontokat vizsgál Bognár Bulcsu vallásosság és önkéntesség kapcsolatának európai változásait vizsgálva. A szociológus történeti összefüggésben mutat be empirikus vizsgálatokat (összefoglaló-szintetizáló jelleggel), s helyezi azt saját fókuszának, a társadalmi térszerkezet változásának keretrendszerébe. Kiindulásként azt a hagyományos társadalomtudományos megállapítást rögzíti, hogy mind a nemzetközi, mind a hazai mérések a vallásos személyek felülreprezentáltságát mutatják az önkéntességet vállalók körében, aminek az együttműködésre, szolidaritásra, önzetlenségre való erősebb hajlam lehet a hátterében. Ugyanakkor ezekkel az eredményekkel némileg szembehelyezkedő elemzéseket is számba vesz, ami a reprezentáció csökkenését mutatja, illetve a korábban axiómaként kezelt megközelítést árnyalja: a proszociális attitűd, önkéntességre való hajlam elsősorban akkor kapcsolódik össze a vallásos miliővel, ha az együtt jár az egyházi liturgikus eseményeken való aktív részvétellel és a felekezeti közösségben jelen lévő mély beágyazottsággal. Leginkább ekkor jöhet létre egy olyan internalizált identitás és lélekállapot, ami erősítheti a társadalmi felelősségvállalást (Bognár 2026, 80–98. o.). Schweitzer felmérése és Bognár analízise között kapocs lehet a tárgyalt attitűdök egyházközösségi szintű jelenléte: előbbi a serdülő korosztályban, a konfirmációs oktatás eredményeként, utóbbi egészében véve a mély egyházi kötelék összefüggésében fedez fel állampolgári-szociális készségeket a vallásos személyek körében.

Harmadik altémaként a vallásosság és a társadalmi érzékenység, empátia összefüggéseire szeretnék kitérni. Francis-Vincent Anthony az indiai Tamilnádu tartományban térképezte fel 942 végzős középiskolás mintáján készített kvantitatív elemzés alapján a helyi diszkriminációs jelenségekkel kapcsolatos mentalitásokat. A felmérés izgalmas eredményeket mutat: Anthony a keresztény, muszlim és hindu hátterű válaszadók között látható különbséget fedezett fel – a vallásos, nemi és etnikai alapú diszkriminációra is szenzitívebben reagáltak a keresztény diákok (Anthony 2021). Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a kasztrendszerrel kapcsolatos megközelítések terén nincsen szignifikáns különbség a három világvallás követői között. Egészen eltérő helyszínen és konfliktusokat vizsgálva dolgozott Ursula McKenna és Leslie J. Francis: Angliában és Walesben mintegy 5800 diákot megkérdezve az antijudaista attitűdöket próbálták feltérképezni Likert-skálás felmérés segítségével. Kutatásuk eredményeként megállapították, hogy a keresztény gyülekezethez való tartozás és az istenhit csökkenti az antiszemitizmusra való hajlam esélyét (McKenna–Francis 2021). A társadalmon belüli elfogadás tekintetében nem az etnikai-vallási szempontokat, hanem a homoszexuálisokkal kapcsolatos hozzáállást vizsgálja a Bognár-féle könyv. Ezer-kétezer fő körüli kérdőíves kutatásokat használ fel, melyek alapján összehasonlító folyamatelemzést végez. A kelet-közép-európai térség (benne Magyarország) attitűdjét tekintve arra a következtetésre jut, hogy bár a vallásos és nem vallásos emberek körében is növekedett a homoszexuálisok elfogadottságának aránya, ezzel párhuzamosan a két csoport között távolodás érzékelhető a rendszerváltás óta (Bognár 2026, 126–148. o.). A vizsgált tolerancia-szempontban tehát kinyílt a társadalmi olló – ez az adat némileg szembemegy a másik két kutatással, melyek a kereszténység és az empátia, társadalmi érzékenység összefüggéseit erősíthetik. Ezzel együtt fontos rögzíteni, hogy a pozitív változás ebben a kérdésben is faktum a vallásos emberek körében. Emellett kiemelném, hogy a felsorolt három példát inkább egy széles problémakör egy-egy illusztrációjaként, semmint holisztikus összképként érdemes kezelni.

Értékek és készségek – Célok az evangélikus hittanórán

Dolgozatomban igyekeztem mind vallástörténeti, mind vallásszociológiai szempontból megalapozni a közösségi értékek és készségek hittanórai helyét. Az empirikus kutatások összegzéséből három olyan attitűdöt szeretnék kiemelni, melyeket egyfajta társadalmi értékstruktúraként evangélikus hittanóráinkon potenciális fejlesztési területnek látok: a *felelősségvállalás,* a *kritikai attitűd* és az *empátia*.

A *felelősségvállalás* mint készség akár a demokrácia és az állampolgári tudatosság tengelyén mozgó (Ziebertz, Fumbo–Unser), akár az önkéntesség problémáját körbejáró (Schweitzer, Bognár) vizsgálatok nyomán kapcsolatba hozható a vallásos neveléssel. Az evangélikus hittanóra kurrikulumában rengeteg olyan biblikus és egyháztörténeti téma kerül elő – elég csak az Ószövetségben elhívott ősatyákra, az újtestamentumi tanítványokra vagy olyan történelmi személyekre gondolnunk, mint Nikolaus Zinzendorf, Ordass Lajos vagy Bibó István –, melyben a felelősségvállalás kérdése központi szerepet kap. Ugyanakkor a jövőre tekintve érdemes lehet átgondolni, hogy a proszociális viselkedési minták megjeleníthetők-e gyakorlatorientált feladatok formájában a hittanóráinkon. Például lehetséges volna-e, hogy a diákok egyházi szociális intézményekben önkénteskedjenek tanórai terepmunka során?

A keresztény meggyőződés és a *kritikai attitűd* területei szépen összekapcsolódnak mind Fumbo és Unser, mind Anthony tanulmányaiban, s a fogalomnak szintén mély teológiai megalapozottsága van: a próféták nyilvános társadalomkritikája, Jézus vitái a törvény értelmezéséről és Luther lelkiismereti forradalma kiemelkedő példái lehetnek a kritika fontosságának, míg a gimnáziumi tananyagban megjelenő környezetteológiai, bio- és gazdaságetikai dilemmák tökéletes terepként szolgálhatnak a vitakultúra kialakítására, az érvelési készség fejlesztésére.

A fent összegzett empirikus vizsgálatok alapján – ha nem is problémamentesen, de mégis – szociológiai alapon szintetizálható egymással a kereszténység és az *empátia* képessége is (Anthony, McKenna–Francis). Persze sok értéket takarhat ez a fogalom: együttérzést, érzékenységet, tágabb értelemben társadalmi igazságérzetet is. S ha az evangélium egyik központi fogalmára, a felebaráti szeretetre gondolunk, akkor a teológiai reláció is evidens lehet az empátiával mint modern pszichológiai fogalommal.

* * *

Az ebben a felsorolásban megjelenő értékstruktúra természetesen nem kész, lezárt, teljes rendszer; sokkal inkább egy remélt gondolkodási folyamat kezdete, melynek során diskurzust nyithatunk arról, mi a viszonya egyházunknak a plurális társadalommal, s hogy ebben a kapcsolatrendszerben milyen helyet kaphatnak a konfesszionális jellegű, de szociális szempontból nyitott lehetőségek előtt álló evangélikus hittanóráink.

Social Value Structure in Lutheran Religious Education Classes

▶ **Lutheran religious education can have a number of relevant aims, from leading students towards faith and introducing them to Christian theology based on the Bible to addressing issues related to mental well-being and personal development. In his study, the author outlines an additional set of aims which, at the level of either the explicit or the hidden curriculum, may be connected to the abovementioned areas of religious pedagogy. The paper explores the**

following question: what social values does Lutheran religious education convey, and, consequently, what kinds of social skills can it help develop? The auhor is primarily concerned with values and attitudes that may be regarded as important in a pluralistic society from both religious and secular perspectives, since they constitute key pillars of a democratic community grounded in civic virtues. These include empathy, a critical attitude, a sense of responsibility, and the ability to engage in constructive debate.

The study sheds light on the Judeo-Christian code of ideas underlying the social values of modern Western civilisation, as well as on the conceptual connections between these two areas. It summarizes the findings of empirical research in the sociology of religion, focusing primarily on their implications from the perspective of religious education. On the basis of these two approaches, the author outlines the skills and values whose development and cultivation may form an integral part of confessional religious education as well.

Keywords: confessional religious education / emphaty / critical attitude / responsibility / debating skills

Felhasznált irodalom

Anthony, Francis-Vincent 2021. Ethno-cultural Diversity, Discrimination and Democracy. Empirical Research Among Students in Tamil Nadu, India. In: Unser 2021a, 93–116. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_6.

Bognár Bulcsu 2026. *Vallás és társadalom Európában. A társadalmi terek, a politikai diskurzus és a vallásosság kapcsolata.* L'Harmattan, Budapest. https://doi.org/10.56037/978-615-7145-01-6.

Freire, Paulo 2024. *Az elnyomottak pedagógiája.* Ford. Lukács Laura. Open Books, Budapest.

Fumbo, Clement – Unser, Alexander 2021. The Contribution of Religion to the Promotion of Critical Citizenship. An Empirical Study Among Young People in Tanzania. In: Unser 2021a, 117–133. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_7.

Ihalainen, Pasi 2019. Towards a Religion of Popular Sovereignty, Democracy and Equality. The Lutheran Sermon as a Nexus of Traditional and Modern Discourses on Political Values and a Collective Identity. In: Kaius Sinnemäki – Anneli Portman – Jouni Tilli – Robert H. Nelson (szerk.): *On the Legacy of Lutheranism in Finland. Societal Perspectives.* Finnish Literature Society, Helsinki. 292–308. o.

Joas, Hans 2015. A szekularizálódás és a modern világ. Ford. Görföl Tibor. *Vigilia,* 80. évf. 6. sz. 402–408. o.

McKenna, Ursula – Francis, Leslie J. 2021. Testing the Contact Hypothesis. The Association Between Personal Friendships and Anti-Jewish Attitudes Among 13- to 15-Year-Old Students in England and Wales. In: Unser 2021a, 199–220. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_11.

Pintér Károly 2026. *Isten áldja Amerikát! Kormányzat, vallás és nemzeti hit az Egyesült Államokban.* L'Harmattan, Budapest. 7–64. o. https://doi.org/10.56037/978-963-646-596-4.

Schweitzer, Friedrich 2021. Eucating for Civil Society and Democracy in Non-formal Programs of Religious Education. In: Unser 2021a, 39–54 o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_3.

Unser, Alexander (szerk.) 2021a. *Religion, Citizenship and Democracy.* Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3.

Unser, Alexander 2021b. Introduction. Religion, Democracy and Citizenship. In: uő 2021, 1–9. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_1.

Weber, Max 2020. *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme.* Ford. Ábrahám Zoltán. L'Harmattan, Budapest.

Ziebertz, Hans-Georg 2021. Are Religious People the Better Democratic Citizens? In: Unser 2021a, 13–38. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83277-3_2.

„Hitből jövő" elkötelezettséggel a gyermekekért

Megfontolások a hitoktatás motivációiról, gyakorlatáról és hatásairól a valláspedagógiai kézikönyv kiemelt gondolatai alapján

BALOGNÉ VINCZE KATALIN

Evangélikus Hittudományi Egyetem
tudományos munkatárs
E-mail: katalin.vincze@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.11.3

„…Mint a kis virág is magától kibomlik, rá, ha csendes fényed omlik…"
(Gerhard Tersteegen – EÉ 280,4)

A 2025 őszén megjelent *Hitből jövő – Valláspedagógiai kézikönyv* valódi közösségi alkotás. Tizenkét református és tizenkét evangélikus szerző közös munkája eredményeképpen küllemében és tartalmában egyaránt színes könyvet tarthatunk kezünkben. A „terepen" dolgozók reflektált tapasztalatai és a valláspedagógia hazai és külföldi kutatóinak megállapításai csokorba gyűjtve különösen is szemnyitogató olvasmányt kínálnak, és sajátos tükröt is tartanak a 21. századi magyarországi felekezeti hitoktatás elé. A kötetet a praktikus használat mellett folyamatos olvasásra és a szakmai párbeszéd vezérfonalául is ajánlom lelkészek, hittanárok és a hitoktatás iránt érdeklődő olvasók számára, amikor a művet bemutató gondolatmenetben a hitoktatási tapasztalatok pedagógiai és valláspedagógiai üzeneteiből idézek, és azokat nemzetközi kutatási eredményekkel is összevetem.

Kulcsszavak: Hitből jövő / konstruktivista / hitoktatás / tanulási tér / közösség / fejlődés

Nagy élmény volt számomra úgy kézbe venni a kézikönyvet, hogy nem egy konkrét kérdés megválaszolásához vagy szakmai kurzus megtartásához keresek benne támpontokat, hanem alkalmam nyílt a kötetet folyamatában végigolvasni, hagyni, hogy a sokféle szakmai felvetés megérintsen, reflexióra késztessen, továbbgondolásra és párbeszédre hívjon. Olyan élmény ez, mintha egy tavaszi kirándulás idején a virágba borult réten járva csodálnánk a színek és illatok kavalkádját, s az égen a felhők játéka és a nap meleg sugarai biztatón üzennék: nem vagyunk egyedül, sokféleségünkben sajátos színeinkkel és kompetenciáinkkal összekapcsolódunk, egymásért felelősséget hordozunk, de eközben mindehhez erőt és lendületet kapunk, hogy egyre érzékenyebben tudjuk egymást támogatni.

„A valláspedagógia nemcsak ismeretátadás és személyes bizonyságtétel, hanem a hitből fakadó életkísérés és a közös formálódás útja, ahol együtt tanuljuk Krisztus követését." (Kodácsy-Simon–Siba 2025, 7. o.) A *Hitből jövő* című kötet szerzői maguk is gyakorló hittanárok, lelkészek és neveléstudományi szakemberek. Tanulmányaik friss tudományos eredményekre építő, gyakorlatban kipróbált javaslatokkal támogatják a hitoktatás szolgálatában álló kollégákat és a hitoktatás világával akár pedagógusként, akár felelős szülőként ismerkedőket. A kézikönyv témái a két egyház hitoktatói körében végzett empirikus kutatás eredményei alapján kerültek meghatározásra (Kodácsy-Simon 2025, 10–33. o.). Már önmagában a problémaorientált témaválasztás is jellemzi a két felekezet hitoktatási

gyakorlatának kritikus önreflexiókon tájékozódó voltát, másrészt közös gondolkodásra hív. A hitoktatás különféle kihívásainak érzékeny és tartalmas bemutatása olyan izgalmas olvasmányt ígér, amelyből a hitoktatók mellett a pedagógiai munka minden más résztvevője is töltekezhet. A mű lapjain a hitoktatás világa sajátos tanulási térré is válik.

A folyamatos olvasás során három olyan visszatérő gondolatkörre figyeltem fel, amelyek a különböző témákat feldolgozó tanulmányok mindegyikében sajátos refrénként jelennek meg. Ezek a hely, a közösség és a mozgás. Mindhárom fogalom értelmezhető a pedagógia kontextusában, de megjeleníthetnek sajátos teológiai üzenetet is. Közben pedig több szálon össze is kapcsolódnak egymással: ha nem is mindig azonos súllyal szerepelnek az adott tanulmányokban, de egymást feltételezve, egymásra mutatva, valamilyen módon mindhárom előkerül. Hiszen a hitoktatás biztonságos tanulási terében ölt testet az ige üzenete, hogy a közösségek tagjait egymás felé is mozdítva kíváncsivá és érzékennyé tegye saját és mások élete iránt, feladat- és felelősségvállalásra késszé válni segítse, bibliai alapokon kritikus reflexióra hívjon a kisebb csoportok mély és személyes formálódását is a társadalom tágabb közösségének kontextusában értelmezve és gyümölcsöztetve.

Hasznos és korszerű szakirodalom a pedagógia művelői számára

A hitoktatás hátterén formálódott kötet pedagógiai kompendiumként is izgalmas és tanulságos mű. Korszerű pedagógiai ismereteket nyújt gyakorlatias formában. Amikor a hitoktatás gyakorlatában az egyéni tanulási útvonalak szerepét emeli ki konstruktivista alapokon (Kodácsy-Simon 2025, 47. o.; Rózsahegyi-Nagy–Seben 2025, 223. o.; Szászi 2025, 296–302. o.); a tankönyvekre mint a csoportra és személyre szabott tanulás segédeszközeként tekint (Szászi–Kodácsy-Simon 2025, 85., 95–100. o.). Teszi mindezt úgy, hogy szüntelen szem előtt tartja, hogy a tanítás célja nem a hittartalmak megtanítása, nem is egyszerűen a vallásról való tanulás, hanem a vallásból tanulás, aminek eszköze a vallásról és módja a vallásban történő tanulás (Kodácsy-Simon 2025, 53–57. o). Így mutat rá, hogy a tanulás közösségi folyamatában tanuló, közösséget alkotó diákok és tanáraik kompetenciáinak fejlesztése végső soron az egyház és az egész társadalom fejlesztéséhez járul hozzá (Rózsahegyi-Nagy–Seben 2025, 228–230. o.; Mucsi–Schranz 2025, 434–435. o.). A neveléstudományi kutatások és pedagógiai innovációk tekintetében különleges jelentőségű felekezeti hittancsoportok sajátos tanulási terében elegendő idő és figyelem jut a pedagógiai tapasztalatok gyűjtésére számos területen (Binderné Sólyom – Lacknerné Puskás 2025, 378., 386–388. o.). Ezáltal a hittancsoportok maguk is a pedagógiai fejlesztések modelljeivé, a felekezeti hitoktatás pedig a pedagógiai megújulás motorjává lehet többek között a fegyelmezés (Seres-Busi – Balogné Vincze 2025), a kísérés (Csáky-Pallavicini 2025; Szabó 2025, 214–317. o.), az érzelmi és a spirituális intelligencia fejlesztése (Thoma–Siba 2025; Simon–Varga 2025; Szabó 2025), a személyekre szabott kiscsoportos munka (Szászi 2025; Siba – Bölcsföldiné Türk 2025; Binderné Sólyom – Lacknerné Puskás 2025), a játékos tanulás (Farkas–Zimányi 2025, 274–276. o.) és az ezek során fejleszthető tanári kompetenciák tekintetében. Bár nem egyszerűen a felekezeti hitoktatás csoportjai közötti sajátos „versenyhelyzet" követeli meg, hogy minél barátságosabb és motiválóbb órai légkörben minél élményszerűbb módszerekkel minél hasznosabb tevékenységek során juttassa használható tudás birtokába a diákokat, hanem az a kérdés: „Hogyan tudjuk létrehozni és kialakítani a legjobb tanulási környezetet egy tanulócsoport számára ahhoz, hogy a hitkérdéseikről tanulhassanak?" (Kodácsy-Simon 2025, 50. o.) Ha a hitoktatás több, teológiai

meghatározottságát magán viselő elemét számba veszi az érdeklődő olvasó, akkor amellett, hogy aktuális bepillantást nyer a református és evangélikus hitoktatás mindennapi örömeibe és dilemmáiba – tehát a magyarországi hit- és erkölcstanoktatás jelentős szeletéről tájékozódhat –, szükségszerűen találkozik azokkal a kapcsolópontokkal is, amelyek a vallásdidaktikai kihívásokon keresztül a pedagógia nyelvén szólaltatják meg a hitoktatás üzenetét, és a hittannal foglalkozók sajátosan motiváló élményeiből is ízelítőt nyújtanak.

Valláspedagógiai kézikönyv helyi tapasztalatokkal

Az egyéni és közös feldolgozást és elmélyítést a főszövegben és a fejezetek végén kiemelve elhelyezett kérdések segítik, ezzel is kifejezve a szerzői szándékot: „A kötet célja nem az, hogy minden kérdésre végleges választ adjon, hanem az, hogy elindítsa a gondolkodást, és segítséget nyújtson az elmélyüléshez." (Kodácsy-Simon–Siba 2025, 9. o.) Megfogadva a szerkesztők javaslatát, a kézikönyvből a hitoktatás színes panorámájának néhány izgalmas részletét emelem ki elsődlegesen a hitoktatás diákokra gyakorolt hatásait szem előtt tartva.

A hely többnyire iskolai helyszíneket jelent, bár a könyv számol a gyülekezeti hitoktatás tereivel is (Szászi–Csobó-Katona 2025). A helyszínek jellemzően valódi tantermek, de a kicsi csoportok más, változatos iskolai helyszíneken is tanulhatnak (Siba – Bölcsföldiné Türk 2025, 123–125. o.; Binderné Sólyom – Lacknerné Puskás 2025, 379. o.). Ezek a különleges körülmények rugalmas alkalmazkodást követelnek a tanulásszervezés tekintetében, de egy jól felszerelt fejlesztőszoba, a könyvtár, esetleg az iskolaudvar használata, amit az iskolák vezetése megenged, sőt akár érdeklődve támogat, innovatív miliőt is jelenthet a hitoktatás számára. Minden helyiség, így egy hatalmas tanterem vagy egy kis tárgyaló is biztonságos tanulási térré válhat a hittancsoport számára. Ebben néhány olyan átgondolt változtatás, mint a padok áthelyezése körbeülhető asztallá (Siba – Bölcsföldiné Türk 2025, 12–124. o.; Binderné Sólyom – Lacknerné Puskás 2025, 383–384. o.) vagy a fókuszálást segítő tárgyak elhelyezése (Siba – Bölcsföldiné Türk 2025, 124. o.) nagy segítséget nyújthat. A hittanóra helyszíne az ének, a csend, az imádság, az igeolvasás és az ige megértésének szent helyévé is lesz (Simon–Varga 2025, 187. o.).

A hitoktatás azonban nem csak az iskola falain belül tájékozódik. Az egyház és a társadalom adott közösségeivel is megismertet, amikor a diákok saját tapasztalatai mellé empátiájukat is fejlesztve kortársaik, más generációk tagjai és a világ más tájain élők vagy más történeti korokban alkotók és gondolkodók tapasztalatait is bevonja az órai munka reflexiós terébe (Szénási 2025; Draskóczy 2025, 395–398. o.). Tapasztalati tanulás, érvelő vita vagy projektmódszer segítségével sokszínű impulzusok feldolgozása történik a kis közösségben is (Csőri-Czinkos 2025, 367–369. o.; Mucsi–Schranz 2025, 422. o.). Interaktív digitális térképek, videók, egyházi énekek, de akár más csoportokkal vagy személyekkel való összekapcsolódásra, tapasztalatmegosztásra szolgáló platformok és személyes közösségi alkalmak is nagy segítséget jelentenek ebben (Farkas–Zimányi 2025, 276–277. o.; Binderné Sólyom – Lacknerné Puskás 2025, 387–390. o.). A közösség- és identitásformálás során tehát valóban „tágas téren" tájékozódva hív és kísér „az élet útján" egyént és közösséget. Kirándulások, szabadtéri vagy tantermi mozgásos feladatok, drámapedagógiai vagy bibliodramatikus elemek (Farkas–Zimányi 2025, 271–273. o.), az úton járás képei, egy-egy útszéli tárgyhoz kapcsolódó gondolat, vers vagy bibliai szöveg felidézése szemlélteti, hogy az úton járás ószövetségi és újszövetségi tapasztalatai bár

más körülmények között, de ma is átélhető valóságról tanúskodnak. Fizikális mozgással vagy anélkül segítenek a másikhoz közeledni és vele összekapcsolódni (Szászi–Csobó-Katona 2025, 61. o.) az élet számos területén. A könyv legelső mondata erről is szól, amikor a zsoltárt idézi háromezer év távlatából: *„Lábam előtt mécses a te igéd, ösvényem világossága."* (Zsolt 119,105)

Vallásdidaktikai megfontolások útközben

A hitoktatással foglalkozók és közösségeik maguk is úton járnak. Útközben a hitoktatás virágos rétjén szerzett élményeikről, a jól sikerült órákról, időnként pedig kudarcaikról is beszámolnak egymásnak. A könyv szerzői ezekhez a beszélgetésekhez nyújtanak – a nehéz dilemmákat is őszintén vállalva – használható szempontokat. Az alábbiakban csak néhány gondolatot idézek szó szerint a hitoktató közösség számára útravalóul. Az idézetek tartalmát pedig kitekintésképpen külföldi empirikus vizsgálatok eredményeivel is összevethetjük.

„Nem minden élmény válik hittapasztalattá, hanem csak azok, amelyekhez az érzelmi telítettség mellé olyan gondolati magyarázatok párosulnak, amelyek segítik az élmény elhelyezését világnézeti rendszerünkben. Keresztyén hitünk nagy metatörténete az, amelyben tanár és diák is megtalálja saját élete jelentését és személyes jelentőségét az Egész szempontjából." (Thoma–Siba 2025, 167. o.) Érdemes a hitoktatási tevékenységünket időről időre ennek fényében mérlegre tennünk. A szakdidaktikai felkészülés számos segítő szempontot nyújt a jelentésteljes magyarázatok kimunkálásához. Ezeket az utakat azonban nem pusztán az órákra való készülés, hanem a hitoktatással foglalkozók hitélete szempontjából is újra meg újra be kell járni. Németországban empirikus kutatások igazolták, hogy a tanárok elégedettségét, érzelmi stabilitását és önfegyelmét messzemenően támogatja vallási kötődésük. A hitoktatók pedagógiai szemléletét és didaktikai munkájuk színvonalát is messzemenően támogatta vallásosságuk minősége. A hitoktatók azonban mégis gyakran érzik úgy, hogy külső elvárásként nehezedik rájuk a személyes hitélet „követelménye" (Pirner 2012, 121. o.). Manfred Pirner erlangeni professzor javaslata szerint éppen ezért különösen is fontos hangsúlyosan foglalkozni a hitoktatók saját hitéletére vonatkozó reflexiójával a képzés és a továbbképzések alkalmain (uo. 122. o.). A közös reflexiós alkalmak nyújtásán túl szem előtt kell tartani ezt a szempontot a hitoktatók önreflexiója és önfejlesztése során is.

„A fiatalok között tehát nagy valószínűséggel nem vallástalansággal vagy tradicionális vallásossággal fogunk találkozni, hanem egyéni spiritualitással, a transzcendensről alkotott egyéni konstruktumokkal. Ezeknek megismerése, megértése az elsődleges feladatunk a fiatalokkal való kapcsolatba lépésnél, valamint a dialógus kialakítása a bibliai narratívával, az evangéliummal." (Thoma–Siba 2025, 161. o.) Kérdezhetnénk, hogy a hittancsoport ilyetén heterogenitásának tudatában van-e értelme a felekezeti hitoktatás lehetőségének. Reinhold Boschki tübingeni professzor hasonlóan provokatívan kérdez, amikor felveti, hogy a heterogén társadalomban nem mindegy-e, hogy az Aldiba vagy a Lidlbe megy vásárolni valaki. Válaszában jelzi, hogy az Aldi vagy a Lidl alternatívája nem feleltethető meg a felekezeti hitoktatás választásának a kérdésével, majd öt érvet hoz fel a felekezeti hitoktatás biztosítása mellett. Elsőként a diák felekezeti hovatartozáshoz vagy az arról lemondáshoz való jogát hozza fel, hiszen épp e döntéshez való jog gyakorlásának az előfeltétele, hogy legyen lehetőség a felekezeti sokszínűség autentikus és mély megismerésére. Másodikként a saját meggyőződés kialakításához szükséges kritikus párbeszéd lehetőségét mutatja fel, ami adott a felekezeti hittancsoport ke-

retei között. Harmadrészt felhívja rá a figyelmet, hogy a különböző felekezetek nem az Aldihoz vagy a Lidlhez hasonlítható szolgáltatók, hanem olyan valódi közösségek, amelyeket a közös hitvallás és hitgyakorlat köt össze, s amelyek nyitottak a diákok számára is. Negyedikként emeli ki, hogy az összetartozás és a különbözőség megélésének lehetősége a felekezeti hitoktatás egyik leglényegesebb identitásformáló jellemzője, amely a különbözőségre való nyitottságot, a különbségek tiszteletét és a különbözőséggel való bánást is tanítja, s ez minden egészséges együttműködés alapja (Boschki 2017, 168–170. o.). Hazai tapasztalatainkra tekintve azt gondolom, hogy a felekezeti arányok történetileg kialakult jelentős különbségei s az arányok földrajzi eltérései még egy okot adnak arra, hogy lehetőséget bitzosítsunk a helyi szinten fontos közösségépítő munkát végző egyházak megismerésére. Karoline Shatz és Mikael Schwarzat 2021-es felmérésének eredménye szerint az alsószászországi gimnazisták körében az evangélikus hitoktatás választásának legerősebb motivációs faktorai között éppen az alternatív érték- és normarendszerek megismerését, a saját identitás kialakítására irányuló erőfeszítést, a más világnézetűekkel való párbeszéd képességének a fejlesztését jelölték meg. Olyan szerepet tulajdonítanak tehát a hitoktatásban részt vevő diákok e tantárgynak, amelyet más tárgyak csak korlátozott mértékben töltenek be (Shatz–Schwarzat 2021, 101–102. o.). Összecseng ezzel Szabó Előd Melinda tapasztalata (2025, 307. o.): „Én a hittanóra nagy lehetőségének látom az egyéni gondolkozás, önállóság, döntésképesség megteremtését."

„A hittanórán ugyanakkor nemcsak a felnőtt megérteni vágyása és megértő kísérése, nemcsak a közös narratíva (értést segítő, értelmet adó értelmezései keret) megteremtése lehet segítség, hanem a kritikus élethelyzetek, problémák isteni kontextusba, istenkapcsolatunk perspektívájába helyezése is." (Csáky-Pallavicini 2025, 207–208. o.) „A hittanórán kell, hogy helye legyen a halálról, veszteségekről való beszédnek, a megemlékezésnek, a közös (vallásos) rítusoknak, az élmények megosztásának, a megnyugvásnak." (Uo. 207. o.) De nemcsak a sarkalatos életkérdések összefüggésében, hanem nyugodtabb körülmények között is helye és üzenete lehet nem kötelező elemként, hanem „az együtt tanulás részeként" a Simon Réka és Varga Gyöngyi tanulmányában említett hittanórai „miniliturgiának", amely „a résztvevőket emlékezteti arra, hogy mindnyájan életünk minden pillanatában Isten színe előtt, egymással összekapcsolódva létezünk" (2025, 188–189. o.). Ugyanakkor a szerzőpáros megjegyzi azt is, hogy a hittanórák „már azáltal spirituális tapasztalatokat közvetítenek, hogy a meghallgatás, megértés élményét, érzését nyújtják a diákoknak. A spirituális megerősödés és az elfogadottság tudata ebből a tapasztalatból fakadhat." (Uo. 186. o.)

Közösségek dilemmáira a közös felelősségvállalásban rejlik a válasz

Az empirikus valláspedagógiai kutatás klasszikus alakja, Friedrich Schweitzer tette fel a sarkalatos kérdést, hogy profitálnak-e a gyerekek a vallási nevelésből (2013, 19. o.). A kérdésre szülőként, tanárként és saját gyermekkorára emlékező felnőttként is nagyon sokféle megokolással tudnánk választ adni. A *Hitből jövő* című könyvben is több idevágó választ olvasunk, néhányat idéztünk is közülük. Schweitzer kutatásaira alapozva hétféleképpen indokolja pozitív válaszát. A gyermek nyer a vallási neveléssel, mert 1. az támogatja a gyermeki bizalom kiépítését; 2. a vallási nevelés fejleszti a gyermek rezilienciaképességét; 3. a vallási nevelés lehetővé teszi különböző helyzetek értelmének megtapasztalását; 4. a vallási nevelés támogatja az értékrend kialakítását; 5. fejleszti a gyermekek énerejét; 6. ajtót nyit egy különleges, a gyermeket gazdagító nyelvi és képi világba; 7. lehetővé teszi a közösség

megtapasztalását (uo. 20–24. o.). Ugyanakkor hozzáteszi azt is, hogy mindezt a szerepét csak akkor tölti be a vallási nevelés – és ez miden bizonnyal igaz a hitoktatásra is –, ha a gyermek fejlődési és tájékozódási igényeinek megfelelően történik (uo. 25. o.). Ezzel egy valós veszély kiküszöbölésére hívja fel a mindenkori hitoktatók figyelmét. Az egyház közösségének közös vállalása és felelőssége, hogy a gyermekek valós fejlődési igényeiknek és lehetőségeinek megfelelő, fejlődésüket támogató s azt nem korlátozó hitoktatásban részesüljenek. Éppen ezért fontos a hitoktatással foglalkozóknak és az azt kutatóknak is részt venniük az önkritikus szakmai párbeszédben, a nehéz kérdéseket is őszintén felvállalva, ahogyan erre a *Hitből jövő* című kötet is példát ad. Ebben a törekvésünkben is támaszt jelent tudni – amint arról a kötet záró tanulmányában olvashatunk – az Isten tekintélyére és tiszteletére is használt „súlyos" és „nehéz" jelentésű héber *kábód* szó üzenetéről: „Istennek tiszteletet, dicsőséget adni azt jelenti, hogy Istennek súlya van a világban és az életünkben. Ez egyben arra is rávilágít, hogy minden olyan »nehéz kérdés«, amely hitüket érinti, s amely a tanítványi utunkon kihívást jelent, mélyen összefügg Istennel és az ő tiszteletével." (Kodácsy-Simon–Kodácsy 2025, 438–439. o.) Azok a nehéz kérdések, amelyek „valóban meghaladják a mi képességeinket, Jézusban, az ő történeteiben lesznek hozzáférhetőek számunkra. […] A vele megélt közösség teszi megküzdhetővé minden nehézségünket is." (Uo. 453. o.)

A cikk elején mottóként idézett éneksorra gondolva megjegyezhetjük: ő maga táplálja fényével a hitoktatás tágas rétjein nyíló virágokat is.

"Inspired by Faith". Commitment to Children

Reflections on the Motivations, Practice, and Impact of Religious Education Based on Key Insights from the Handbook of Religious Pedagogy

▶ **The *Inspired by Faith Handbook of Religious Education*, published in the fall of 2025, is a work of cooperative effort. As the result of a joint work by twelve Reformed and twelve Lutheran authors, we now hold in our hands a book that is varied in both layout and content. Bringing together the reflective experiences of those working "in the field" with the findings of researchers in religious education both in Hungary and abroad, it has become a particularly eye-opening read which holds up a unique mirror to denominational religious education in 21st-century Hungary. In addition to its practical use, the volume is recommended as a guide for professional dialogue among pastors, religious educators, and readers interested in religious education. In the following reflections on the book, the author draws on the pedagogical and religious-pedagogical messages that emerge from experiences in religious instruction, and compares them with findings from international research.**

Keywords: Inspired by Faith / constructivist / religious education / learning space / community / development

Hivatkozott művek

Binderné Sólyom Tünde – Lacknerné Puskás Sára 2025. „…ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben…" A kis létszámú hittanórák sajátosságai. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 375–391. o.

Boschki, Reinhold 2017. „Aldi oder Lidl?!" Konfessionelle Differenz und Identitätskonstruktion in Zeite konfessionellen Indifferenz. In: Konstantin Lindner – Mirjam Schambeck – Henrik Simojoki – Elisabeth Naurath (szerk.): *Zukunftsfähiger Religionsunterricht.* Verlag Herder GmbH, Freiburg. 159–173. o.

Csáky-Pallavicini Zsófia 2025. Lelkigondozói szemlélet, segítő jelenlét a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 193–218. o.

Csőri-Czinkos Gergő 2025. Hogyan tudunk hittanórán értékelni, visszajelezni? In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 351–374. o.

Draskóczy Balázs 2025. Ének a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 392–414. o.

Farkas Charlotte – Zimányi Noémi 2025. Módszerek: az üzenet felfedezésének útjai a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 259–283. o.

Kodácsy-Simon Eszter – Kodácsy Tamás 2025. Nehéz teológiai témák a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 438–455. o.

Kodácsy-Simon Eszter – Siba Balázs (szerk.) 2025. *Hitből jövő. Valláspedagógiai kézikönyv*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.

Mucsi András – Schranz Ambrus 2025. A hittanórai egyháztörténet-tanítás dilemmái protestáns megközelítésben. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 415–437. o.

Pirner, Manfred L. 2012. Wie religiös müssen Religionslehrkräfte sein? Zur religiösen Kompetenz, Reflexionskompetenz und spirituell-religionspädagogischen Kompetenz. In: Rita Burrichter et al. (szerk.): *Professionell Religion unterrichten. Ein Arbeitsbuch.* Kohlhammer, Stuttgart. 107–125. o.

Rózsahegyi-Nagy Márta – Seben Glória 2025. Hogyan leszek elég jó tanár? Hivatás, szerep, szolgálat a hitoktatói pályán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 219–239. o.

Schatz, Karoline – Schwarzat, Mikael 2021. Teilnahmemotive für den Evangelischen Religionsunterricht – Empirische Befunde aus Niedersachsen (überarbeitete Version). In: Martin Rothgangel (szerk.): *Theo Web Zeitschrift für Religionspädagogik, Online-Reihe für Religionspädagogische Dissertationen und Examensarbeiten.* 19. köt. https://www.theo-web.de/fileadmin/user_upload/TW_Online-Reihe/Schatz__Karoline___Schwarzat__Mikael_-_Masterarbeit_ueberarbeitet.pdf. (Letöltés: 2026. szeptember 29.)

Schweitzer, Friedrich 2013. *Das Recht des Kindes auf Religion.* Gütersloger Verlagshaus, Gütersloh.

Seres-Busi Etelka – Balogné Vincze Katalin 2025. Fegyelem, fegyelmezési kérdések. …hogy „ne szabaduljon el a pokol". In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 325–350. o.

Siba Balázs – Bölcsföldiné Türk Emese 2025. Csoportdinamika az osztályteremben. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 105–127. o.

Simon Réka – Varga Gyöngyi 2025. A spiritualitás elméleti megközelítése és megvalósulásának lehetőségei a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 171–192. o.

Szabó Elődné Melinda 2025. Motiváció és figyelem a hittanórán. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 305–324. o.

Szászi Andrea – Csobó-Katona Renáta 2025. A hittanóra a hittanoktatás rendszerében. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 61–81. o.

Thoma László – Siba Balázs 2025. A diákok élethelyzete. A kortárs kultúra és a vallási szocializáció metszéspontjai a metamodern korban. In: Kodácsy-Simon–Siba 2025, 153–170. o.

In memoriam Rusznyák Dezső

1951–2026[*]

SZEVERÉNYI JÁNOS

Rusznyák Dezsőt szinte mindenki ismerte. A felvidéki magyar evangélikusok kapcsán az ő neve, személye jut eszünkbe először. Nemcsak honi egyházunkban van így, hanem Erdélyben, Németországban, Svájcban, a Lutheránus Világszövetség irodáiban is. Több évtized szolgálat után, az elmúlt évek testi-lelki szenvedéseiből augusztus 17-én, életének hetvenötödik évében az Örökkévaló átvitte ebből a világból az ő országába. Oda, ahol már nincs betegség, szenvedés, csak fény, megújulás és örök öröm.

„Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és én ismerem őket, ők pedig követnek engem.” (Jn 10,27)

A Rozsnyó melletti Csucsomban született 1951. április 22-én. Alapiskolai tanulmányait Csucsomban és Rozsnyón végezte. Rozsnyón 1966 és 1969 között kitanulta az autószerelő mesterséget, majd 1979-ben a Rozsnyói Közgazdasági Középiskolában érettségizett. Teológiai tanulmányait 1979 és 1984 között Pozsonyban, a Szlovák Evangélikus Hittudományi Fakultáson folytatta, ahol 1984-ben lelkésszé avatták. Még abban az évben Dobsinára helyezték, ahol a Gömöri Egyházmegye esperese mellett öt hónapon át végezte a kápláni szolgálatot. 1985 tavaszán áthelyezték Hizsnyóvízre, ahol két évet szolgált mint káplán és segédlelkész. Sajógömörre 1987-ben került, ahol később gyülekezeti lelkésszé választották. 2013-ban elérte a nyugdíjaskort, de még éveken át ellátta a lelkészi szolgálatot.

A nyolcvanas évek elején barátkoztunk össze az Evangélikus Teológiai Akadémián. Egymás mellett ültünk az előadásokon. Később rendszeresen hívott Sajógömörre és környékére szolgálatokra. Vittem fiatalokat is magammal. Tartottunk gyermekalkalmakat, beszélgettünk a presbiterekkel, jártuk a gyülekezeteket és a szórványt: Gömörpanyit, Lekenye, Meléte, Lőkösháza, Kuntapolca, Hosszúszó, Tornalja, Várgede, Csucsom… Evangelizációkat tartottunk kultúrházakban, ahová a magyarok mellett eljöttek szlovákok, cigányok is különböző felekezetekből.

Gyenge hangszálaival vasárnaponként egész nap prédikált. Templomokat újított fel, kérte a segélyeket, támogatásokat. Küzdött azért, hogy legyen magyar nyelvű lelkészi szolgálat akkor is, ha nyugdíjba vonul. Emberileg reménytelennek tűnt a jövő.

Egy alkalommal meghívtam szolgálatra dr. Garádi Péter budaörsi felügyelőt. Bekapcsolódott a kiterjedt munkába a budaörsi gyülekezet is, Garádi Péter felügyelő és Endreffy Géza lelkész vezetésével. Éveken át havonta mentek Felvidékre kétszáz kilométerről. Rusznyák Dezső a kórházban lá-

[*] Rusznyák Dezsőt augusztus 22-én búcsúztatták a sajógömöri evangélikus templomban. (https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/in-memoriam-rusznyak-dezso-1951-2026).

togatta Lóczy Tibor helyi vállalkozót, akinek súlyos balesete volt. Így lett belőle először megtért ember, azután teológiát végzett munkatárs. Később lelkésszé avatták, ma ő látja el a nagy terület gondozását. Sok életjel kíséri munkáját.

Ferenczy Erzsébet és Bálintné Varsányi Vilma magyarországi lelkészek az elmúlt években hűségesen, kreatívan végezték a Gömör környéki helyettesítő szolgálatokat. Kereszteltek, konfirmáltak, temettek, látogattak. Szolgálatuk nyomán sokan lettek hittanosok. Szóltak s szólnak a harangok, a hangszerek. Számtalan ünnep, evangelizáció, missziós program, nyári tábor jött így létre.

Rusznyák Dezső kassai magyar konzulnak írt levele indította el azt a folyamatot, melynek gyümölcse lett egy új evangélikus missziói központ Tornalján. A konzuli aktivitás mellett sokat jelentett egyházunk külügyi osztályának és az északi püspöki hivatalnak a segítsége Cselovszkyné dr. Tarr Klára és Fabiny Tamás támogatásával.

Dezső néha elkeseredett, ilyenkor magát bántotta: „Bűnös pap vagyok" – mondogatta rekedt hangján.

Hálát adunk ezért a „bűnös papért" az Örökkévalónak: hosszú szolgálatáért, az állandó úton létért, a tatarozásokért, a mélyről felszakadó imákért, azért, hogy a Lélek erejével nagy családot gyűjtött össze magyarokból, szlovákokból, cigányokból.

Tavaly ősszel megkapta egyházunk legmagasabb kitüntetését, az Ordass Lajos-díjat.

Búcsúztatása augusztus 22-én, szombaton volt a sajógömöri evangélikus templomban. Sokan eljöttek hálát adni az életéért. Szlovák és magyar püspök is részt vett a liturgiában.

Barátom kérése az volt, hogy ha eljön ez a nap, akkor én hirdessem az evangéliumot. Alapigeként az általa is fontosnak tartott jánosi igét választottam: *„Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és én ismerem őket, ők pedig követnek engem."* Lelkész testvérünk minden gyengesége ellenére meghallotta a Főpásztor hangját, igyekezett őt követni.

Sokszor beszélgettünk és imádkoztunk kettesben a konyhájában. Isten szereti a konyhákat, az ilyen csendes, őszinte együttléteket. Tudom, hogy Rusznyák Dezső szíve a Megváltóé volt. Hiszem, hogy találkozunk.

Advent 1. vasárnapja

ApCsel 17,22–32

Az ismeretlen Isten közelsége

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő kezdetén állunk. Adventus Domini – az Úr eljövetele, az Úr érkezése. Advent négy hete Krisztus fogadására készít minket, a vele való találkozásra, az inkarnáció csodájára.

Az ünnep próféciáját Jeremiástól halljuk, aki úgy hirdeti meg az eljövendő király uralkodását, mint aki Dávid utódaként szabadítója lesz Júdának és Izraelnek. Hűségesen összegyűjti Izrael szétszóródott népét (Jer 23,5–8). Máté pedig arról tesz tanúságot, hogy Jézus Krisztusban eljött, akiről a próféták szóltak, beteljesítve az ősi zakariási ígéretet (Mt 21,1–11). Advent első vasárnapjának témája a *Liturgikus könyv* szerint: az Úr útjának készítése, a megtérésre való hívás. A Prőhle-féle *Agenda* szerint: Két advent között élünk! Az igehirdetés textusa a hozzánk közel lépő Isten hívását hirdeti meg, aki kész kegyelmes szeretetével megajándékozni minket. (ApCsel 17,22–32) Ezért imádkozzuk az ünnep zsoltárában: *„Hozzád emelem, Uram, lelkemet, Istenem, benned bízom: ne szégyenüljek meg!”* (Zsolt 25,1–2)

Amit a textusról tudni kell

Az Areopagosz Athénben azon a dombon volt, amelyet Arész (Mars) után neveztek el. Ez volt a legfőbb törvényszék helye és a filozófusok nyílt városi fóruma. Pál beszédének stílusa, hangulata közel hozza ezt a légkört. Az apostolt először érinti meg a pogány világ levegője, ezért érthető, hogy más módon beszél hallgatóságához, mint a zsinagógákban.

22. vers: δεισιδαιμονέστερος – több értelme van: jelenthet vallásosat, istenfélőt, de akár babonásat, túlságosan istenfélőt. Pál valószínűleg tudatosan használ kétértelmű, de udvarias megszólítást.

23. vers: Ἀγνώστῳ θεῷ – Pál bejárja, megtekinti az athéniek szentélyeit, és talál egy olyan oltárt, amelynek felirata: AZ ISMERETLEN ISTENNEK. Pál erre a mondatra építi fel beszédét. Azt az Istent hirdeti nekik, akit eddig „ismeretlenül” tiszteltek, vagyis a meg nem ismerhetőt, mert van valami akadálya a megismerésének, az ésszel felfoghatatlant, akinek tudatlanul hódoltak.

24. vers: ὁ ποιήσας τὸν κόσμον – „aki a világot teremtette”. Pál bemutatja, hogy kit hirdet. Nem egy istent a sok közül. Nem emberi kézzel készített (χειροποίητος) templomokban lakik. Nem lehet őt épületekbe bezárni, határok közé szorítani.

25. vers: οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται – Nincs szüksége emberi kezek szolgálatára, nem kell ellátni őt, mintha rászorulna bármire is.

26. vers: ἐξ ἑνὸς πᾶς ἔθνος ἀνθρώπων – egy őstől, egy vérből, „egy-ből” teremtette az egész emberi nemzetséget. Ő az egész emberiség Istene.

27. vers: ζητεῖν τὸν θεόν – keressék Istent, tapogassák ki (ψηλαφήσειαν) a világban. Mint a vak, aki próbál kezével a sötétben eligazodni.

οὐ μακρὰν ὑπάρχοντα – hiszen nincs messze egyikünktől sem.

30. vers: τὰ νῦν πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν – most pedig mindenütt mindenki térjen meg.

31. vers: ἔστησεν ἡμέραν – kitűzött egy napot, amikor μέλλει κρίνειν – ítélkezni fog, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν – egy férfi által, akit erre rendelt, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν – feltámasztva őt a halottak közül.

A perikópa megértése

Pál apostol második missziói útján jutott el Athénbe. Végigjárva a várost – ApCsel 17,16-ban olvassuk – *„háborgott a lelke, mert látta, hogy a város tele van bálványokkal”.*

Azt az egyetlen Istent hirdeti meg számukra, aki nem az ember „újdonsága”, hanem aki az emberért kezdett egészen újat ebben a világban. Ő az, akit tudatlanul tisztelnek, mert nem tudják róla, hogy ő a teremtő Isten, aki teremtette a világot és mindent, ami benne van. Ő a menny és a föld Ura, az életet adó, az egész emberiség Istene.

És akkor rátér mondanivalójának fő üzenetére: ő nem általános istenhitről beszél. A megtérés evangéliumát hirdeti. Mert az Isten kijelentette magát az ő kiválasztottja által, akit feltámasztott a halálból, és aki által megváltotta a világot a „tudatlanság” és hitetlenség átkától. Az ő kezébe adja az ítéletet, és – ahogy Luther fordításában szerepel – abból egyedül a hit által van szabadulás. Isten a hitet kínálja fel mindenkinek *(Magyarázatos Biblia).*

Igehirdetési vázlat

„Az Úr kedves esztendejét” (Lk 4,19) hirdeti meg számunkra a felénk úton lévő Krisztus. Kegyelmének jó hírét, szabadításának örömhírét a szamárháton érkezőben, a „kiválasztott férfi által”, akit Isten feltámasztott a halottak közül. Ezért hatalmas örömhír csendülhet fel advent első vasárnapján templomainkban: Isten csodálatos emberszeretetének mélységes titka!

Pál apostol nem vallásoskodik, nem elemez, és nem kezd fejtegetésekbe, hanem bizonyságot tesz arról a feltámadott Úrról, akivel egykor találkozott, aki által engedte magát napról napra meggyőzni. Az élő Úrról tesz tanúságot erővel, élő hittel!

Több évtizednyi igehirdetői szolgálatban állva arra jutottam, hogy – a háttérmunkát nem megspórolva – a gyülekezet a lelkész hitére is kíváncsi. Nem fejtegetéseire, találó példatörténeteire elsősorban, hanem élő hitére a témához kapcsolódóan: mit hisz, mit vall, mi a reménysége…

Oltárok között várakozva

Mert különben épülnek a különböző oltárok a mi szívünkben is, nem csak a gyülekezeti tagokéban. Mert Pál nem arról beszél, hogy az athénieknek nincs istene! Van, nemcsak a városuk, de szívük is tele van oltárokkal: adnak időt, energiát, figyelmet, áldozatot sok mindennek. Ahogyan ma is: sikernek, biztonságnak, pénznek, családnak, hobbinak, de közben érezzük, hogy valami mégsem az igazi. És nem mer az ember ebből kilépni, mert akkor mindent újra kell gondolnia.

Az ismeretlen Isten közel jön

Milyen döbbenetes, hogy Isten, „az ismeretlen” mégis ide kíván érkezni. Sokszor a templomos, vallásos, hagyományőrző „hit” kellős közepébe, hogy akár a kereteket szétfeszítve újjáalkossa azt, ami már nem vonzó, ami nem ragyog úgy, és nem hív.

Krisztusban lesz közelivé • Isten Krisztusban szétfeszíti a mennyei és a földi kereteket, hogy egészen profán módon mutassa be a legnagyobb szeretetet, amelynek önfeláldozó cselekedetét barátaiért, értünk teszi meg. A kereszten széttárja karjait, hogy magához ölelje az egész világot.

A szív készülődése • Pál világos üzenettel áll az athéniek elé. Azt hirdeti, hogy Isten közelsége döntés elé állít mindenkit. Itt a megtérésnek és az üdvösségnek az ideje, mert Isten kijelentette magát Krisztusban, elküldte azt a férfit, akit fel-

támasztott a halálából. Mi sem maradhatunk oltáraink között: irányváltásra van szükség, fel kell ismernünk azt, hogy eddig nem ott kerestük az élet biztonságát, ahol valóban megtalálható. Van egy régi, nagyon szép mondat Angelus Silesiustól: „Ha Krisztus százszor is születne Betlehemben, Elvesznél, ha nem jönne el a szívedben."

Megnyílni annak, aki érkezik

Hogy „miért merhetünk nekivágni e sötétségnek? Csak azért, mert az ismeretlen Isten az igéjében ismerős lesz. Hiszünk szavának, mely Jézus Krisztust hirdeti, mint a Megfeszítettet és Feltámadottat" – fogalmazza meg igehirdetésében Rudolf Bultmann. Valóban hiszünk az ige, az isteni szó erejének? Hisszük, hogy a feltámadott Úr áll mögöttünk, ő hív, küld, készíti az utat szívtől szívig? Ha nem hisszük ezt, akkor mi az, ami marad nekünk? Elhangzott ez az erőteljes páli beszéd, de csak néhány embert ragadott meg. Azonban a többiek is döntöttek. Megmaradnak „tudatlanságukban".

A jelen lévő kegyelmes Isten

A két advent közötti időben a kegyelem idejét éljük. Amikor az élő Isten kapcsolatba lép velünk, találkozni lehet vele, hiszen nincs messze egyikünktől sem. Kilép a láthatatlanságából, a megközelíthetetlenségéből, és gyenge, törékeny emberi testbe öltözik. Leteszi hatalmát, eljön életünk sűrűjébe. Mi pedig tapogatózva keressük azt, aki nincs messze. Mintha az ember sötétben járna, és a kezével próbálná megtalálni, merre van az út, merre van a biztos pont. Keressük Istent, sokszor bizonytalanul, kérdésekkel, kétségekkel. És közben ő mindvégig ott van a közelben. Úgy érkezik hozzánk, hogy soha nem volt tőlünk távol.

Krisztus eljön, de felismerjük-e, hogy közel van?

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jer 23,5–8; Mt 21,1–11

Énekek

EÉ 141, 145, 146

Imádság

Te, Uram, aki kívül vagy az időn, csak mosolyogsz, amikor látod, hogyan viaskodunk mi vele. Jól tudod, mit csinálsz. Nem követsz el hibát, akkor sem követtél el, amikor kiosztottad az időt az embereknek. Mindenkinek adtál időt, hogy kiszámíthassa, mit is akarsz vele. Igen, van időm, Uram. Minden idő az enyém, amit nekem adtál: életemnek évei, éveimnek napjai, napjaimnak órái. Az én dolgom csupán, hogy nyugodtan és tisztán töltsem; hogy megtöltsem úgy, ahogyan Te kívánod, hogy engedelmeskedjem Neked… Uram, többé már nem időt kérek Tőled, hogy ezt vagy azt tehessem. Csak kegyelmet kérek Tőled, hogy a nékem adott időben azt tegyem, amit Te akarsz. (Michel Quoist: *Te méred ki az időt*)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Fiatal édesanyaként, lelkészként karácsony közeledtével sok teendő van. A gyülekezetekben szentesti próbák sora, adventi sorozatok, alkalmak; az iskolákban különleges módon kell készülni a hittanórákra, hiszen sokuknak nem adatik meg a gyertyagyújtás meghittsége… Amikor hazaérkeztem, a saját családom várt, a lakás díszítése, mézeskalácssütés, készülés a következő alkalmakra… És bizony van úgy, hogy nem megy minden, mint a karikacsapás, hogy nem érnek össze a dolgok szálai, akkor jön az időcsúszás és a torlódás, a kétségbeesés és a félelem: „Nem végzek, nem leszek kész, kell egy B terv is!" Felmentem az emeletre a családom elől „kétségbeesni"… Aztán újra meghallottam a szót: „Nekem úgy kellesz, ahogy vagy!" És egyszerre a hiány és töredezettség, a békétlenség és a megfelelési kényszer helyét betöltötte valami más, Valaki más! Az egyik legszebb karácsonyom volt akkor.

VERS

Horváth Imre: *Honnan tudnám?*

Mit mikroszkópon át néztem, nem láttam.
Amit láttam, csillagtávolból néztem.
Honnan tudnám hát, e ködös világban
ki születik s hal meg egyedül értem?
(Új Aranyhárfa)

GONDOLATOK

„Nem mindenki tud várakozni: a jóllakott, az elégedett és tiszteletlen ember nem tud várakozni. Várakozni csak azok tudnak, akik egyfajta nyugtalanságot hordoznak magukban, s azok, akik hódolattal tekintenek fel a legnagyobbra a világban. Így az adventet csak az lenne képes ünnepelni, akinek lelke nem hagy nyugalmat […], aki sejt valamit annak a nagyságából, akiről megjövendölték, hogy el fog jönni, s aki előtt egyetlen lehetőségünk az, hogy alázatos tisztelettel meghajolunk előtte, várva, hogy ő hozzánk hajol – maga a Szent, az Isten a jászolban fekvő gyermekben. […] Amikor a régi kereszténység az Úr Jézus eljöveteléről beszélt, akkor elsősorban mindig az ítélet nagy napjára gondolt. […] Isten eljön a gonoszság, a halál kellős közepébe, s megítéli a bennünk és a világban lévő gonoszságot. És miközben ítéletet mond felette, szeret minket, megtisztít minket, megszentel minket, eljön hozzánk kegyelmével és szeretetével. Boldoggá tesz minket úgy, ahogy csak gyerekek tudnak boldogok lenni."

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) német evangélikus lelkész, teológus, mártír: *Jöjj velem!*

Felhasznált irodalom

Bonhoeffer, Dietrich 2020. *Jöjj velem!* Ford. Tiringer István. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.

Bultmann, Rudolf 1997. Pál athéni beszéde. *Keresztyén Igazság,* új folyam 34. sz. 2–4. o.

Cserhátiné Szabó Izabella 2012. Advent 1. vasárnapja. ApCsel 17,22–23. *Lelkipásztor,* 87. évf. 11. sz. 431–434. o.

Kindelmann Győző (szerk.) 2018. *Híd az Égbe. Imák.* Szent István Társulat, Budapest. 142. o.

Biblia – Magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1996.

Tenke Sándor (szerk.) 1992. *Új Aranyhárfa. Versek gyülekezeti és keresztény alkalmakra.* Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya, Budapest. 19. o.

■ MENYESNÉ URAM ZSUZSANNA

Advent 2. vasárnapja

▶ Zsid 10,32–39

A várakozás bátorsága

Az ünnep jellege

Advent vasárnapjai nem egyszerűen a karácsonyra való készülődés üzenetét vagy a választott nép történelmi várakozásának felidézését jelentik. A különböző felekezeti és egyéb kegyességbeli tradícióktól Bod Péter magyarigeni lelkipásztor 1757-ben kiadott egyházi kalendáriumából ismert, az Úr négy adventusáról szóló gondolataiig nagyon sok forrása van annak, hogy az egyes vasárnapokon milyen nézőpont kap prioritást az ünnep megértéséhez, átéléséhez. Jó támpontot nyújt a vasárnap karakterének megtalálásához az óegyházi evangélium, amely egyértelműen Jézus második eljöveteléről, az ember és az egész teremtett világ megváltását beteljesíteni érkező Emberfiáról szól. Advent második vasárnapja arról a történelmi léptékű adventi várakozásról szól, amelynek

végső célja az Isten által újjáteremtett világba való megérkezés. Életünk minden pillanatában személyesen érintettek vagyunk ebben a készülődésben.

Exegézis

Textusunk a Krisztus-követő életnek a nehézségeken, üldöztetéseken át a teljes megváltásig vezető ívét Krisztus egyszeri, tökéletes főpapi áldozatának összefüggésébe helyezi. A levél egyik teológiai alappillére, miszerint az áldozat nem egyszerűen kultusz, hanem Istennek az emberszeretet demonstrálására és tökéletes megvalósítására irányuló önkifejezése, eszkatológiai távlatba kerül. Az emberek megújulása nem az újra ismétlődő liturgiában, hanem az egyetemes újjáteremtésben válik majd teljes valósággá. Ennek összefüggésében hangsúlyos a 34. vers kifejezése, hiszen a κρείττονα ὕπαρξιν kifejezés nem egyszerűen értékesebb vagyont, hanem magát a kiválóbb, jobb létezést jelenti, amely az utána következő καὶ μένουσαν kifejezéssel bonyolult nyelvtani szerkezetet alkot, de amelyet feloldhatunk az „és életben maradtok" fordítással, kitárva a pillanatnyi szenvedések jelenét az örök perspektíva felé.

A következő versekben további, az igehirdetésünk csomópontjai szempontjából kiemelt fontosságú exegetikai momentumokat találunk. Így érdemes elmélyednünk a 35. vers παρρησία (bizalom) szavának jelentésárnyalataiban, amelyekben igencsak hangsúlyos a bátorság, hogy aztán összekapcsolódva a 39. vers konklúzióként megfogalmazott üzenetével, a ὑποστολῆς (meghátrálók) szóban ismét az előbbi „bátorság" jelentéstartalom adja a belső nyelvi és teológiai összefüggést.

Az advent mint az időnk sajátosságaival is játszó ünnepkör (a múlt mint a történeti Jézus érkezése, jelenünk mint a közelebbi és távolabbi jövőre való készülődés ideje) megengedi, hogy textusunkból kiemelve rámutassunk a várakozás ideje és a késlekedés kifejezéseire a 37. versben. A μικρὸν ὅσον ὅσον kifejezés tükörfordítása (és így a Septuaginta szövegének betű szerinti felhasználása) a Zsidókhoz írt levél olvasói számára jól ismert, az isteni üdvkor eljövetelére vonatkozó ézsaiási próféciában (Ézs 26,20) található כִּמְעַט־רֶגַע (egy pillanat) szónak. A késésre vonatkozó χρονίζω ige tartalmában a késés mint a jelenlegi, éppen folyó idő túlhúzása, halogatása jelenik meg.

Teológiai összefüggések

Miközben az adventi vasárnapok során egymás után tárjuk fel az időszak jelentésének rétegeit, nem veszíthetjük szem elől, hogy advent Isten gesztusa: ő jön felénk, ő érkezik hozzánk. Nem várakozásunk és készülődésünk tölti meg tartalommal az ünnepet, hanem ez a tevékenységünk a mérhetetlen gazdagsággal hozzánk érkező Isten számára igyekszik előkészíteni életünket, hogy minél többet befogadhassunk belőle. Azért teríthetjük felsőruhánkat a földre, és azért vagdoshatunk pálmaágakat, mert ő érkezik – ahogyan advent és az egyházi év nyitányaként a virágvasárnapi bevonulás evangéliuma hirdeti. A második vasárnap fókusza, a második eljövetelre, a személyes és globális megváltásra való készülődésünk is azért lehetséges, mert Istentől kaptunk a mulandó távlatokon túli örök perspektívát. Ez a vasárnap így figyelmeztet, egyszersmind így készít fel emberlétünk áldott kettősségére: létünk a mulandóság törvénye alatt, a múló időben, de a végtelen teljesség felé tart.

Vázlat az igehirdetéshez

Kontextus

A vasárnap igéjének tágabb, a levél 10. fejezetében meglévő egysége Krisztus áldozatának, az Isten ebben megnyilvánuló szeretete állandóságának, örökérvényűségének és a keresztény egyház küzdelmes földi létének feszültségét hordozza. A helyzet a levél megírásának ideje óta mit sem változott: Isten népének ugyanúgy el kell hordoznia az adott

korból, az adott élethelyzetből fakadó tehertételeit. Töredékességünk, bűnösségünk személyes sebei éppúgy jelen vannak, mint a történelmi, társadalmi meghatározottságból fakadó konfliktusok, egzisztenciális problémák. Keressük tehát azt, hogy életünk miként lehet értelmes, céllal bíró, a teljességet kereső és megtaláló út testi-lelki energiáinkat felőrlő, hiábavaló küzdelem helyett.

Helyesnek tartom a vasárnap igéjét a zárójelbe tett igeverstől, a 32. verstől felolvasni. Az itt kezdődő szakasz ugyanis olyan korabeli helyzetet mutat meg, amely nem feltételez semmiféle védettséget a gyülekezet tekintetében. Ez a felvezetés összekapcsol bennünket a levél megírásának korával, hiszen mi magunk is ugyanígy, a környezetünknek való kitettséggel éljük életünket, éljük meg hitünket. Ez *az advent kontextusa.* Természetesen igyekszünk az ünnepi időszakot külsőségekkel és a gyülekezeti közösségekben intenzívebb spirituális tartalommal, élményekkel gazdagítani, kicsit kiemelni a hétköznapok monotóniájából vagy szorongásaiból, és ez így rendjén is van. Ugyanakkor ezzel kifejezésre juttatjuk azt is, hogy amiben élünk, az nem feltétlenül jó. Megújításra, megtisztulásra, lelassulásra, ünnepre vár, mert lejárt és lejáratott, piszkos, frusztrált és rossz értelemben hétköznapi. A bennünket körülvevő világ üldöztetésében, ahol kergetnek el nem végzett feladataink, be nem teljesült álmaink, embertársaink antipátiája és még ki tudja, mi minden, tudnunk, élnünk kell, hogy Isten egy jobb létben való életben maradásra hívott el bennünket.

Gyümölcs

Az adventi várakozáshoz ez a kettősség adja az energiát: a nehézségek között van, aki közelít felém, van, aki keres engem azzal, hogy megoldást kínáljon. Ezért készítek utat, ezért nyitok ajtót, ezért fogadom be az otthonomba, az életembe. És hogy mindezt megtegyem, hogy ne veszítsem el a reménységemet, az erőmet, a hitemet, hanem ezeket megtartva készülődjek: *ez advent gyümölcse.* Rendkívüli csodája, végtelenül gyengéd, szeretetteljes érintése ez az Istennek. Még nincs itt, még nem láthatom és érezhetem közelségét, megmarad emberi kicsinységemet és végességemet megkímélve a lélek rezdülései között, de már formálja szívemet. Képessé tesz elköteleződni az ő útjára, képessé tesz bátran bízni segítségében, jelenlétében életem, munkám, emberi kapcsolataim, hitem minden kihívásában, képessé tesz arra a fajta bátorságra, amely legnagyobb, legerősebb támaszának képes tartani a hitet.

Távlat

Azért tudunk adventet ünnepelni, azért van értelme jelenünkbe is várni Isten szeretetét, és azért látjuk jövőnket is az ő kezében, mert a beteljesedett ígéretre nézve vagyunk képesek átélni a nem hiábavaló várakozás élményét. Az Ige testté lett: *advent távlata* ebben a múltban gyökerezik. Az idő csekélysége, amelyre várnunk kell, nem abban áll, hogy mértékkel mérve kicsi értéket látunk. Az eltelő időnek nincs már jelentősége: Isten megérkezett, itt volt közöttünk, hogy előrevetítse a holnapot. Az addig élő generációk számára pedig minden korban friss és jelenvaló a bizonyos várakozás realitása: nem késik. Nem húzza az időt, nem szalasztja el a kínálkozó lehetőséget, nem halogatja a döntést. Jókor, jó helyen megtalálja elveszett gyermekét, és elhozza végső győzelmét bűn és halál felett.

Így születik meg az igazi, életet megélő, Istenhez vezető létbátorság abban, ahogyan azt elénk tárja a reformátori alapgondolat, a Római levélben és textusunkban is idézett, vezércsillagként felragyogó ige Habakuk próféta könyvéből: *„Az én igaz emberem pedig hitből fog élni."*

Javaslatok az istentisztelethez

Az istentisztelet oltár előtti felolvasáshoz kijelölt igéje az ünnep óegyházi evangéliuma, amely adventi várakozásunkat korszakos távlatba emeli, hiszen a második eljövetel mint történelmi pillanat a mulandó világ időhöz kötött valóságának végpontját úgy jelöli ki, hogy azzal a teremtettség

ismét visszatér az időtlen teljességbe. Ez a kozmikus szempont minden kor minden embere számára maivá, aktuálissá teszi textusunk üzenetét is.

Adventi énekeink közül ezen a vasárnapon számomra személyesen sokat jelent a 146-os számú énekünk éneklése, de adventi énekkincsünk, *Liturgikus könyv*ünk gazdag imádságos anyaga bőséges forrást nyújt istentiszteletünk liturgiájának széppé, átélhetővé tételéhez.

Kiegészítő anyag

A textussal való foglalkozás és az exegézis eredményeinek kirajzolódása folyamán egyre határozottabban fogalmazódott meg bennem a perikópa szóhasználatának, irányultságának és Paul Tillich egyik legjelentősebb művében, a *The Courage to Be* című könyvében megfogalmazottak párhuzama. Nem véletlenül került a címbe is a bátorság szó, nem véletlenül használom az igehirdetési vázlat utolsó összefoglaló bekezdésében a „létbátorság" szót, hiszen nagyon jelentősnek tartom azoknak a szavaknak a használatát a zsidó levél szerzője részéről, amely szavak tartalma nem egyszerűen merészséget vagy a rossz tagadását, a tudomásul nem vételt jelentik, hanem azt a hozzáállást, amely Tillich gondolata szerint attól bátor, hogy az ember vállalja a szorongást, a rosszal való szembenézést azzal, hogy a kegyelem által mégis elfogadottnak érzi magát. A tillichi gondolat szerint a halál és a végesség, a bűn és az elítéltség, az értelmetlenség és az üresség szorongása – melyeket ő korjelenségként mutat be – egy emberi életút idejében is előfordulhatnak. Várakozásunk, készülődésünk idejét mindezek végigkísérik, de Isten hozzánk érkezése megadja annak alapját, hogy ez a várakozással és készülődéssel töltött idő ne félelemmel és reménytelenséggel teljen, hanem mindenen túl célt és értelmet találjon Istentől ajándékul kapott életének. (Paul Tillich műve magyarul *Létbátorság* címmel Szabó István fordításában a Teológiai Irodalmi Egyesület gondozásában, a Teológiai gondolkodók sorozat 2. köteteként 2000-ben jelent meg.)

ÖRDÖG ENDRE

Advent 3. vasárnapja

▶▶ Kol 2,1–7

Krisztus az Úr mindenek felett

A vasárnap jellege

Advent 3. vasárnapjának hagyományos egyházi elnevezése Gaudere vasárnapja, mivel az istentisztelet bevezető igéje Fil 4,4 volt: *„Örüljetek az Úrban mindenkor! Ismét mondom, örüljetek!"* Ehhez csatlakozott a 85. zsoltár 2. verse: *„Megkegyelmeztél, Uram, országodnak, jóra fordítottad Jákób sorsát."* A zsoltárvers utal a vasárnap hagyományos témájára: a Messiás úgy jelenik meg, úgy érkezik meg, mint Izrael felszabadítója. A zsoltárban persze a babiloni fogságból való szabadulás utáni vágy szólal meg, de ezt az őskeresztény egyház az Izraelt abban az időben fogva tartó hatalomra, a Római Birodalomra értette. A fogságban sínylődő Izrael az érkező Messiástól várja felszabadulását.

Ez az alaptéma szólal meg azután a vasárnap hagyományos, óegyházi evangéliumában is, amelyet ma is felolvasunk az oltár előtt. A bebörtönzött Keresztelő János kérdezteti tanítványaival: *„Te vagy-e az Eljövendő, vagy mást várjunk?"* Te vagy-e Izrael felszabadítója, vagy mást várjunk?

Valamilyen egyházpolitikai elővigyázatosságból az introitus igéit mintegy ötven évvel ezelőtt megváltoztatták, a 85. zsoltár más versei kerültek a helyére, ahogyan a liturgia elején ma is olvassuk. Az ősi evangéliumi ige viszont megmaradt. A hozzá választott igehirdetési ige azonban már megint eltér a vasárnap eredeti témájától: a Kolossébeliekhez írt levél páli igéiben nincs arról szó, hogy a Messiást valamikor Izrael felszabadítójaként várták.

Amit a textusról tudni kell

Így az ősi evangéliumi igének is egy más összefüggésére került a hangsúly. Most már nem az a fontos, hogy Keresztelő János úgy várta a Messiást, mint Izrael szabadítóját, hanem az eredeti összefüggésből kiszakítva maga az elbizonytalanodás ténye kerül homloktérbe. Keresztelő János, aki annak idején, a Jordánnál határozottan, minden kétséget kizáró bizonyossággal mutatott rá Jézusra mint a Messiásra, ez a Keresztelő János egyszerre csak elbizonytalanodott. Ezt az alapgondolatot, az elbizonytalanodás kísértésének alapgondolatát tárgyalja azután a páli alapige is: „*Szeretném, ha tudnátok, mennyit küzdök értetek és a laodiceaiakért […], hogy veletek együtt eljussanak a teljes bizonyossághoz vezető ismeret egész gazdagságára: az Isten titkának, Krisztusnak ismeretére.*"

Keresztelő János elbizonytalanodásának az volt az oka, hogy amit ő Jézus működése körül tapasztalt, az nem volt összhangban a Messiással szemben támasztott elvárásaival. Ő ezt mondta: ha Jézus a Messiás, akkor Izrael népét fel kell szabadítania a pogány idegen uralom szolgaságából. Isten népe nem lehet pogányok szolgája, ez botrány! Ha ezt a botrányt Jézus eltűri, ha semmit sem tesz ellene, akkor kérdés, hogy valóban ő-e az Eljövendő, ő-e a Messiás. Vagyis Keresztelő János Jézus politikai tevékenységétől tette függővé, hogy elfogadja-e őt Messiásnak, vagy mást várjon. Keresztelő János elbizonytalanodásának nem lelki, hanem politikai oka volt.

Ha valaki tovább olvassa a Kolosséi levelet, itt is rögtön kiderül, hogy a kolossébeliek hitbeli elbizonytalanodásának sem lelki okai voltak. Az elbizonytalanodás oka abban van, hogy a kolossébeliek Pál misszionáló igehirdetése nyomán már elfogadták Jézus Krisztust mint Urat. Hitvallásukká lett, hogy Jézus Krisztus az egyetlen Úr mennyen és földön, nincs más. Az elbizonytalanodás akkor kezdődik, amikor az őket körülvevő világban mégiscsak tapasztalnak egyéb hatalmakat is. Ekkor üti fel a fejét a kétkedés: tényleg Jézus az egyetlen Úr, ő az egyetlen hatalom? Ebben a kétségükben akar azután újra bizonyosságot adni nekik Pál, amikor közvetlenül a szakasz után a keresztre szegezett adóslevélről szól. Aminek az az értelme, hogy az ember bűneivel valóban adóssá tette magát, adósává tette magát különböző világi hatalmasságoknak és szellemi hatalmasságoknak is, de Jézus ezt az adósságot átvállalta, magára vette, és az övéi helyett törlesztett. A keresztfán kifizette helyettük az adósságot, úgy, hogy önmagát adta oda zálogul ezeknek a hatalmasságoknak, a Pilátusban megszemélyesülő államhatalomtól kezdve egészen a halál hatalmáig. De húsvétkor kiderült, hogy ezek a hatalmasságok nem tudják őt fogva tartani: ezért ő az egyetlen Úr. Még az ellentétes irányú erők is – tudtukon, akaratukon kívül – Jézus uralmának vannak alávetve!

A perikópa megértése

Ne gondoljuk, hogy nekünk ehhez semmi közünk nincsen! Ne gondoljuk, hogy amikor a hitünk kezd elbizonytalanodni, akkor annak merőben más okai vannak! Hiszen mikor érezzük úgy, hogy a hitünk kezd elbizonytalanodni? Akkor, amikor valóságként tapasztaljuk meg, hogy ebben a világban Jézus uralmával szemben álló erők is léteznek. Valljuk, hogy Jézus uralma az igazság uralma, de lépten-nyomon, hol keserű panaszként, hol dühös kiáltásként beleüvöltjük ebbe a világba: Nincs igazság a földön! Nincs igazság a nagypolitikában, mert nagy népek igáznak le kis népeket, és van hatalmuk hozzá, hogy

megtegyék. Noha azt hirdeti az anyaszentegyház immár kétezer éve, hogy Jézus az egyetlen Úr, és az ő uralma az igazság uralma, de még sohasem érvényesült az igazság a történelem porondján, ott mindig arcul ütik és kigúnyolják. Az igazság bajnokaiként uralkodnak gazok, és mindig eltiporják azokat, akik valóban igazságra törekszenek.

De a társadalmon belül is, bár sok szó esik a javak elosztásában a nagyobb igazságról mint követelményről, mégis azt látjuk, hogy bizonyos állásokban kevés munkával lehet sokat keresni. És akkor megint csak azt mondjuk: nincs igazság a földön. És hasonló a helyzet, amikor a munkahelyünkön tapasztaljuk, hogy a magasabb fizetéssel járó állás betöltésének feltétele nem feltétlenül a nagyobb szakértelem, a magasabb képesítés, a jobban végzett munka. Máskor sportközvetítést nézünk, és dühösen kiáltjuk, hogy csalás az egész, mert a sokkal gyengébb teljesítményt nyújtót teszi győztessé a bíró a nyilvánvalóan téves, hamis ítéletével. Az élet semmilyen szintjén, sehol nem érvényesül az igazság: nagyon ritka eset, ha nem az marad alul, aki valóban az igazságot akarja. És végül, amikor az emberi élet utolsó, nagy és egyben legigazságtalanabb ellenségével, a halállal kell szembenéznünk, amikor minket suhint meg a halál szele, akkor vajon nem bizonytalanodunk el, hogy valóban Jézus az egyetlen Úr mennyen és földön?

Az igehirdetés felé

Éljetek Krisztusban!

Pál apostol ezzel szemben arra a Jézus Krisztusra mutat, akiben van *„a bölcsesség és ismeret minden kincse elrejtve”*. Azt jelenti ez, hogy a Krisztus nélküli bölcselkedés, ismeret és filozofálás mind kár és szemét – ahogyan Luther is beszél erről írásaiban, illetve Pál apostol más szavakkal ugyanezt mondja a Filippibelieknek írt levelében: *„…kárnak ítélek mindent Krisztus Jézus, az én Uram ismeretének páratlan nagyságáért.”* (Fil 3,8a) Lehet, hogy erős szavak ezek, és a mai világban nagyon sokan egyoldalúnak, fanatikusnak, elvakultnak, sőt bigottnak tartják azt, aki így beszél, de Pál apostol nem ismer nagyobbat és fontosabbat Krisztus ismereténél.

Ő valóban megismerte Krisztust, és olyan kincsre lelt benne, amely mindent felülírt az életében, ezért írja a kolossébelieknek is: *„Mivel tehát már elfogadtátok Krisztus Jézust, az Urat, éljetek is őbenne.”* (2,6) Itt Pál olyan szót használ, amely sokkal többet jelent, és sokkal erőteljesebb jelentést hordoz, mint az „elfogadtátok” fordítás. Az eredeti görögben ez egy katonai műszó, amely egyenesen kizárja azt a lehetőséget, hogy itt mérlegelni lehetne. Aki volt katona, tudja, hogy a feljebbvalótól kapott parancsot nem azért kapja, hogy azzal egyetértésre jusson, hanem azért, hogy azt mindenféle mérlegelés és elfogadás nélkül végrehajtsa. Ezért sokkal jobb, ha így fordítjuk: „Amint vettétek az Úr Krisztust, úgy éljetek, ahogyan tanultátok, úgy maradjatok is a hitben.” Aki vette és tanulta a Krisztust, és a benne való hitben megmaradva él, annak páratlan kincse van: olyan, amely felülír minden emberi ismeretet, tudományt, filozófiát. Mert ennek a „Krisztus-kincsnek” a birtokában értéktelenné válik mindaz, amit a környező világ felkap, favorizál, divatosnak gondol, és reklámoz.

Hogyan tanultad a Krisztust?

Ezért számunkra is az egyetlen fontos kérdés, hogy végiggondoljuk: A mi életünkben mit jelent Jézus Krisztus? Mi hogyan vettük őt, hogyan tanultuk, hogyan hiszünk benne, ki nekünk ő, hogyan élünk vele és belőle? Mert akkor senki nem fog félrevezetni és megtéveszteni minket.

Hogyan vettük mi és hogyan tanultuk az Úr Jézus Krisztust? Legelőször akkor találkoztunk vele, amikor szüleink és keresztszüleink a keresztvíz alá tartottak bennünket, vagy esetleg felnőttként mi magunk kértük a keresztséget. Azért nagyon kifejező a gyermekkeresztség gyakorlata, mert abban egyértelművé válik az, hogy nem mi találkozunk vele, hanem ő találkozik velünk, ő jön hozzánk. Nem mi akarjuk elérni őt, hanem ő ér el minket, ő hajol le hozzánk; nem mi fogadjuk el őt, hanem ő fo-

gad el minket, ő adja magát nekünk; nem mi akarjuk kifejezni az iránta való szeretetünket, hanem az ő minden feltétel nélküli szeretete ér el minket. Ez történt karácsonykor is, Isten ezért jött a földre ember formájában, hogy Krisztusban lehajoljon hozzánk, nekünk adja magát, szeretete elérjen minket.

Hogyan vettük és hogyan tanultuk az Úr Jézus Krisztust? Emlékezzünk első imádságainkra, amikor a szüleink vagy nagyszüleink ajkán megfogalmazott szavakat mi is mondtuk magunkban, vagy egy-egy rövid mondat erejéig a magunk nyelvén mi is beszélgettünk az Úrral. A gyermeki szív minden bizodalmával rá mertünk hagyatkozni, mert mindent, ami jó, szép és melengető volt, egyvalakinek köszönhettünk, az Úr Jézusnak. És milyen áldottak voltak gyermekéveink karácsonyai, amikor teljes szívvel hittük, és örvendtünk annak, hogy Jézus hozzám is eljött, engem is megajándékozott: nem értékes játékokkal, hanem a legértékesebbel, önmagával.

Hogyan vettük és hogyan tanultuk az Úr Jézus Krisztust? Hittanórákon és konfirmációra készülve talán kissé dacosabban, a külvilág csábításainak jobban engedve, de lelkesen tanultuk az aranymondásokat, a példázatokat, a Tízparancsolatot, az Apostoli hitvallást és egyházunk Szentíráson alapuló tanítását. A hitoktatók és lelkészek szavain keresztül elért bennünket az ige, átformált, erőt és kapaszkodót adott, és az igén keresztül nemcsak tanultunk róla, hanem magát az Úr Jézust vettük és szívünkbe fogadtuk. A konfirmációi istentiszteleten megvallottuk a hitünket, és ebben megerősödtünk a Szentlélek által. És az első úrvacsoravételkor az oltár előtt térdelve átéltük, hogy milyen csodálatos, ahogyan Isten Jézus Krisztusért megbocsát nekem, bűnvalló és megtérő bűnösnek, és az Úr Jézus testét és vérét véve a vele való teljes közösség örömét átélhetem.

Hogyan vettük és hogyan tanultuk az Úr Jézus Krisztust? Gondoljunk felnőtteveinkre, amikor az élet küzdelmeiben esténként elcsendesedtünk egy kis időre, vagy ilyenkor, adventben szeretteinkkel családi körben az adventi koszorú köré ültünk. Az Úr Jézus jelenlétében olvastuk az igét, beszélgettünk róla, mondtunk neki köszönetet, és kértünk tőle erőt imádságban, éreztük, hogy ígérete szerint élő valóságként ott van velünk, és fölénk hajol bánatunkban, megerősít csüggedésünkben, megszentel örömünkben. És milyen jó volt vele találkozni nemcsak a család kis közösségében, hanem a templomi gyülekezet közösségében azokkal együtt, akik szintén találkoztak vele, vették, tanulták és megismerték őt, akiknek szintén szükségük van az ő állandó jelenlétére az életükben, akik Pál apostol szavai szerint *„összeforrva szeretetben eljutottak a teljes bizonyossághoz vezető ismeret egész gazdagságára: az Isten titkának, Krisztusnak ismeretére”*.

Gyökerezzetek meg őbenne!

Így jött közel hozzánk, így adta magát nekünk, így hajolt le hozzánk szeretetével az Úr Jézus Krisztus, és mi így vettük, így tanultuk, így ismertük meg őt. Pál apostol ezért buzdít így minket: „Amint vettétek az Úr Krisztust, úgy éljetek, ahogyan tanultátok, úgy maradjatok is a hitben.” Majd így folytatja: *„Gyökerezzetek meg és épüljetek fel őbenne, erősödjetek meg a hit által, amint tanultátok, és hálaadásotok legyen egyre bőségesebb. […] rabul ne ejtsen valaki titeket bölcselkedéssel és üres megtévesztéssel.”* (2,7–8a) Életetek ne a sokszori nekibuzdulás kereszténysége legyen, hanem biztos talajon álljon: gyökerezzen meg Krisztusban, hogy belé kapaszkodjatok, belőle szívjátok az életerőt, belőle táplálkozzatok. Ahogyan az élő fa is gyökereivel belekapaszkodik az éltető talajba, hogy semmiféle vihar onnét kimozdítani sem tudja. Ha a villám belevág, ágai letörnek, kettéreped, talán tövig ég, de a gyökere benne marad, és hamarosan új hajtást ereszt, mert van miből táplálkoznia. A valóban keresztény, azaz krisztusi életű ember egész élete az ő tanításában gyökerezik, abból táplálkozik, és megdönthetetlenül áll abban. Megdönthetetlenül, hogy semmiféle más bölcsesség, üres hitegetés, vonzónak tűnő tévtanítás ne tudja eltávolítani tőle, ne tudja élete fáját kifordítani a krisztusi talajból.

Hálaadásotok legyen egyre bőségesebb!
Ha még nem érezzük magunkhoz ennyire közel Krisztust, és nem tudunk így élni belőle, nyissuk meg előtte a szívünket, és engedjük őt belépni az életünkbe. Ha pedig már valóban ismerjük őt, „hálaadásunk legyen egyre bőségesebb", éljünk általa és belőle, és ennek a hamisítatlan, drága evangéliumnak legyünk a továbbadói, hirdetői szavunkkal és életünkkel, hogy Krisztus sokaknak belépjen az életébe, ő legyen életük kincse, sokan gyökerezzenek meg és épüljenek fel őbenne.

További javaslatok

Lekciók
Mt 11,2–10; Ézs 40,1–11

Énekek
EÉ 141, 142, 148

Imádság
Mennyei Atyánk! Áldunk téged, hogy igéd világosságában megismerhetjük életünk Urát és kincsét, az Úr Jézus Krisztust. Köszönjük, hogy ma is megerősítettél bennünket ebben a hitben, hogy senki meg ne tévesszen minket. Segíts, hogy ebben a hitben megmaradva éljünk az Úr Jézus Krisztus által, aki eljött, aki él, és aki eljövendő. Ámen.

Illusztráció

Ha valaki kicsit böngészik az interneten, könnyen ráakadhat egy filmre, amelynek *A fiú* a címe. Ezt a kisfilmet a református egyház rendelte meg, hogy a karácsonyi üzenetet próbálja meg közelebb hozni a ma emberéhez. Az alkotók ennek megfelelően teljesen mai környezetbe helyezték a jól ismert karácsonyi történetet – annyira, hogy aki megnézi, nem is gondolja, hogy valami köze van Jézus születésének örömhíréhez. Röviden elmesélve: egy a szüléshez nagyon közel járó fiatalasszony párjával stoppol az országúton, míg végre felveszi egy kamionos. Megállnak az első kamionparkolónál, ahol kétes hírű nők és férfiak között, a parkoló rozzant mosdójában megszületik a baba. Az addig elég morcos kamionos, a csak az üzlettel törődő utcanő és a helyszínre érkező mogorva rendőr meglátva az újszülöttet, elmosolyodik. Látva és elmesélve ez a kisfilm nem sokat mond, de utána lelkészek és mások megpróbálják elmagyarázni, hogy miért készült a film, mi mit jelent benne, hogyan is bontakozhat ki ebből a mai ember számára karácsony üzenete. Persze csak akkor, ha valaki a film után továbblép, és hajlandó még további filmeket is végignézni, de leginkább akkor, ha esetleg a film hatására valaki valóban kezébe veszi a Bibliát, és elolvassa az eredeti történetet.

■ TAMÁSY TAMÁS

Advent 4. vasárnapja

▶▶ 2Kor 1,20–24

Krisztus, a biztosíték

A vasárnap jellege

Advent negyedik vasárnapjával karácsony szentestéjének küszöbére érkezünk, sőt fél lábbal át is lépjük azt. A vasárnap üzenete – „Örüljetek az Úrban! Az Úr közel!" – az örvendezés hangját szólaltatja meg. Az evangélium az útkészítő Keresztelő János bizonyságtétele (Jn 1,19–28): érkezik a Megváltó, örvendezzetek! Az előző vasárnap bizonytalan Keresztelője után itt a próféta Jánost látjuk.

A karácsony öröme vetül előre a 100. zsoltárban is, amely az adventi készülődést az előre-

szaladással, elébe szaladással fokozza: *„menjetek eléje vígassággal”* (Zsolt 100,2; Károli-ford.). A készülődés nemcsak a bűnbánat és „takarítás” ideje, hanem az örömé is.[1] Épp ezért olyan lényeges, hogy ezen a vasárnapon megjelenjen az Isten által megélt öröm, mégpedig úgy, hogy az örömhír (az evangélium) hitet ébresszen a szívünkben.

Változás következik be a liturgikus szín tekintetében, hiszen liláról fehérre vált: Krisztus-ünnep következik, megérkezik a megígért megváltó (Hafenscher 2010, 336–337. o.).

Epistolánk Pál apostoltól, a Filippi levél befejező intelmeiből származik (Fil, 4,4–7), amelyből meghatározó igeversek kerülnek elénk a heti ige kapcsán is: *„Örüljetek az Úrban mindenkor! Ismét mondom: örüljetek! Az Úr közel!”* (Fil 4,4–5)

Amit a textusról tudni kell

Kontextus

A perikóparend B sorozatából kerül elénk az igehirdetés alapigéje. Ritkán hangzik a szószékről Pál apostol második korinthusi leveléből ez a szakasz. Úgy gondolom, ebben nagy szerepe van annak az egyértelműen feszült helyzetnek (erkölcsi problémák, álapostolok) is, amelyben benne van az apostol és a gyülekezet, amely a levél tartalmát egészében meghatározza. Következésképp a korinthusiak szemére vetik Pál apostolnak, hogy nem elég jó szónok, azonban leveleiben keményen dorgálja őket.

Exegézis

20. vers: Kiemelendő a görög szövegből az ἐπαγγελία, amely az ἐπαγγέλλομαι kifejezésből származik, és azt jelenti, hogy „megígért isteni ajándék”. Így, hogy valóban előreszaladunk karácsony ünnepének küszöbére, ez az ajándék szinte már kézzelfogható, lényegében már a miénk.

A δόξα eredetileg a δοκέω ’gondolni’, ’vélekedni’, ’látszani’ igéhez kapcsolódik, és a ’vélemény’, ’hírnév’ jelentésből fejlődött a ’dicsőség’, ’isteni ragyogás’ jelentés felé. Leggyakrabban Isten ragyogó, méltóságteljes és üdvözítő jelenlétét, illetve az őt megillető tiszteletet jelenti.[2]

21. vers: A βεβαιόω a βέβαιος melléknévből származik, amelynek jelentése: ’szilárd’, ’biztos’, ’megbízható’. Az Újszövetségben kevésszer fordul elő, de teológiailag fontos szó. Az apostoli igehirdetés megerősítését fedezhetjük fel benne: Isten egyértelműen hangsúlyozza, hogy nem emberi vélemény az evangélium, ezt pedig az ő tanúságával, jeleivel és Szentlelkének ajándékaival igazolja. Nagyon fontos az, amit itt kifejez a szó, miszerint szilárddá, biztosabbá tesz, különösen ígéreteket és hitbeli igazságokat.

A χρίω ige az indoeurópai eredetű görög szócsaládba tartozik, jelentése alapvetően ’kenni’, ’bedörzsölni’, és ebből származik a χριστός, vagyis ’felkent’ szó is. Az Újszövetségben a χρίω különösen fontos, mert Jézus küldetését a kifejezés által tudjuk minél jobban megérteni. A „Krisztus” cím a görög χριστός szóból ered, amelynek jelentése: felkent; ez a héber messiás görög megfelelője. Amikor az Újszövetség arról beszél, hogy Isten felkente Jézust, nem pusztán az olajjal való megkenésre utal, hanem arra, hogy az Atya a Szentlélekben nyilvánította ki és erősítette meg Jézus messiási küldetését. Itt fontos megjegyezni, hogy ha valakit Isten különleges szolgálatra kiválaszt és megerősít, őt lényegében felkeni.

22. vers: A σφραγίζω a σφραγίς (’pecsét’, ’pecsétgyűrű’, ’pecsétlenyomat’) főnévből képzett ige, amelynek az alapjelentése: ’pecséttel ellátni’. Az Újszövetségben egyszerre hordoz jogi, gyakorlati és lelki jelentést.

Az ἀρραβών az Újszövetségben csak Pálhoz kapcsolódó helyeken fordul elő: (2Kor 1,22; 2Kor 5,5; Ef 1,14). Mindhárom helyen a Szentlélekre vonatkozik: Isten a Szentlelket adja a hívőknek mint jövendő örökségük zálogát.

23–24. vers: A φείδομαι alapjelentése a visszafogás, kímélés és megóvás gondolatához kapcsolódik. Valakit vagy valamit megóvni attól, hogy teljes

[1] https://egyhazzene.reformatus.hu/enekek/v/enekrend-i-advent-karacsony/.

[2] https://szentiras.eu/GNT/2Kor1?compare=RUF.

szigorral, büntetéssel, kárral vagy teherrel sújtsák. Több teológiailag jelentős helyen fordul elő. A Róm 8,32-ben az áll, hogy Isten „saját Fiát sem kímélte".

A κυριεύω a κύριος ('úr', 'gazda') főnévből származik, és alapjelentése: 'úrként viselkedik', 'uralmat gyakorol', 'valaki vagy valami fölött hatalmat gyakorol', 'irányít, meghatározó befolyással bír'. A bűnről, a halálról vagy a törvényről is mondható, hogy „uralkodik" az emberen. Az Újszövetségben a κυριεύω fontos teológiai szó, mert nemcsak emberi hatalomgyakorlást, hanem lelki-szellemi uralmat is kifejez.

A ἵστημι az 'állni', 'állítani', 'odaállít' jelentésköréhez tartozik. Nagyon gyakori újszövetségi ige, és különösen fontos, hogy alakjai jelentésben eltérhetnek egymástól: az aktív alakok sokszor tárgyasak ('állít', 'odahelyez'), míg a befejezett alakok gyakran állapotot fejeznek ki ('áll', 'ott áll'). Lelki értelemben a szó a keresztény kitartást és szilárdságot is kifejezheti: a hívőnek „meg kell állnia" a hitben, a kísértések között és Isten ítélőszéke előtt.

A perikópa megértése

Amikor Isten „dicsőségéről" van szó, nem pusztán hírnévről beszélünk, hanem Isten szentségének, hatalmának és jóságának megnyilvánulásáról. Ezért olyan lényeges, hogy amikor ő igent mond ránk, és büntetés helyett kegyelmével biztosít minket, akkor erre mi „ámen" mondjunk.

A pecsét az ókori világban lezárást, hitelesítést, tulajdonjogot és védelmet jelentett; ez is lényeges lehet ennek a szakasznak a megértését illetőleg. Különösen jelentős a Szentlélekkel való „megpecsételés" képe: az Efezusiakhoz írt levélben írja Pál a „Szentlélek pecsétjéről", hogy Jézus Krisztusban kapjuk meg azt (vö. Ef 1,13), illetve itt: *„Ne szomorítsátok meg Isten Szentlelkét, aki az ő pecsétje rajtatok a megváltás napjára."* (Ef 4,30) Lényegében olyan biztosíték ez, amelyet valaki előre átad, és amely garantálja, hogy a teljes ígéret később meg fog valósulni. A szó sémi eredetű kölcsönszó a görögben, rokon a héber עֵרָבוֹן ('ērābōn) szóval, amely 'biztosítékot', 'zálogot' vagy 'foglalót' jelent. A Szentlélek ajándéka nem puszta külső jel, hanem Isten bennünk működő kegyelmének valóságos kezdete. A hívő reményének ez biztos alapot jelent. Megtehetné ugyanis az Isten, hogy nagy szigorral lépjen fel az emberrel szemben, mégis megkíméli őt. Pál apostol szerint Krisztus feltámadása után *„a halál többé nem uralkodik rajta"* (Róm 6,9), és a megkeresztelt emberre is vonatkozik, hogy *„a bűn nem fog uralkodni rajtatok"* (Róm 6,14).

Igehirdetési vázlat

„Igen" és „ámen"

Isten igent mondott az emberiségre. Pál azt tekinti nagy feladatának, hogy az emberek is „ámen", ezzel igent válaszoljanak az Istenre. Isten áldása, a bűn rontása a legnagyobb ígéretek az emberiség számára. *Jézus Krisztus a biztosíték* (Cserháti 2009, 78–80. o.) arra, hogy bár még nem teljesült be minden, Isten Fia eljött, és azok az ígéretek is beteljesülnek, amelyeket eddig még nem tudtunk megtapasztalni. Ez pedig arra vonatkozik, hogy Isten és ember között kiengesztelő, békés kapcsolat jön létre.

Hűséges szolgálat

A szolgálatra a korinthusi gyülekezet tagjait is Isten teszi alkalmassá azzal, hogy „felkeni" őket. Mindezeket azért mondja el Pál, hogy minél inkább rendíthetetlenné tegye munkatársait a szolgálatban. Ettől persze az Úristennek a fáradozása nemcsak kifejezetten ezeket a munkatársakat érintheti, hanem a gyülekezet többi tagjának körében is érvényesülhet. Isten „lepecsételi" magának ezeket az embereket. Az apostoli szolgálatot a Léleknek ez az ajándéka teszi lehetővé. Hiszen ezek a küldöttek a Lélek által ismerhetik fel, hogy Isten minden ígérete Jézus Krisztusban lett „igenné", és az is a Lélek munkája, hogy az emberek szívében a válasz erre az „ámen" legyen. A Léleknek már a puszta jelenléte is állhatatosságra ösztönöz. Pál és munkatársai a lélek foglalóját kapták.

„Jobb nektek most nélkülem"

Az apostol azért nem ment Korinthusba minden ígérete ellenére, mert kímélni szerette volna a gyülekezetet. Előző látogatása alkalmával feszültség volt az apostol és a korinthusiak között. Az apostolt túl kemény hangot üt meg leveleiben, mondja róla a közösség, a jelenléte azonban „erőtlen és szánalmas" (2Kor 10,10).

Nem akarnak uralkodni a hitükön, ez pedig „folyamatos" céljuk (az igealak imperfektuma erre enged következtetni). Egyedül az Isten teremthet valakiben hitet, ott és akkor, amikor neki tetszik. „*Mit akartok? Bottal menjek hozzátok, vagy szeretettel és szelíd lélekkel?* (1Kor 4,21) Pál nemcsak a lehetőségeivel, hanem a korlátaival is tisztában van, amit az apostoli szolgálat rejt magában. Az, hogy Isten belevonja őt és a munkatársait az ő szabadító munkájába, az apostoli küldetés legfőbb méltósága (Cserháti 2009, 84–85. o.). A hit és öröm együtt jár, hiszen az örömhírre (az evangéliumra) adott válasz a hit. Lényegében helyt kell állnia a hívő embernek, ami nem egyszerűen „akaraterő", hanem Isten kegyelmével való együttműködés: Krisztus erősíti meg a keresztény embert a hitben, ugyanakkor az ember szabadon dönthet, és rajta múlik az Úristen felé tanúsított hűsége.

Krisztus érkezésének öröme

Advent negyedik vasárnapján sokszor már szinte érezzük, hogy megérkeztünk abba az örömbe, amelyet Isten megelőlegező kegyelme a Messiás érkezésében nekünk kínál. Csak remélhetjük, hogy valóban mi is olyan munkatársaivá válhatunk az Úristennek, akik azt az örömöt viszik az emberek közé, amely szilárd hitet ébreszt, és valódi jó cselekedetekre indítja a szíveket. Jézus Krisztusban nemcsak puszta ígéret kaptunk, hanem biztosítékunk van arra, hogy reménységgel tekinthetünk a jövőnkbe. Nemcsak földi keretek között, hanem az élet további, örök folytatásában is bizakodással tekinthetünk előre.

További javaslatok az istentiszteletehez

Ének

EÉ 137 („Jer, tárjunk ajtót még ma mind")
EÉ 149 („Ó, jöjj, ó, jöjj, Üdvözítő")

Imádság

Uram, szentségem és cselekedetim mellett veszve vagyok, azért csupán ócska ruha kívánok lenni az én Uram Jézusom lábainál, mert az én életem következtében nem volnék egyébre méltó, mint hogy a kárhozatba taszittassam. De én az ő szentsége után vágyom, hogy ő szenteljen meg engemet más, jobb örök szentséggel, így vigasztalhatom magamat az örök élettel 's remélhetem azt. (Luther 1896)

Illusztráció

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Csodákra emlékezni jó*

Határkőnél hittel megállni,
határköveknél visszanézni,
hálás szívvel múltat idézni:
csodákra emlékezni jó!

Meglátni, hogy minden utunkat
hű és hatalmas Kéz vezette,
javunkra szolgált minden tette:
csodákra emlékezni jó!

Látni, hogy át viharon, vészen
hű Mesterünk hogyan segített,
éjekre fényt hogyan derített:
csodákra emlékezni jó!

Határköveknél hálát adni
és hallelujás köszönetben
méregetni, mi mérhetetlen:
csodákra emlékezni jó!

Messzi évekre visszanézni
és számba venni ezer áldást,
erőt, kegyelmet, megbocsátást:
csodákra emlékezni jó!

Hallelujás hálaadással
leborulni egy határkőre,
s elindulni hittel előre,
amerre hív az égi szó.

Felhasznált irodalom

Cserháti Sándor 2009. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt második levele.* Luther Kiadó, Budapest.

Hafenscher Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó, Budapest.

Luther, Martin 1896. *Házi kincstár. Dr. Luther Márton vasárnapi és ünnepi egyházi beszédei.* Ford. Zábrák Dénes. Braunschweig–Pozsony. Web: https://garainyh.hu/luther/79-93.php.

PFEIFER-DÖMŐK KRISZTINA

Szenteste

Mt 8,19–20

„Kövess engem!" – Mit jelent Jézust követni?

Az ünnep jellege

A szenteste, december 24-e karácsony ünnepének előestéje. Hagyományosan a családok ezen az estén összegyűlnek, feldíszítik a karácsonyfát, közösen vacsoráznak, énekelnek, és megajándékozzák egymást. Hangulatát a meghittség, a szeretet, a békesség és az együtt töltött idő jellemzi. A keresztény hagyomány szerint karácsonykor Jézus Krisztus születésére emlékeznek. Szenteste az Ige megtestesülése, Isten Fiának emberré létele. Karácsony Jézus szent születésének az ünnepe, amelyben az adventi ígéret válik valóra. A karácsony ünneplése a 4. században vált általánossá a kereszténységben, és később Európa-szerte elterjedt. A szenteste számos szokása azonban nem kizárólag vallási eredetű. A karácsonyfa állítása például a német nyelvterületekről terjedt el, és a 19. században vált népszerűvé Magyarországon is. Az ajándékozás, a gyertyagyújtás és a közös étkezés szintén fontos részei lettek az ünnepnek. Napjainkban a szenteste vallási és családi hagyományokat egyaránt őriz.

Exegetikai és kortörténeti megértés

Mt 8,19–20 Jézus követésének radikalizmusát mutatja be. A szakaszban egy írástudó odalép Jézushoz, és kijelenti: *„Mester, követlek téged, bárhová mégy."* Jézus válasza azonban nem ígéretet vagy kényelmes életet kínál, hanem a tanítványság árát hangsúlyozza: *„A rókáknak barlangjuk van, és az égi madaraknak fészkük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania."* A követés tehát lemondással, bizonytalansággal és a megszokott biztonság feladásával is járhat.

Kortörténeti szempontból fontos, hogy Jézus korában a tanítványok általában egy mesterhez csatlakoztak, és annak tanítását, életformáját követték. A vándorló tanító életmódja bizonytalan lehetett, ezért Jézus szavai azt fejezik ki, hogy aki őt követi, annak készen kell állnia a kényelmes és kiszámítható élet feladására is. A róka és a madarak említése képszerű ellentétet teremt: még az állatoknak is van biztos helyük, Jézusnak azonban nincs állandó otthona.

Az „Emberfia" kifejezés Jézus önmagára vonatkozó megnevezése. A Bibliában különösen Dániel könyvének 7. fejezetével áll kapcsolatban,

ahol az „emberfiához hasonló" alak különleges, Istentől kapott hatalommal jelenik meg. Máté evangéliumában Jézus személyére és küldetésére utal. A vers így nem pusztán Jézus szegénységéről szól, hanem arról is, hogy küldetése és követése teljes elköteleződést kíván.

A szakasz fő üzenete, hogy Jézus követése nem elsősorban kényelmet és földi biztonságot jelent, hanem Isten akaratának első helyre helyezését. A tanítványt arra hívja, hogy tudatosan vállalja a követéssel járó áldozatokat és bizonytalanságokat.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések

A Mt 8,19–20 perikópa központi teológiai témája a Jézus követésére való elhívás. Az írástudó lelkes kijelentése – *„Mester, követlek téged, bárhová mégy"* – elsőre teljes elköteleződésnek tűnik. Jézus válasza azonban arra világít rá, hogy a tanítványság nem csupán lelkesedést, hanem áldozatvállalást és önátadást is jelent. Jézusnak nincs biztos földi otthona: *„…az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania."* Ez a mondat Jézus földi küldetésének sajátosságára is utal: ő teljesen Isten országának szolgálatára szenteli életét. A perikópa szorosan kapcsolódik az Isten országának meghirdetéséhez. Jézus követése azt jelenti, hogy az ember életének középpontjába Isten kerül, és ezért akár a megszokott biztonságról is le kell mondania. A szakasz nem feltétlenül a fizikai otthontalanság követelményét fogalmazza meg minden keresztény számára, hanem a belső szabadságra és teljes elköteleződésre hívja fel a figyelmet.

Teológiai szempontból fontos az Emberfia megnevezés is. Ez egyszerre kapcsolódik Jézus földi, szenvedésekkel teli küldetéséhez és a végső, dicsőséges eljövetelének reménységéhez. A tanítvány tehát nem pusztán egy földi tanítóhoz csatlakozik, hanem ahhoz a Krisztushoz, akinek útja a szolgálaton, szenvedésen és végül a megdicsőülésen keresztül vezet.

A perikópa üzenete így foglalható össze: Jézus követése teljes életre szóló döntés, amelyben az ember Isten országát és Krisztushoz való hűségét a saját kényelménél és biztonságánál is fontosabbnak tekinti.

Igehirdetési vázlat

Mindannyian szeretnénk biztonságban élni. Fontos számunkra az otthon, a család, a megszokott környezet, a biztos megélhetés és az, hogy tudjuk, mi vár ránk. A bizonytalanságot általában nehezen viseljük. Éppen ezért különösen figyelemre méltó, amit Jézus mond annak az írástudónak, aki kijelenti: *„Mester, követlek téged, bárhová mégy."*

Az írástudó szavai lelkesek és határozottak. Úgy tűnik, készen áll arra, hogy Jézus tanítványa legyen. Jézus azonban nem azt válaszolja: „Nagyszerű, gyere velem, és minden rendben lesz." Ehelyett felhívja a figyelmét arra, hogy a követésnek ára van. Jézus őszintén beszél arról, milyen útra készül az, aki őt követi.

A követés vágya – „Mester, követlek téged"

Az írástudó megszólítása fontos: „Mester". Elismeri Jézus tekintélyét, és követni szeretné őt. A kijelentése mögött valószínűleg őszinte lelkesedés van. Mi is könnyen mondjuk: „Szeretném követni Jézust." Szeretnénk megtapasztalni Isten szeretetét, békességét és vezetését. Könnyű Jézust akkor követni, amikor minden jól alakul. A valódi kérdés azonban az, hogy akkor is követjük-e, amikor nehézségek, csalódások vagy bizonytalanságok érnek bennünket. A tanítványság nem csupán érzelmi döntés. Nem azt jelenti, hogy időnként gondolunk Jézusra, hanem azt, hogy életünk irányát hozzá igazítjuk. (Kérdés önmagunkhoz: valóban Jézust akarom követni, vagy csak azt az életet szeretném, amelyről azt gondolom, hogy Jézus mellett könnyebb lesz?)

Jézus nem ígér kényelmes életet

Jézus válasza meghökkentő: *„A rókáknak barlangjuk van, és az égi madaraknak fészkük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania."* Jézus nem titkolja el a követés nehézségeit. Nem egy kényelmes, prob-

lémamentes életet kínál. Saját életével mutat példát arra, hogy Isten országának szolgálata sokszor áldozatot és lemondást kíván. A rókáknak van barlangjuk, a madaraknak van fészkük, Jézusnak azonban nincs biztos földi otthona. Ez erőteljes kép. Azt mutatja, hogy Jézus teljesen Isten küldetésére bízza magát. Ez számunkra is fontos üzenet. A kereszténység nem biztosíték arra, hogy életünkben nem lesznek nehézségek. Jézus követése nem jelenti azt, hogy minden problémánk megszűnik. Azt jelenti, hogy a nehézségek között sem vagyunk egyedül.

A tanítványság ára – Mit kell feladnunk?

Jézus szavai arra is rámutatnak, hogy a követéshez sokszor el kell engednünk valamit. Lehet ez a saját elképzelésünk arról, hogyan kellene történnie a dolgoknak. Lehet a kényelmünk, az önzésünk, a büszkeségünk vagy az a vágyunk, hogy mindig mi irányítsunk.

Nem feltétlenül arról van szó, hogy mindenkinek el kell hagynia otthonát vagy vagyonát. A lényeg sokkal inkább az, hogy mi áll az első helyen az életünkben. Ha Jézus követése csak addig fontos, amíg nem kerül semmibe, akkor még nem értettük meg igazán a tanítványság lényegét. A kérdés tehát:

- Mi az, amihez túlságosan ragaszkodom?
- Mi az, amit nehezen tudnék Isten kezébe tenni?
- Kész vagyok-e Jézus akaratát a saját akaratom elé helyezni?

Az Emberfia útja

Jézus önmagát Emberfiának nevezi. Ez a megnevezés arra is emlékeztet, hogy Jézus útja nem a földi dicsőségről szólt. Ő azért jött, hogy szolgáljon, hirdesse Isten országát, és végül önmagát adja az emberekért. Jézus tehát nem olyan útra hív, amelyet ő maga nem járt végig. Nem kívánja követőitől azt, amit ő maga ne vállalt volna. Az ő útja a szolgálat, a szeretet, az önátadás és végül a kereszt útja volt. Ez ad különleges jelentőséget a tanítványságnak: nem egyedül kell járnunk az úton. Aki Jézust követi, azt követi, aki maga is végigjárta ezt az utat.

Jézus „követése" a mindennapokban

Mit jelent mindez ma? Jézust követni nemcsak a templomban vagy az istentiszteleten lehet. A tanítványság a hétköznapokban válik láthatóvá. Jézust „követjük":

- amikor őszinték vagyunk akkor is, ha könnyebb lenne hazudni;
- amikor megbocsátunk annak, aki megbántott;
- amikor segítünk annak, aki rászorul;
- amikor nem csak magunkra gondolunk;
- amikor Isten akaratát keressük döntéseinkben;
- amikor nehéz helyzetben sem adjuk fel a hitünket.

A Krisztus-követés nem egyetlen nagy döntésből áll, hanem sok apró, mindennapi döntésből. Mindennap feltehetjük magunknak a kérdést: „Ha valóban Jézus követője vagyok, hogyan kell most döntenem?"

A követés nem veszteség, hanem új élet

Első hallásra Jézus szavai inkább lemondásról szólnak. A tanítványság azonban nem pusztán arról szól, hogy mit veszítünk el, hanem arról is, hogy mit kapunk. Aki Krisztust követi, annak új iránya és reménysége lesz. Nem azt jelenti, hogy minden könnyűvé válik, hanem azt, hogy életünknek van biztos alapja. A világ sokféle biztonságot kínál: pénzt, sikert, elismerést, kapcsolatokat, vagyont. Ezek azonban változékonyak. Jézus olyan biztonságot kínál, amely nem a körülményeinkből, hanem az Istennel való kapcsolatból fakad.

Az írástudó azt mondja: *„Mester, követlek téged, bárhová mégy."* Ez nagyon szép mondat. De Jézus válasza arra emlékeztet, hogy ezt a mondatot komolyan kell venni. Jézust követni nem azt jelenti, hogy mindig tudjuk, mi fog történni. Nem azt jelenti, hogy soha nem lesznek nehézségeink. És nem azt jelenti, hogy mindent megértünk előre. Azt jelenti, hogy akkor is rábízzuk magunkat, amikor nem látjuk az egész utat.

Jézus nem kényelmes életet ígér, hanem önmagát. És ez a legfontosabb. A keresztény ember reménysége nem abban van, hogy mindig könnyű lesz az út, hanem abban, hogy Krisztus vele van az úton. Ezért ma nemcsak azt érdemes megkérdeznünk: „Szeretném-e követni Jézust?", hanem azt is: „Kész vagyok-e akkor is követni őt, amikor az út nem olyan, amilyennek elképzeltem?" Jézus hívása ma is érvényes: „Kövess engem!" A kérdés már nem az, hogy ő elindul-e előttünk. A kérdés az, hogy mi készek vagyunk-e elindulni utána.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek
EÉ 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 150, 154

Evangélium
Zsid 1,1–6

Imádság (prédikáció után)
Urunk, Jézus Krisztus! Köszönjük, hogy eljöttél közénk, és karácsony örömhírével reménységet adsz nekünk. Köszönjük, hogy ma is hívsz: „Kövess engem!" Adj nekünk erős hitet, hogy akkor is bízzunk benned, amikor nehéz az út. Áldd meg családjainkat, szeretteinket és gyülekezetünket! Légy közel azokhoz, akik magányosak, betegek vagy szomorúak. Add, hogy szeretetedet ne csak ezen az estén, hanem a mindennapokban is tovább tudjuk adni. Maradj velünk, Urunk, és vezess bennünket! Ámen.

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Egy kisfiú karácsony este megkérdezte az édesapját:

– Apa, miért gyújtunk meg ennyi gyertyát?

Az édesapja azt válaszolta:

– Azért, mert karácsonykor arra emlékezünk, hogy Jézus a világ világosságaként jött közénk.

A kisfiú elgondolkodott, majd fogott egy gyertyát, és átvitte a szomszéd idős nénihez, aki egyedül töltötte az ünnepet.

– Néni, hoztam magának egy kis fényt – mondta.

Az asszony meghatódva nézett rá, és így felelt:

– Köszönöm, kisfiam. Most már nem érzem olyan sötétnek ezt az estét.

A kisfiú hazafelé menet megértette, hogy a gyertya lángja nem lett kisebb attól, hogy továbbadta. Sőt egy másik otthonban is világosság lett.

Így van ez Krisztus szeretetével is. Amikor továbbadjuk a szeretetet, a figyelmet, a segítséget és a reménységet, attól nekünk nem lesz kevesebb. Karácsony arra emlékeztet bennünket, hogy Jézus világossága bennünk is tovább ragyoghat. „Kövess engem!" – mondja Jézus. És aki őt követi, az maga is fényt vihet oda, ahol sötétség van.

VERS

Juhász Gyula: *Karácsony felé*

Szép Tündérország támad föl szívemben
Ilyenkor decemberben.
A szeretetnek csillagára nézek,
Megszáll egy titkos, gyönyörű igézet,
Ilyenkor decemberben.

…Bizalmas szívvel járom a világot,
S amit az élet vágott,
Beheggesztem a sebet a szívemben,
És hiszek újra égi szeretetben,
Ilyenkor decemberben.

…És valahol csak kétkedő beszédet
Hallok, szomorún nézek,
A kis Jézuska itt van a közelben,
Legyünk hát jobbak, s higgyünk rendületlen,
S ne csak így decemberben.

Felhasznált irodalom

Aebi, Ernst 1990. *Rövid bevezetés a Bibliába.* Primo Evangéliumi Kiadó, Budapest.

A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár. 3. köt. Szerk. Bartha Tibor. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

Harrington, Daniel J. SJ 1993. *Evangélium Szent Máté szerint.* Korda Könyvkiadó – Bencés Kiadó, Szeged. (Szegedi kommentár – Újszövetség 1.)

Jánossy Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Macdonald, William 1999. *Újszövetségi kommentár.* 1. köt. *Máté–Róma.* Evangéliumi Kiadó és Iratmisszió, Budapest.

Máté evangéliuma. Bibliatanulmányok (https://bibliatanulmanyok.hu/2016-2/d/d20160421).

Spinetoli, Ortensio da, 1998. *Máté. Az egyház evangéliuma.* Agapé, Szeged.

Walwoord, John F. – Zuck, Roy B. (szerk.) 1997. *Máté–János.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 6.)

VERES JÓZSEF

Karácsony ünnepe

▶▶ Jn 1,1–13

Apró láng, amely örök életet gyújt

A vasárnap jellege és amit a textusról tudni kell

János evangéliumának prológusa (Jn 1,1–14) nem hideg teológiai tétel, hanem a magára maradt, fázó emberiségnek küldött isteni szeretetvallomás. A kor embere a logosz fogalmában a világot átjáró és összetartó, tiszta isteni bölcsességet kereste. János azonban radikális fordulatot hajt végre: ezt a kozmikus rendet azonosítja azzal a személlyel, aki irgalomból térbe és időbe lépett. Ez a szakasz a biztonságunkat alapozza meg. Azt üzeni, hogy aki a jászolban fekszik, és aki a kereszten értünk vérzik, ugyanaz, aki a csillagokat alkotta. A Teremtő jön el a teremtményhez; nem egy angyalt küld, hanem maga a forrás siet a szomjazó ember után, mert a mindenséget alkotó szeretet nem bírta tovább a távolságot.

A szöveg belső drámáját a fény és a fojtogató sötétség (σκοτία) egzisztenciális küzdelme adja. Ezen a sötét háttéren ragyog fel a betlehemi fény, amely a görög καταλαμβάνω ige bizonysága szerint a sötétség számára legyőzhetetlen. Ebből fakad a textus legmegrendítőbb mondata: „*A tulajdonába jött, de az övéi nem fogadták be.*" (SZIT) A karácsonyi elutasítás drámája a rideg ünnepi rohanásban és a magányos szentestéken ma is ismétlődik. Isten azonban nem mond le rólunk.

Evangélikus hagyományunkban ez a nap a tiszta inkarnáció öröme: a *finitum capax infiniti* (a véges befogadhatja a végtelent) ünnepe. Az Ige testté lett (σὰρξ ἐγένετο). A σάρξ az emberi létezés legesendőbb, legsérülékenyebb valóságát jelöli. Isten nem veti meg a törékenységünket: gyertyalángnyi gyermekként érkezik, hogy a karácsonyi oltár előtt és a szív csendjében kézzelfogható valósággá váljon. A befogadás így nem emberi teljesítménykényszer, hanem az újjászületés ajándéka. Karácsony igazi csodája nem a jászolban, hanem a megérintett, megnyitott emberi szívben történik meg.

A perikópa megértése

Ez a szakasz a jánosi prológusnak azokba a csendes mélységeibe vezet be, amelyek a szívhez szóló üzenet teológiai tartóoszlopai. Olyan fundamentumok ezek, amelyekből erőt lehet meríteni, hogy

a karácsonyi szószékről ne hideg elméleteket, hanem a Betlehemben gyúlt gyertyaláng éltető melegét és fényét kínáljuk a fázó emberi szíveknek.

Új teremtés: A „Kezdetben" felütés az 1Móz 1-re válaszol. Karácsonykor ugyanaz a teremtő szó, amely egykor fénnyel árasztotta el a semmit, most a megsebzett emberi szívben gyújt új, olthatatlan világosságot.

A mutatóujj szolgálata: Keresztelő János alakja a lelkészi identitás tükre. Nem mi vagyunk a világosság, csupán a kéz, amely óvja és hordozza a gyertyalángot, s a sötétségben a felkelő napra, Krisztusra mutat.

Isten a törékenységben: Luther teológiájának legszebb paradoxona (Deus revelatus) ragyog fel itt. A fenséges Isten a gyertyalángnyi gyermek törékenységében, félelmeink közé költözve lesz testvérünkké.

A hazatalálás kegyelme: Isten gyermekévé válni (sola gratia) a megigazulás legmelegebb, lelkigondozói valósága. Ez az identitás elűzi a lélek mélyén fészkelő magányt és hontalanságot: az atyai ház ablakában immár nekünk világít a hazaváró gyertyaláng melege.

Igehirdetési vázlat

Bevezetés: A csend, amelyre vártunk

1. A pillanat törékenysége: karácsony napján, szenteste csendes fészkelődése, a vacsorák moraja és a csomagolópapírok zizegése után hirtelen beáll egy mély csend. Ebben a csendben ott ül a mai ember a maga fáradtságával, megválaszolatlan kérdéseivel, a magányával és a hétköznapok szürkeségétől való félelmével. Ülünk a sötétedő szobában, és szinte halljuk a saját szívverésünket.

2. A jánosi válasz: János evangéliuma nem a betlehemi istálló romantikájával, az angyalok szárnycsapásaival nyit, hanem a mindenség kapuját tárja ki. Azt mondja: a te csendedbe, a te várakozásodba az az Ige akar belépni, aki kezdettől fogva az élet és a világosság forrása. Isten nem egy újabb ünnepi programot kínál, hanem önmagát. A kozmikus Ige úgy érkezik meg ebbe a csendbe, mint egy szelíden meggyújtott, tiszta gyertyaláng, amelynek fénye azonnal otthonossá teszi a fázó szobát.

Új teremtés a sötétség felett (Jn 1,1–5)

1. A sötétség valósága: A sötétség (σκοτία) a Bibliában és a mindennapjainkban sem csupán fizikai jelenség vagy a fény hiánya. A sötétség egzisztenciális valóság: az elmagányosodás, a bűn terhe, a fel nem dolgozott gyász, a kapcsolatok kihűlése és a céltalanság fojtogató tere. Olyan, mint amikor az ember egy idegen, koromsötét szobában tapogatózik, és nem találja a kijáratot. A sötétség el akarja hitetni velünk, hogy egyedül vagyunk, és a ridegség az egyetlen valóság.

2. Isten szava a semmibe: Amikor a textus azt mondja: „Kezdetben", ugyanazt a teremtő Istent állítja elénk, aki az őskáoszból fénnyel hívta elő az életet. Karácsony a te életedben is az új teremtés hajnala. Nem neked kell fényt gyújtanod a szívedben, nem neked kell a saját erődből kiküzdened a reményt vagy a szeretetet. Nem emberi teljesítményről van szó. A fény kívülről érkezik, tiszta ajándékként. Mint amikor a sötétség mélyén valaki gyufát gyújt: a parányi gyertyaláng szelíden, de ellentmondást nem tűrően belekiált a belső sötétségedbe: „Legyen világosság!" Ez a fény a sötétségben fénylik, és a sötétség nem fogadhatta be, nem tudta kioltani azt (καταλαμβάνω).

A törékeny láng és a tanúságtétel szent mozdulata (Jn 1,6–9)

1. Isten a gyöngédségben: Karácsony legmélyebb lutheri paradoxona (Deus revelatus), hogy a mindenséget alkotó, fenséges Isten nem pusztító villámcsapásként, hanem egy újszülött gyermek törékenységében jelenti ki magát. Úgy jön el, mint a gyertya sérülékeny lángja: egyetlen fuvallat kioltható, mégis benne van a mindenség melege. Isten annyira közel jön, hogy a mi korlátaink, testünk és félelmeink közé költözik be. Nem a távolból sajnál minket, hanem testvérünkké lesz a gyengeségben.

2. A mutatóujj szolgálata: Keresztelő János alakja ebben a drámában a lelkipásztori és a hívő identitás legmélyebb tükre. János tudta: „Nem ő volt a világosság, de tanúságot kellett tennie a világosságról." Nem mi vagyunk a megváltók, nem a mi szavunk gyógyít meg életeket, és nem a mi feladatunk megváltoztatni a világ folyását. Hivatásunk csupán az a halk és alázatos mozdulat, amellyel a két kezünkkel óvjuk ezt a törékeny gyertyalángot, és a világ sötétségében Krisztusra irányítjuk a csüggedt tekinteteket.

A befogadás drámája és a hazatalálás öröme (Jn 1,10–14)

1. Az elutasítás feszültsége: A textus legmegrendítőbb mondata így hangzik: „*A tulajdonába jött, de az övéi nem fogadták be.*" Ez a karácsonyi elutasítás drámája. Isten ott áll az ablakunk alatt, kezében a világító gyertyával, de mi rázárjuk az ajtót, mert félünk, hogy a fény leleplezi a rendezetlen életünket, vagy egyszerűen túlságosan lefoglal minket az ünnepi rohanás és a saját magunk által kreált hamis fények.

2. A hazaváró fény: Isten azonban nem mond le rólunk, a jászoltól a keresztig hűséges marad. Aki mégis kinyitja a szívét, annak megadja azt a csodát, hogy Isten gyermekévé váljon (sola gratia). Ez a megigazulás legmelegebb valósága. Ez az identitás elűzi a lélek mélyén fészkelő magányt és hontalanságot. Nem vagyunk elhagyatott árvák ebben a hideg világban. Karácsony igazi csodája nem a jászolban, hanem a megnyitott emberi szívben történik meg: az atyai ház ablakában immár nekünk világít, minket hív és melenget a hazaváró gyertyaláng olthatatlan melege.

További javaslatok az istentiszteletthez

A liturgia élő, meleg fókusza: Az ünnepi rohanásból érkező gyülekezetemet a templomba lépve ne a rideg reflektorok, hanem a karácsonyi oltár előtt elhelyezett gyertyák tiszta, remegő lángja fogadja. Amikor felolvasom a textust, nem csupán a papírt nézem: egyetlen égő gyertyát veszek a kezembe. Ezzel a szelíd, vizuális mozdulattal teszem kézzelfoghatóvá a csodát a testvérek számára: Isten szeretete ilyen törékenyen, gyöngéden, de a sötétséget mégis elűzve érkezett meg hozzánk.

Prédikáció előtti imádságom: Drága Jézusom, fenséges és mégis oly közel jövő Ige! Itt ülök előtted a karácsonyi csendben, a magam fáradtságával, sebzettségével és a holnapoktól való félelmével. Köszönöm, hogy a te végtelen szereteted áthidalta a mérhetetlen messzeséget, és elhozta a szívembe az isteni jelenlét tiszta melegét. Kérlek, hajolj most le fázó lelkemhez, és öleld át a gyülekezetem zaklatott szívét is. Amikor megszólal a te szavad, olvaszd fel a bennem lévő fojtogató hideget, és gyújtsd meg a szívemben a bizalom és a remény parányi, elolthatatlan gyertyalángját. Ámen.

Oltár előtti ima: Mennyei Atyám, szerető Istenem! Hálás szívvel köszönöm neked az emberré létel szent és csendes titkát, azt, hogy szeretettel magadhoz ölelted az én törékeny, földi valóságomat. Köszönöm, hogy a karácsonyi oltár szentségében, a megterített asztalnál a kenyérben és a borban most egészen közel jössz hozzám, és átöleled a gyengeségemet. Engedd, hogy a veled való közösségben átmelegedjen a lényem. Amikor innen hazamegyek, és kikísérem a testvéreket a hétköznapokba, hadd hordozzam magamban ezt a Betlehemben gyúlt, hazaváró gyertyalángot, hogy a te békességed világítson a szememben. Ámen.

Lekciók

Mik 5,1–4a: A prófétai jövendölés, amely a legkisebből, Betlehemből hozza elő a Szabadítót. Csodálatosan rímel a prédikációi vázlat második pontjára: Isten a kicsinységben és a törékenységben mutatja meg az ő fenségét.

Tit 2,11–14: „*Mert megjelent az Isten üdvözítő kegyelme minden embernek…*" Ez a szakasz a jánosi világosság egyetemes felragyogásának etikai és lelkigondozói visszhangja: a kegyelem nemcsak átölel, hanem megújítja a mindennapjainkat is.

Énekek

EÉ 168 (a mennyei és földi öröm egybecsengése); 164 (a rejtőzködő Isten gyermekként való megpillantása); 170 (a jánosi teológia énekelt változata: az Ige testté lett).

Illusztrációk

A hazaváró fény (lelkigondozói kép): Gondoljunk arra, amikor gyermekként egy idegen, sötét szobában ébredtünk fel. A sötétségben minden tárgy félelmetesnek, fenyegetőnek tűnt. A szorongást nem az szüntette meg, hogy valaki felkapcsolt egy vakító, rideg reflektort, hanem az, amikor édesanyánk vagy édesapánk egyetlen szál gyertyával a kezében belépett az ajtón. A gyertya sárgás, meleg fénye nem oszlatott el minden árnyékot, de láthatóvá tette a szerető arcot.

Vagy gondoljunk arra, amikor a téli sötétségben, egy fárasztó és lélekben is fázós nap után hazafelé tartunk a kietlen utcákon. A magány és a szorongás hidege mindaddig velünk marad, amíg meg nem látjuk a házunk ablakában reszkető, puha gyertyalángot. Ez a szelíd fény azt üzeni: várnak ránk, nem vagyunk egyedül. Karácsonykor Isten pontosan így lép be az életünkbe. Nem magyarázatot ad a nehézségeinkre, hanem jelenlétet: egy otthont adó, meleg lánggal jelzi, hogy van hová hazatérnünk.

Rembrandt és a betlehemi fény: Rembrandt van Rijn karácsonyi festményein – külön kiemelve a *Pásztorok imádását* –a háttér szinte mindig fojtogatóan sötét, barna és fekete. A fény azonban nem az égből csap le villámként, hanem a jászolbölcső mélyéről, a pólyás gyermek testéből árad szét. Olyan, mintha maga a csecsemő lenne egy puha, tiszta gyertyaláng, amely belülről világítja meg a fölé hajló pásztorok és Mária arcát. A művész pontosan értette a jánosi titkot: a világosság nem a külső körülményeket változtatja meg azonnal, hanem a benne bízók arcára vetül rá.

Pilinszky János *A fényességes angyal is* című versének vagy rövidebb karácsonyi prózáinak hangulata mélyen rímel a jánosi prológus lelkiségére. Pilinszky így ír az ünnepről: „A karácsony a szeretetnek s vele a földnek s a földöntúlinak a találkozása." Verseiből meríthető az a kép, hogy a csillag nem a gőgösöknek és a hangosaknak világít, hanem azoknak, akik tudnak csendben várni. A költő emlékeztet minket: Isten érkezése nem zajos diadal, hanem halk, szinte észrevehetetlen jelenlét, amely csak a megtört szívűek számára válik nyilvánvalóvá.

A szívtől szívig érő láng: Gondoljunk a modern kórházak csendes, karácsonyi folyosóira vagy az idősotthonok magányos szobáira. Egy önkéntes vagy lelkigondozó szenteste egyetlen szál égő gyertyával lép be a kórterembe. Ahogy a lángot közelebb viszi a magányos ember éjjeliszekrényén álló mécseshez, a sötétség visszahúzódik. Ha a földi dolgainkat osztjuk szét, abból kevesebb marad nekünk. A gyertyaláng azonban az egyetlen valóság, amely a megosztás által nem fogy el, hanem sokszorozódik. Minél több fázó, elcsendesedett szívnek adjuk tovább Krisztus szeretetét, annál fényesebb és melegebb lesz a mi saját életünk is. Isten gyermekévé válni azt jelenti, hogy magunk is élő, világító gyertyákká válunk ebben a világban.

Felhasznált és ajánlott irodalom

Bultmann, Rudolf 1986. *Das Evangelium des Johannes.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Luther Márton 2017. Karácsonyi prédikációk (1522, 1534). In: uő: *Prédikációk.* Szerk. Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 3.)

Schlatter, Adolf 1993. *Der Evangelist Johannes. Wie er spricht, denkt und glaubt.* Calwer Verlag, Stuttgart.

Schnelle, Udo 2016. *Das Evangelium nach Johannes.* Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 4.)

Pilinszky János 1993. A fényességes angyal is. In: uő: *Pilinszky János összegyűjtött művei. Versek.* Szerk. Jelenits István. Századvég Kiadó, Budapest.

■ PONICSÁN ERZSÉBET

Karácsony 2. napja

Jn 3,35–36

Az ajándék mögött az Ajándékozó

A vasárnap jellege

Karácsony második napja az egyházi évben nem pusztán az ünnep meghosszabbítása, hanem az inkarnáció titkának mélyebb szemlélése. Míg karácsony ünnepe Krisztus születésének örömhírét hirdeti, a második ünnepnap arra irányítja figyelmünket, hogy a betlehemi gyermek valójában kicsoda. Az egyház ősi hagyománya szerint ezen a napon Szent István vértanú emlékezete is kapcsolódik az ünnephez.

János evangéliumának teológiája különösen alkalmas arra, hogy karácsony titkát ne csupán érzelmi, hanem hitbeli mélységében szemléljük. A jászol egyszerre mutatja Isten szeretetét és Fiának isteni tekintélyét. Karácsony második napján a gyülekezet már nemcsak a megszületett gyermekre tekint, hanem arra a Fiúra, akinek az Atya *„kezébe adott mindent”*. Az ünnep így a megtestesülésből az üdvösség felé vezető utat rajzolja meg: Betlehemtől a kereszten át az örök életig.

Amit a textusról tudni kell

Jn 3,35–36 közvetlenül Keresztelő János bizonyságtételének lezárásában helyezkedik el. A háttérben az a kérdés áll, hogy ki Jézus, és milyen viszonyban áll Jánossal. Az evangélista következetesen azt hangsúlyozza, hogy János csak tanú, aki a világosságra mutat, maga azonban nem a világosság (Jn 1,8). Textusunk ennek a bizonyságtételnek a csúcspontja.

„Az Atya szereti a Fiút” kijelentés a Jánosevangélium egyik legmélyebb szentháromságtani állítása. A szeretet itt nem érzelem, hanem az isteni közösség örök valósága. Az Atya és a Fiú egysége megelőzi a teremtést, s ebből a szeretetközösségből fakad az üdvösség története. Karácsony fényében különösen hangsúlyos: Jézus nem csupán Isten küldötte, hanem az öröktől szeretett Fiú.

A *„kezébe adott mindent”* kifejezés királyi és messiási hatalomra utal. Az Ószövetségben Isten a királyoknak, bíráknak vagy választott szolgáinak ad megbízatást. Jézus azonban nem részesedik a hatalomból, hanem annak teljességét kapja. A Fiú az élet, az ítélet és az üdvösség Ura.

A következő vers kettős szerkezetű: aki hisz a Fiúban, annak örök élete van; aki engedetlen a Fiú iránt, nem lát életet. Olyan emberről van szó, aki tudatosan elutasítja az Isten szavának való engedelmességet. A hit tehát nem puszta vélemény vagy vallási meggyőződés, hanem bizalom és odafordulás Krisztushoz.

Az evangélista nem csupán jövőbeli üdvösségről beszél. Aki Krisztusban hisz, már most részesedik az örök élet valóságából. János teológiájában az üdvösség jelen idejű valóság és jövőbeli teljesség egyszerre. Ez a szakasz világosan megmutatja: az üdvösség kizárólag Krisztushoz kötött. Az ember nem saját érdemeivel, vallásosságával vagy erkölcsi teljesítményével jut Istenhez, hanem egyedül a Fiúba vetett hit által. János azonban nem elméleti vitát folytat, hanem élet-halál kérdéséről beszél. Nem két vallási vélemény között kell választani, hanem az élet és az élet elvesztése között.

A perikópa megértése

A fejezet utolsó három versében fellelhetjük a szentháromságtant is, ami röviden, de hatásosan kifejezésre jut. Az Atya az igazmondó, a küldő, minden létező hatalom forrása, akitől örök élet vagy a „meg-

maradó harag" ítélete ered. A Fiú Isten szavának hordozója, közvetítője, akinek Isten saját szavait adja, kezébe hatalmat tesz mindenek fölött, s tőle való viszonyunkon múlik a mi örök életünk. A küldés teljességgel közénk hozza Isten igazságát és életét, mert a Fiú az Isten Lelkét nem mértékkel, nem korlátozottan, hanem teljességgel viseli és továbbadja. A felénk megnyilvánuló Szentháromságról van szó. Isten belső élete nyílik meg a hívő előtt. Ez valóban Isten önközlésének teljessége.

Igehirdetési vázlat

Karácsony második napján még körülvesznek bennünket az ünnep jelei. Az ajándékok ott vannak a fa alatt vagy már kibontva a szobában. Egy ajándék azonban csak akkor válik igazán értékessé, ha felismerjük, kitől kaptuk.

A mai igében Isten arra hív, hogy ne álljunk meg a jászolnál, hanem fedezzük fel a betlehemi gyermek mögött az örök Fiút.

Az Atya szeretetéből érkezett Fiú

„Az Atya szereti a Fiút…" Karácsony gyökere nem az ember szeretete Isten iránt, hanem Isten szeretete az ember iránt. Mielőtt mi kerestük volna őt, ő már szeretett bennünket. Jézus nem véletlenül született a világba. Nem egy próféta a sok közül. Ő az Atya szeretett Fia. Amikor a pásztorok a jászolhoz léptek, nem egyszerű gyermeket láttak, hanem azt, akit az Atya öröktől szeret.

A mai ember gyakran a teljesítmény alapján értékeli önmagát és másokat. Isten azonban azt mutatja meg, hogy az ő országának alapja a szeretetkapcsolat. Az üdvösség története az Atya és a Fiú szeretetközösségéből fakad.

A Fiú kezében van minden

„…kezébe adott mindent." A betlehemi gyermek keze üresnek látszik. Nem tart jogart, nem visel koronát. Mégis az ő kezében van minden. Az életünk, a jövőnk, az üdvösségünk. Karácsony paradoxona éppen ez. A kiszolgáltatott gyermek a világ Ura. Alázatban érkezik, de mennyei hatalommal rendelkezik. Amikor bizonytalanság vesz körül bennünket, jó tudni, hogy nem a véletlen irányítja a történelmet. Az Atya a Fiú kezébe helyezett mindent. Ez vigasztalás a gyászolónak, erő a betegnek és reménység a jövőtől félő embernek.

III. A Fiú ajándéka: örök élet

„Aki hisz a Fiúban, annak örök élete van…" Karácsonykor sok ajándékot kapunk, de mind mulandó. A Fiú ajándéka azonban örök. János nem azt mondja, hogy majd egyszer lesz örök életünk, hanem hogy már most van. A Krisztussal való kapcsolat új életet teremt. Ez nem azt jelenti, hogy eltűnnek a nehézségek. A hívő ember is megbetegszik, sír és meghal. De már egy másik valóság részese. Mint amikor a hajnal első fénye megjelenik a sötét égbolton: a nappal még nem teljes, de már elkezdődött. Az örök élet Krisztusban már most elkezdődik.

A karácsony döntésre hív

„…aki pedig nem engedelmeskedik a Fiúnak, nem lát életet." A karácsony nem csupán megható történet. Válaszra váró isteni megszólítás. Nincs közömbös álláspont. Vagy elfogadjuk a Fiút, vagy kívül maradunk az élet közösségén. Ez az ige azért szól ilyen komolyan, mert Isten nem akarja elveszíteni az embert. Az ünnep végén a kérdés nem az, hogy mit kaptam karácsonyra, hanem az: mit kezdek Krisztussal?

A jászolban fekvő gyermek az Atya szeretett Fia. Kezében van minden. Ő örök életet ad. Karácsony második napján ezért nemcsak az ünnepet folytatjuk, hanem hitvallást teszünk: a betlehemi gyermekben felismerjük a világ Megváltóját, és rábízzuk életünket.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók
Kötelező: Tit 3,4–7; fakultatív: Ézs 11,1–9

Énekek
EÉ 159, 161, 163, 171

Illusztrációk

VERS

Weöres Sándor: *Földi és égi hatalom* (részlet)

„Amit nekem adsz: mindenkinek adod", hirdeti
a földi hatalom.
„Amit mindenkinek adsz: nekem adod", hirdeti
az égi hatalom.

TÖRTÉNET

Egy kisfiú leült az asztalhoz a színes krétáival és egy nagy üres lappal, és elkezdett rajzolni. Az édesapja észrevette, milyen elmélyülten dolgozik. Megállt mellette, és megkérdezte: „Mit csinálsz, kisfiam?" „Lerajzolom Istent" – mondta a kisfiú. „De kicsim, Istent nem tudod lerajzolni" – felelt az apa. „Senki sem tudja, hogy néz ki Isten." A kisfiú egy percre elgondolkodott, aztán így szólt: „Hát – majd megtudják, ha elkészülök!" (Rice 2021, 32. o.)

Felhasznált és ajánlott irodalom

Biblia magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó, Budapest, 2017.

Ecsedi Zsuzsa (szerk.) 2017. *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.

Farkasfalvy Dénes 1986. *Testté vált szó. Evangélium Szent János szerint. Első rész.* Prugg Verlag, Eisenstadt.

Gál Ferenc 1987. *János evangéliuma.* Szent István Társulat, Budapest.

Pecsuk Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv.* Kálvin Kiadó, Budapest.

Perkins, Pheme 2003. Evangélium János szerint. In: R. E. Brown – J. A. Fitzmyer – R. E. Murphy (szerk.): *Jeromos bibliakommentár.* 2. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.

Rice, Wayne 2021. *Fején a szöget! 2. 100 frappáns, figyelemfelkeltő illusztráció előadásokhoz, tanításokhoz.* Ford. Bedőné Kriszt Éva. Új Remény Alapítvány, Debrecen.

Weöres Sándor 2022. *Füves könyv.* Trubadúr Kiadó, Budapest.

■ SZOMJU TAMÁS

TARTALOM

Mécses a te igéd

Sánta József: *A megbékélés eszköze (Ézs 2,4)* 601

Tanulmányok

Kodácsy-Simon Eszter – Seben Glória: *Személyes fejlődés és proszociális értékek. Az evangélikus hit- és erkölcstanoktatás percepciója hittanárok narratíváiban* 603
Schranz Ambrus: *Társadalmi értékstruktúra az evangélikus hittanórán* 620
Balogné Vincze Katalin: *„Hitből jövő" elkötelezettséggel a gyermekekért. Megfontolások a hitoktatás motivációiról, gyakorlatáról és hatásairól a valláspedagógiai kézikönyv kiemelt gondolatai alapján* 627

Figyelő

Kisztusban mindnyájan életre kelnek
Szeverényi János: *In memoriam Rusznyák Dezső (1951–2026)* 634

Az igehirdető műhelye

Menyesné Uram Zsuzsanna: *Advent 1. vasárnapja (ApCsel 17,22–32)* 636
Ördög Endre: *Advent 2. vasárnapja (Zsid 10,32–39)* 639
Tamásy Tamás: *Advent 3. vasárnapja (Kol 2,1–7)* 642
Pfeifer-Dömők Krisztina: *Advent 4. vasárnapja (2Kor 1,20–24)* 646
Veres József: *Szenteste (Mt 8,19–20)* 650
Ponicsán Erzsébet: *Karácsony ünnepe (Jn 1,1–13)* 654
Szomju Tamás: *Karácsony 2. napja (Jn 3,35–36)* 658

W